

Turgay Bülent Göktürk

Amerikan Basınında **İZMİR YANGINI 1922**

Tarihçi
2022

**AMERİKAN KAYNAKLARINDA
İZMİR YANGINI**

Dr. Turgay Bülent GÖKTÜRK

İÇİNDEKİLER

Önsöz	5
Giriş	7
Amerikan Basınında Yangın Öncesi	9
Fransızlara İngiliz Uyarısı	14
Yangınla İlgili Haberler ve İddialar	16
Yunanlıların Gözüyle İzmir’de Trajedi	28
Mark O. Prentiss’in İzlenimleri	
“Bir Şehrin Yok Oluşunun Hikayesi”	35
Mültecilerle İlgili Haberler ve İddialar	47
Amiral Bristol’e Gelen Telgraf ve Amerikan Görüşü	87
Dinsel Bakış Açısı ve Piskopos James Cannon	90
Doktor Esther Lovejoy’un İddiaları	104
Anadolu Halkının Durumu	111
Yangının Sorumluluğunun Türklerde Olmadığı	
Görüşü	112
Ticari Kayıplar	135
Geri Dönüş	138
Sonuç	138
Kaynakça	145
Ekler	147

ÖNSÖZ

9 Eylül 1922 tarihi; özgürlüğü ve bağımsızlığı için yola çıkan Türk Ulusu'nun, Mustafa Kemal'in gösterdiği hedef doğrultusunda, zaferle taçlandığı bir gün olması nedeniyle, Türk Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nda özel bir yere sahiptir. İşte bu önemli olayın, Türk Ordusu'nun İzmir'i yeniden ele geçişinin hemen dört gün sonrasında, 13 Eylül'de meydana gelen ve yabancı kaynaklarda Büyük İzmir Yangını (Great Fire of Smyrna) olarak adlandırılan felaket, İzmir'in tüm ekonomik, sosyolojik ve fiziksel görüntüsünü değiştirmiştir. İzmir'in Türk ve Yahudi mahalleleri dışındaki üçte ikisinin yanması ile sonuçlanan bu olayın ne şekilde başladığı, günümüzde bile tartişılan, üzerinde incelemeler yapılan bir konudur. Bu konuda, Amerikan arşiv belgeleri, Fransız kaynakları ve basını ile İngiliz basını araştırmacılar tarafından incelenerek, soru işaretlerine yanıt aranmıştır. Bu çalışmada da dönemin Amerikan Basını, özellikle de o dönem konuya özel ilgi gösterdiği görülen *The New York Times* gazetesi temel alınarak incelenmiş ve İzmir Yangını ile birlikte yangın sonrası İzmir'in ve mültecilerin durumunun Amerikan Basını tarafından ne şekilde gözlemlendiğine ve konuyla ilgili çalışma yapan ilgililere ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Konuyla ilgili çalışmaya 2010 yılında başlanılmış, yaklaşık beş yıllık süreçte olgunlaştırılmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili Amerikan gazete arşivlerinin taranması sonucu elde edilen yangın ve sonrası ile ilgili haberlerin Türkçeye tercümesinde, herhangi bir yanlışlığa meydan vermemek adına, özel ilgi gösterilmiş ve farklı kişiler tarafından teyidi sağlanmış, direkt alıntılarda “Constantinapolis, Smyrna” v.b. yer isimlerinin orijinal metine sadık kalma adına tercümesi yapılmamıştır.

Doktora eğitimi sürecinde başladığım çalışmanın bu noktaya gelmesinde beni yüreklendiren değerli hocam Prof. Dr. Kemal Arı’ya, İngilizce haber metinlerinin tercümesi konusunda yardımcı olan oğullarım A. Serkan ve M. Sercan Göktürk’e ve her zaman olduğu gibi bu çalışmamda da desteğini esirgemeyen eşim Süheyla Göktürk’e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Giriş

9 Eylül 1922, Türk Ulusal Bağımsızlık Savaşı için çok önemli bir tarihtir. Bu tarihin önemini 10 Eylül'de İzmir'e gelen Mustafa Kemal, Hükümet Konağı'nda yaptığı konuşmada *"Bu başarı ulusundur"* sözleriyle nitelendirmiş ve Türk ulusu ile onun kahraman ordusuna şu mesajı yayınlamıştı; *"Büyük ve necip Türk Milleti! Akdeniz, askerlerimizin zafer şarkıları ile dalgalanıyor. Anadolu'nun kurtuluş zaferini tebrik ederken sana İzmir'den, Bursa'dan, Akdeniz ufuklarından ordumuzun zafer selamını da takdim ediyorum"*¹.

Bu tarihin öneminin sadece Türk ulusu için geçerli olmadığını da Pakistan lideri Muhammed Ali Cinnah'ın 11 Eylül 1922'de Londra'da yaptığı konuşmadan bir kez daha anlama olanağı buluyoruz; *"Ne bizi ne de her kıtada yaşamakta olan esir ve mazlum milletleri bundan sonra tutamayacaksınız. Mustafa Kemal ve Türkler ki kendileri için hazırlanan tabutu istilacıların başlarına geçirmişlerdir, şimdi dünyada başına tabutlar geçirilecek başkaları da benzer sonuçlara hazırlanmalıdırlar"*.

İşte bu önemli olayın, Türk ordusunun İzmir'i yeniden ele geçişinin hemen dört gün sonrasında, 13 Eylül'de meydana gelen ve yabancı kaynaklarda Büyük İzmir Yangını

---

¹ Kemal Arı, *Üçüncü Kılıç*, Zeus Kitapevi, İzmir, Eylül, 2010, s.294.

(Great Fire of Smyrna) olarak adlandırılan felaket, İzmir'in tüm ekonomik, sosyolojik ve fiziksel görüntüsünü değiştirmiştir. Ermeni mahallesinde birden fazla yerde aynı anda başlayan ve yaklaşık dört gün devam etmiş, o dönemin şehir merkezi olan bugünkü Fuar Alanı'nın bulunduğu bölgenin tamamen tahrip olması, bir başka ifadeyle İzmir'in Türk ve Yahudi mahalleleri dışındaki üçte ikisinin yanması ile sonuçlanmıştır. ABD'nin İzmir başkonsolosu George Horton'un

“Selanik'te konsolosluğum sırasında Bulgarlar ve Almanlar tarafından bombalandım ve resmi kariyerim süresince fırtınalı çok denizaltı ve yangın deneyimlerim olmuştur ama ben hayatımda Smyrna (İzmir) Felaketi kadar bir yıkım görmedim” ifadeleriyle nitelendirdiği bu olayın ne şekilde başladığı konusundaki tartışmalar, birçok akademisyenin Amerikan arşiv belgeleri³, Fransız kaynakları⁴ ve basını ile İngiliz basını⁵ üzerinde araştırma yapmalarına gerekçe olmuştur.

---

² *The New York Times*, 20 Eylül 1922 (ABD Haber Ajansı'nın Atina kaynaklı haberi)

³ İbrahim Erdal, “Amerikan Arşiv Belgelerine Göre İzmir'in Boşaltılması ve Rum Göçmenlere Yardım Konusu”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 21, Bahar 2009,

⁴ Oktay Gökdemir, “Fransız Kaynaklarının Işığında 1922 İzmir Yangını” , *ÇTTAD*, VI/15, (2007/Güz), s.s.19-38

⁵ Vehbi Emre Yıldırım, “İngiliz Basınına Göre İzmir Yangını ve Göçmenlerin Durumu”, Doktora Çalışması, Dönem Ödevi, 2010.

Amerikan Basınında Yangın Öncesi

Türk Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'ni diğer Batı ülkelerinde olduğu gibi Amerikan basını da yakından takip etmekte idi. Yunan ordusunu Anadolu'dan atarak 9 Eylül'de İzmir'e giren Türk ordusunu ve bu ordunun başkomutanı Mustafa Kemal'in 10 Eylül'de İzmir'e girişini "*İzmir, Kemal Paşa'nın Girişini Karşıladi*"⁶ başlığıyla okuyucularına duyuran 12 Eylül 1922 tarihli *The New York Times* gazetesi, haberine "*Milliyetçilerin lideri Mustafa Kemal Paşa dün İzmir'e girdi. Şehir mükemmel dekore edildi ve yüz binlerce insan tarafından zaferin şefi ilan edildi*" ifadeleriyle devam ediyor ve Mustafa Kemal'in resimlerini taşıyan büyük bir kalabalığın, kırmızı bayraklarla süslenmiş dükkân vitrinleri ile arabaların bulunduğu bir ortamda, birçok kişinin yaşamı boyunca unutamayacağı bir geçit töreninin yapıldığını yazıyordu.

---

⁶ *The New York Times*, 12 Eylül 1922 (11 Eylül 1922, İzmir kaynaklı haber)

Şimdi Türk ordusunun zaferinden söz eden gazete, yaklaşık iki yıl önce, 5 Temmuz 1920 tarihindeki yayınında, “22 Haziran’da Mustafa Kemal Paşa’nın Ulusal Güçleri’ne (**Kuvva-i Milliye**) karşı başlatılan Yunan saldırısı, güneyden gelen Yunan birlikleriyle Cuma günü Marmara’da Bandırma’ya çıkan birliklerin 2 Temmuz’da Balıkesir Ömerköy’de birleşmesiyle sona erdi. 15 gün süreceği öngörülen bu harekât, ulusal güçlerin ezilmesiyle on bir gün içinde başarıyla tamamlandı”⁷ ve “Yunanlılar İzmir’in yaklaşık 100 mil kuzeydoğusunda bulunan Balıkesir’in işgal edilmesinden önce yapılan savaşta Türklerin zayıtının 2,500 ve esir sayısının da 1,600

---

⁷ *The New York Times*, 5 Temmuz 1920 (4 Temmuz 1920 Atina kaynaklı haber)

olduğunu, halkın kendilerini Balıkesir’de hoş karşıladığını iddia etmektedirler. Türk ulusalcılarının Yunanlıların hızlı ilerleyişi karşısında cesaretlerinin kırıldığı görülmektedir” ⁸ şeklindeki haberleriyle, San Remo’da hazırlanan ve Paris’te Osmanlı temsilcisi Tevfik Paşa’ya imzalatılan Sevr taslağının kabul edilmesini sağlamak üzere İtilaf devletlerince ileri sürülen Yunan ordusunun 22 Haziran 1920’de başlattığı harekâtın başarısını duyuruyordu. Gazetenin bildirdiği Yunan ileri harekâtı sonunda direnme gücü kalmayan Osmanlı devleti Sevr’i kabul ediyor, ancak gazetenin yukarıda “Yunanlıları hoş karşıladığını” iddia ettiği halk ile “cesaretlerinin kırıldığını” belirttikleri ulusal güçler bu anlaşmayı reddederek, oluşturdukları düzenli ordu ile Ulusal Kurtuluş Mücadelesi’ni sürdürüyor ve Başkomutan Mustafa Kemal’in önderliğinde Anadolu’yu karşıt kuvvetlerden temizliyordu. İşte şimdi aynı gazete, Anadolu’da doğan bu yeni gücün zaferini anlatıyordu.

The NYT gazetesinin 12 Eylül 1922 tarihli nüshasında, M. Kemal’in İzmir’e girişini bildirdiği haberinde vurgulanan, M. Kemal’in İzmir’e girdikten sonra kalabalığa hitaben yaptığı konuşmada “*yurttaşlarından Türk milletinin sahip olduğu iyi*

---

⁸ *The New York Times*, 5 Temmuz 1920 (3Temmuz 1920 İstanbul kaynaklı haber)

tanınan şanını ellerinde tutmaları için aşırılıktan kaçınmalarını istedi” cümlesi, Türk askerinin ve yurttaşlarının özellikle gayrimüslimlere karşı yanlış davranışlarda bulunmamaları yolunda en yetkili kişi tarafından yapılmış bir uyarının belgelenmesi nedeniyle önem taşıyordu. Gazete, haberinde ayrıca eski Konya valisi Mustafa Abdulhalik’in İzmir valiliğine, Nurettin Paşa’nın da ordu komutanlığına atandığını duyuruyordu. Türk milliyetçi piyadesinin güçlü kuvvetlerinin İzmir’de tüm stratejik noktaları güvenlik altına aldığını bildiren *The NYT*, mültecilerin durumlarının zorluğunu da “Günlerdir eşeklerin üzerinde ve arabaların içinde ayakta iz süren, bazıları açlıktan deliye dönmüş olan 150 bin mülteci burada. Sadece para ile sağlanan İyon ve diğer Yunan adalarına fahiş fiyatlarla geçmek mümkün olmuştur... Şehirde, dışarıda ateş sesi duyulduğunda, insanlar yağma korkusuyla heyecanlandı ve bir şekilde taşıma umuduyla bütün eşyalarını iskelelere taşıdılar. Limanda küçük komşu adaların kıyısına insanları taşıyan küçük gemi çok iyi iş yaptı” ifadeleriyle anlatıyordu. Ayrıca Yunan ordusunun tahliyesine de dün başladığını, Yunan başkomutanının karargâhını Midilli’ye taşıdığını ve 100 bin insanın tahliyesini buradan yönettiğini bildiriyordu. Gazete, aynı gün ayrıca *Associated Press Haber Ajansı*’nı kaynak olarak

gösterdiği haberinde, Yunanlıların İzmir'e girmeden önce birçok köyü yaktıklarının ve iç bölgelerde her gün büyük yangınlar meydana geldiğinin rapor edildiğini, Roma kaynaklı bir başka haberde de⁹ eski Türk başkenti olan Bursa'nın Yunanlılar tarafından tahrip edildiğinin ve ateşe verildiğinin İzmir'den gelen bir İtalyan gazeteci tarafından bildirildiğini yazıyordu. Yine adı geçen İtalyan gazetecinin ifadelerine dayanılarak bildirilen haberde *"Yunanlılar geri çekilirken ülkeyi vahşice harap ettiler. Bursa, Söke ve Kuşadası kundaklandı. İlk ikisi tamamen, sonuncusu kısmen yıkıldı, yanan evlerde Yunanlılar tarafından kilitlenen sayısız Müslüman, İtalyan gemicilerin müdahalesiyle kurtarıldı"* deniliyordu. Bu haberde ayrıca M. Kemal'in *"her kim bir can ya da bir Hıristiyan'ın malını alır ise, hemen vurulacaktır"* şeklinde bir emir yayınladığının bildirildiği dikkat çekiyordu.

Buna karşın, Atina kaynaklı haberlerde İzmir'e giren Türklerin Ermeni ve Rumlara davranışının insani olmadığı iddia edilmekteydi. 15 Eylül 1922 tarihli *The NYT*, *"Buraya sürekli gelen, ancak doğrulanmamış söylentilere göre İzmir büyük bir kargaşa içerisinde. Kemalistler, insanları paniğe sokan çeşitli patlamalarla birlikte şehre girdiler. Şehrin iyi bilinen ve bugün"*

---

⁹ *The New York Times*, 12 Eylül 1922 (11 Eylül, Roma kaynaklı haber)

buraya ulaşan bir sakininin söylediğine göre Kemalist ordu Cumartesi sabahı şehre girdiğinde, süvariler arasında bir el bombası patladı ve bir subay yaralandı. Türkler bu patlamayla çılgına döndüler ve talana başladılar. İzmir sakininin anlattığına göre akşam da olaylar Ermeni mahallesinde şiddetle devam etti. Kadınların hariç tutulduğu olaylarda 150 kişi öldürüldü. Onun söylediğine göre aynı şeyler Rum mahallesinde de meydana geldi ve onun tahminine göre orada ölenlerin sayısı da 200 kadardı”¹⁰ ifadelerini haber yapıyordu.

Fransızlara İngiliz Uyarısı

The NYT, 12 Eylül 1922 tarihindeki nüshasında Londra kaynaklı “İngilizlerin Fransızlara Uyarısı” başlıklı ilginç bir haberi de okuyucularına duyuruyordu. Türk ordusunun İzmir’e girmesiyle birlikte Fransız gazetelerinin Ankara hükümeti ile Müttefikler arasında gerçekleşmesi öngörülen ateşkes şartlarını haber yapan yayınları üzerine¹¹ Fransa’yı uyarma gereği duyan İngiltere, bu habere göre¹² “Eğer Türkiye bize karşı savaşmış olmasaydı (I. Dünya Savaşı) savaş en az iki yıl

---

¹⁰ *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül, Atina kaynaklı haber)

¹¹ Mustafa Kırışman“, Fransız Basınında İzmir Yangını Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *ÇTTAD*, X/22, (2011/Bahar), s. 80-81.

¹² *The New York Times*, 12 Eylül 1922 (12 Eylül, Londra kaynaklı haber)

daha erken sona erecekti... Eğer Türkiye yeniden Yakınoğu'da bir galip askeri güç olursa, Gelibolu'da, Filistin'de ya da Mezopotamya'da ölen her İngiliz boşuna ölmüş olacak... Türkiye ile hâlâ savaş içerisinde olduğumuz unutulmuş gibi görünüyor. Türkiye ile barış anlaşması hiç onaylanmadı... Yunanistan ve Türkiye arasındaki bir mesele sadık müttefikleri nasıl etkileyebilir? Hristiyanları Yakınoğu'nun zulmünden ve katliamından sadece Avrupa koruyabilir... Paris basınının büyük bir bölümü Türk zaferleri hakkında yazıyor, sanki zaferler onlar içindi. Eğer onlar resmi Fransız politikasını temsil ettiklerini söyleselerdi, itilafın sonu olacaktı" ifadeleriyle Fransa'yı uyarıyor ve "İngiliz dostluğu" ile "militarist ve saldırgan" olarak niteledikleri Türkiye arasında seçim yapması isteniyordu.

12 Eylül 1922 tarihli *The NYT*, ayrıca Hindistan'daki Müslümanların Anadolu'daki zaferi kutlamak için Ankara hükümetinin Paris temsilcisi Ferid Bey'e Delhi'den gönderdikleri telgrafı okuyucularına duyuruyordu. "Bugün burada yapılan toplantıda bütün Müslüman nüfus, Yunan ordusu üzerinde kesin bir zafer kazanan Anadolu'daki Türk savaşçılara en içten tebriklerini göndermeye karar verdi" ifadelerinin yazılı olduğu telgrafta, İngilizlerin anti-Türk politikalarına devam etmeleri halinde Hindistan'daki konumlarında vahim

sonuçlara neden olacak durumlar oluşacağı tehdidinin de yer aldığı, haberde konu ediliyordu¹³.

Yangınla İlgili Haberler ve İddialar

Amerikan basınında İzmir Yangını ile ilgili ilk haberlerin genellikle Atina ve Londra kaynaklı olduğunu ve bu kaynaklardan gelen haberlerde de önyargılı bir şekilde yangının sorumlusu olarak Türklerin işaret edildiğini görüyoruz. *The NYT*'ın ilk olarak 15 Eylül 1922 tarihinde "İzmir Yanıyor, 14 Amerikalı Kayıp, Türkler Şehri Yaktığı İçin 1000 Kişi Katledildi"¹⁴ başlığıyla duyurduğu yangın haberinde, ciddi boyuttaki bir yangının İzmir'i kasıp kavurduğu, Rum ve Ermeni mahallelerinde başlayan yangının hızla diğer bölgelere yayıldığı, yangında Rum ve Ermeni mahallelerinin tamamen tahrip olduğu, şehri kontrol altına alan Türk askerlerinin insanlara ateş ettikleri ve şiddet kullandıkları, hatta yangının bir Türk misillemesi olduğu iddiaları yer alıyordu.

---

¹³ *The New York Times*, 12 Eylül 1922 (11 Eylül, Paris ve 10 Eylül, Delhi kaynaklı haber)

¹⁴ *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül İzmir, Associated Press kaynaklı haber)

Aynı gazete, *Chicago Tribune* gazetesinden alıntı yaparak ilettiği “60 Bin Kişi Evsiz Kaldı”¹⁵ başlıklı haberinde

yangının ayrıntılarını, “Yangın, İzmir’de dün öğleden sonra, saat dörtte, Amerikan Koleji yakınında, Ermeni mahallesinin merkezinde başladı. 60 bin Ermeni ve Rum evsiz kaldı, güzelim Ermeni ve Rum mahallesi ile şehrin batı kısmının sol girişi yok. Dün gece biz limandan ayrıldığımız zaman, yangın tam olarak kontrol dışındaydı ve İngiliz ve Amerikan konsolosluklarına ulaşmak üzereydi. Yabancı konsoloslukların tamamı muhtemelen yok olmuşlardı. Rıhtım, mültecilerle dolup taşmıştı” şeklinde aktarıyor ve “Tehlikede olan Amerikalı yoktu. Amerikan zırhlısı Simpson, yangın başladığı zaman mülteci statüsündeki Amerikan vatandaşlarını alıyordu. İzmir’deki diğer bütün Amerikalılar da gemiye yerleştirildiler....” ifadeleriyle

---

¹⁵ *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül Atina kaynaklı haber)

Amerikan vatandaşları hakkında da bilgi aktarıyordu. Bu haberde, Ermeni ve Rumlara ait ölü sayısı hakkında da bir değerlendirme yapılarak, “Ermeni ve Rum ölü sayısını tahmin etmek mümkün olmayacak. Dr. Post ve diğer Amerikan çalışanları, yaklaşık bin ölü olduğunu tahmin ediyorlar. Bunların kaç gece esnasında öldürüldü, kaç yangın bölgesinde tuzağa düştü bilinmiyor. Limandaki yabancı zırhlılar, mümkün olan korumayı mültecilere verebilmek için bütün gece boyunca projektörlerini iskeledeki kalabalıklar üzerinde dolaştırdılar. Türk birliklerinin çemberi de aynı zamanda onların etrafını çevreliyordu” şeklinde görüşler ileri sürülüyordu.

Aynı haber, yangının kaynağıyla ilgili olarak bazı iddiaları da gündemine taşıyordu. Bu iddialardan en önemlisi ve birçok yayın organında da yer alan, Amerikan Koleji Müdürü'nün anlattıkları idi. Bu haberde *The New York Times* gazetesi, anılan iddiaları, “...Yangının kaynağıyla ilgili birkaç hikâye anlatıldı. En güvenilir olanı, Amerikan Koleji Müdürü Minnie M. Mills'in anlattıkları idi. Mills, ilk alevlerin görüldüğü yerin yakınındaki bir binanın girişinde bir Türk çavuşu veya subayı gördüğünü söylüyordu. O, açıkça benzin içeren teneke kutular taşıyormuş. O, evden ayrıldıktan hemen sonra alevler çıkmaya başlamış. Kısa bir zaman sonra da diğer küçük yangınlar başlamış” şeklinde haber yapıyordu. Bu haberin devamında, Türklerin İzmir'e girişlerinden beri ilk kez çıkan güneybatı rüzgârının alevleri şehrin Müslüman bölgesi yerine batı bölgesine doğru yönlendirdiği, bundan dolayı Türk mahallesinin yangından etkilenmediği, İzmir yakınındaki Ermeni ve Rum köyleri ile yabancı yerleşim varoşları olan Bornova ve Buca'nın da yandığı belirtiliyordu.

Amerikan Koleji Müdürü Mills'in yangının çıkışıyla ilgili iddiaları, *The New York Times*'in 27 Eylül tarihli baskısındaki "*Bayan Mills Yangın İçin Türkleri Suçluyor*"¹⁶ başlıklı haberde bir kez daha yineleniyordu. Haberde, Yakın Doğu Yardım Kuruluşu'nun, yangında yok olan İzmir Amerikan Koleji'nin Müdürü Bayan Minnie Mills'den gelen bir telgrafı yayınladığı bildiriliyor ve telgrafta Bayan Mills'in "*İnanıyorum ki İzmir'in gerçek durumu Amerikan basınında yanlış temsil edilmektedir. Türklerin düzenli ordularıyla ve subaylarıyla düzenlediği bu acımasız katliam, bütün müttefik gemilerinin gözleri önünde gerçekleşti ve modern tarihin en tehlikeli durumlarından birisini oluşturdu... Binlerce insan öldürüldü ve yağmalandı ve çok geniş*

---

¹⁶ *The New York Times*, 27 Eylül 1922(14 Eylül Atina kaynaklı haber)

kapsamda tecavüzler gerçekleşti. Hıristiyan mahallesini yok eden yangınları Türklerin çıkardığına dair ortada su götürmez kanıtlar vardır. Sadece küçük bir nüfus kaçarak kurtulabildi. Geriye kalanlar yiyeceksiz ve susuzluk içerisinde kaldı ve ordunun merhametine kaldılar ve kendilerine acınmadı, katledildiler” şeklindeki iddialarına yer veriliyordu. Burada Bayan Mills’in “su götürmez kanıtlar” olarak belirttiği konu, *The NYT*’ın 15 Eylül 1922 tarihli haberinde gündeme getirilen “Mills, ilk alevlerin görüldüğü yerin yakınındaki bir binanın girişinde bir Türk çavuşu veya subayı gördüğünü söylüyordu” ifadeleridir. Oysa bunların Türk askeri üniforması giymiş Ermeniler olduğu, ilerideki bölümlerde açıklanacaktır.

Aynı haberde Yakınoğu Yahudi topluluklarıyla işbirliği yapmak için işadamlarından oluşan bir komitenin kurulduğu ve İzmir’deki Yahudilere yardım etmeye çalıştıkları, bu kapsamda İthalat ve İhracat Sigorta Şirketi Kurul Başkanı Leon Schinasi ve diğer birkaç tütün şirketinin İzmir’deki 65.000 Yahudi için 50.000 dolarlık bir yardım yaptıkları vurgulanıyordu.¹⁷

---

¹⁷ *The New York Times*, 27 Eylül 1922

*The NYT, 15 Eylül 1922'deki bir başka haberinde yangınla ilgili olarak, "İzmir yanıyor. İnsanlar panik içerisinde. Bütün yerli Amerikalıların eşleri ve çocukları Atina'ya götürüldü. Amerikan Konsoloslugu'nu da içeren şehrin Avrupalı kısmındaki binaların çoğu yok oldu. Amerikalı denizciler ve müttefik askerler bir yangın tugayı kurdular. Fakat büyük yangın onların da kontrolleri dışında kalıyor. Ticari zarar milyonlarla tahmin ediliyor. Yangın Ermeni mahallesinde başladı ve hızla yayıldı. İzmir'deki bütün yerli Amerikalılar, Simpson zırhlısının bordosunda, Amerikan Genel Konsolosu George Horton'un eşliğinde Atina'ya götürüldüler"*¹⁸

---

¹⁸ *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül İstanbul, Associated Press kaynaklı haber)

şeklinde bilgi veriyordu. Gazete aynı gün İstanbul'daki Amerikan yüksek komiseri Amiral Bristol'un gönderdiği telgrafa dayanarak verdiği yangınla ilgili haberinde,¹⁹ Türk milliyetçilerinin girmesinden sonra İzmir'i kasıp kavuran yangında on dört Amerikalının kaybolduğunu, dün öğleden sonra başlayan ve bugün de ilerlemeye devam eden büyük yangının İzmir'in Avrupa mahallesinin girişini yok ettiğini ve yangının Ermeni mahallesinde başladığını bildiriyordu.

16 Eylül 1922 tarihli gazeteler artık İzmir'in bir enkaz yığını haline geldiğini anlatıyorlardı. Yangının çıkışıyla ilgili iddialar da devam ediyordu. *The NYT*, "Şehir Bir Enkaz

---

¹⁹ *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül Washington kaynaklı haber)

Yığıını”²⁰ başlıklı haberinde her iki tarafın görüşlerine yer vererek “İzmir, iki gündür devam eden büyük yangın sonucu harabeye dönmüş durumda. Binlerce insanın öldüğüne inanılıyor. Sadece Türk mahallesi ayakta duruyor. Yunanlılar tarafından ortaya atılan teorilere göre, Kemalistler kasıtlı olarak şehri yaktılar, böylece bütün Hıristiyan nüfusun şehri terk edeceğini ve Anadolu’daki azınlık sorununun da bu şekilde çözüleceğini umdular. Diğer taraftan Kemalist resmi makamlar ise yangının, hücum eden Türk kuvvetleri ile Rum ve Ermeniler arasında çıkan çatışmanın ve kendilerine açılan ateşin sonucunda oluştuğunu iddia etmektedirler” ifadelerini kullanıyordu.

The NYT, 16 Eylül’de Atina’dan gelen Londra kaynaklı haberinde yangının Türkler tarafından çıkarıldığı şeklindeki Yunan iddialarına yer veriyordu. Habere göre “Londra’dan gelen son raporlar göstermektedir ki, Rum ve Ermeni mahalleleri tümüyle yok olmuştur. Fakat Türk mahalleleri, güneybatıdan esen rüzgâr nedeniyle yangının etkisi altında kalmamıştır. Atina’dan açıklanan raporlara göre bu mahalleler Türkler tarafından galibiyetlerini kutlamak için yakılmış ve insanlar bu yüzden

---

²⁰ *The New York Times*, 16 Eylül 1922 (15 Eylül İstanbul, Associated Press kaynaklı haber)

katledilmiştir ve yangın sürerken de kutlamalar hala devam etmekteydi.”²¹

The Hartford Courant gazetesi de 17 Eylül 1922'deki haberinde, İzmir'deki yangının şiddetini “*Yangın Tarafından Yok Edilen Büyük Limandan Geriye Sadece Türk Mahallesi Kaldı*”²² başlığı ile okuyucularına bildiriyordu.

The NYT, 17 Eylül'de “*İzmir'de Sadece Harabeler Kaldı. Yangın Şehri Tamamen Kasıp Kavrurdu ve Banliyölerde Şiddetle Yayılıyor*”²³ başlıklı haberiyle, azalmayan şiddetle üç gündür devam eden yangının şehri kasıp kavurduğunu ve artık İzmir'in mevcut olmadığını, geride sadece Türk mahallesinden küçük bir kalıntı ve kararmış duvarların kaldığını bildiriyordu.

---

²¹ *The New York Times*, 16 Eylül 1922 (15 Eylül Londra kaynaklı haber)

²² *The Hartford Courant*, 17 Eylül 1922(16 Eylül İstanbul, Associated Press)

²³ *The New York Times*, 17 Eylül 1922 (16 Eylül İzmir, Associated Press)

*The NYT, 30 Eylül'de "İzmir'de Sorumluluk"*²⁴ başlıklı bir haber yorum yayınlıyordu. Yangının sorumluluğunu Türklere yükleyen yorum şu şekildeydi: "Mustafa Kemal eğer duygulu bir adam ise, İzmir'in yıkılmasını istemezdi. O, zengin ve değerli bir şehirdi ve o, yanlış davranışların herkes tarafından görülebildiği yer olan bütün Avrupa'nın sade bir manzarasıydı. Türk Yüksek Komutanlığı'nın aşırılığa engel olmaya çalıştığına dair kanıtlar vardır, aynı zamanda başarılı olamadığına ait kanıtlar da. The Times için gönderdiği mesajında Mr. Mark Prentiss tekrarladı ki, sorumluluk bölünmüştü. Türkler şehre girdiği zaman, Rumlar ve Ermeniler tarafından bombalar fırlatıldı ve Yunan ordusunun geri çekilme sırasında geçtikleri yerleri yakıp yıkmalarından dolayı, Türk kuvvetleri tahrik edildi. Olay yerindeki muhabirlere göre, bunun sonucunda birkaç yüz kişi öldürüldü ve Hıristiyan mahalleleri yangın başlamadan önce tamamen yağmalandı. Yangının Hıristiyan mahallesinde başladığından şüphe yoktur ve mesajlar, kararı, dürüstlüğü ve tarafsızlığı iyi bilinen çok sayıda Amerikalı görgü şahidinin tanıklığını rapor etmektedir. Türk askerleri ve subayları binaları ateşe verirken görüldüler. Kemal, birliklerini kontrol edemedi. Komutanların amaçları sağduyulu değildi. Fakat ordunun frenlenemez hırsı kesin bir faktördü, Türk'ün halen Türk olduğunun

---

²⁴The New York Times, 30 Eylül 1922

kanıtıydı. Bununla birlikte Fransız Dışişleri Bakanlığı, 'Türkler binaları ateşe vermediler ve hasar için Türklerin herhangi bir sorumluluğu olduğunu gösteren bir kanıt yoktur' şeklinde bir resmi rapor yayınladı. Bu, Berlin'de ilgiyle okunmalıydı. O (Yangını Türklerin çıkardığı iddiası-TBG), yerel sivillere ve tarafsızlara da hücum eden ve bütün hayal edilebilir hataların üstünü örtmeye çalışan bir ordunun (Yunan ordusunun-TBG) üyelerinin seçilen tanıklığı ile erişilebilen bir sonuçtur."

Yunanlıların Gözüyle İzmir'de Trajedi

The NYT, 17 Eylül 1922 tarihinde yaptığı bir haberde²⁵, Amerika'da yayınlanan *Greek Daily* adlı gazetenin Atlantis editörü Yunan asıllı Adamantios Th. Polyzoides'in anlatımıyla, Yunanlıların İzmir Yangını ve hatta Türk Ulusal Kurtuluş Mücadelesi hakkındaki görüşlerini yansıtıyordu. "Yunanlıların Gözüyle İzmir'de Trajedi" başlığını taşıyan haberde editör Polyzoides, İzmir'de kendilerince "felaket" olarak değerlendirilen sonucun ortaya çıkmasında öncelikle Fransızların, daha sonra da "İstanbul'u Onaylama Yeteneksizliğiyle" Amerika'nın katkıda bulunduğunu söylüyordu. Polyzoides'e göre, Anadolu'nun Yunan işgali

---

²⁵ *The New York Times*, 17 Eylül 1922

altında yaşadığı süre içerisinde her şey çok güzeldi. “Üç yıl üç aydır İzmir, Küçük Asya ile birlikte, 116,000 kilometre kare ve 3 milyon ruh Yunan işgali ve yönetimi altındaydı. Bu süreç boyunca Türk milliyetçilerine karşı büyük bir savaş devam ederken, yine de belirli dalgalanmalar cephedeki ve hatta saltanattaki süreci etkiliyordu. Sivil halk, kibir ve milliyetçiliği göz ardı ederek, yüzyılların kötü Türk yönetiminin eksikliklerinden kurtulmaya çalışıyordu. Cephelede, dükkânlarda ve fabrikalarda işler devam ediyordu ve Yunanlıların para takviyesi ve bölgede yaptıkları gelişimlerle Küçük Asya meşgul ve mutluydu. İzmir’in kendisi, İyonya başkentine yeni bir yaşam ve iş imkânları veren Yunan ordusunun bölgeye getirdiği gelişmenin resmiydi. İzmir, üç yıllık Yunan işgali boyunca tüm Yakınoğu’nun en canlı şehriydi. Yaz aylarında dinlenmek için adalardan veya eski Yunanistan’dan ve diğer ülkelerden insanlar gelir, eğlenir ve mutlu dönerlerdi. Yunan ordusu kendi hattını genişletip Eskişehir, Afyon, Kütahya, Bursa ve Aydın’ı alıp neredeyse Ankara kapılarına yaklaştığında, hal ve durum bu şekildeydi”. Bu mutluluk, Yunanlı editöre göre Türklerin geri dönüşüyle son bulmuştu. Geri dönen Türkler beraberinde belki de bir ordunun üzerine çökebilecek en büyük felaketi getirip, Yunan ordusunu şehri terk etmek zorunda bırakmışlardı. Polyzoides, Türklerin şehre girişini

şöyle anlatıyor; *“Türkler İzmir’e Pazar günü girdiler ve Perşembe günü artık İzmir şehri yoktu. Çünkü işgalcilerin yangını İyonya başkentini bir kül yığınına çevirmiş ve iki binden fazla suçsuz, masum kurban, soğukkanlılıkla, aynı Ermeni katliamcıları, Pontus korkutucuları, Adana, Antep ve Maraş’taki katliamcılar tarafından katledilmişti”*. Polyzoides, anlatımında *“işgalci”* olarak nitelediği insanların kendi ülkelerini, kendi topraklarını, kendi namuslarını hem emperyalizmin işgaline, hem de ülkedeki yöneticilerin işbirlikçiliğine karşı savunmaya çalıştıklarını göz ardı ediyor ve doğal olarak yangını da bu işgalcilerin çıkardığını iddia ediyordu. İzmir’de Yunanlıların üç yıldır koruduğu barışçıl, düzenli, huzurlu hayat Türkler tarafından üç günde bozulmuştu. Ona göre bütün dünyaya milliyetçi Türklerin Ankara hükümetinin propagandalarının ve tüm zamanlarda gizlenen aynı çağdaki tarifsiz Türk’ün altında yatanın, aslında Mustafa Kemal’in, bir duman bulutundan başka bir şey olmadığını göstermek tam üç gün sürmüştü. Türkiye’nin asla devrim yapamayacağını da belirterek devam eden haberde; *“Mustafa Kemal’in kendi egemenlikleri altındaki Hıristiyan nüfusa medeni şekilde muamele yapacağı, medeni bir fatih gibi davranacağı açıklamaları ve onun teğmenleri tarafından verilen sözler (Bekir Sami, Fethi ve Yusuf Kemal Beyler) ve onun amacına*

hizmet eden diğer bütün propagandalar, yani yeni milliyetçi Türkiye'nin kendi egemenliği altındaki Müslüman olmayan nüfusa saygı duyacağı, aslında tam bir yalanlar silsilesiymiş. Türkiye hiçbir zaman devrim yapamadı, asla devrim yapamayacak. Türkiye devrim yapamaz. Mustafa Kemal ya da Halide Hanım ne kadar modern gözükürlerse gözüksünler, dışarıya kendilerinin aslında hâlâ 500 yıl önceki kadın ve çocukları acımasızca öldüren, Avrupa'da kaldıkları süre boyunca savunmasızların katili aynı Türkler olduklarını kanıtladılar” şeklinde ithamlar yer alıyordu. Editör, Fransızları İngilizler ve Yunanlılara karşı Türklerle işbirliği yapmakla suçluyor ve “Ölüm ve korku şehrinde ayrıntılar geldikçe boyutları genişlemekte olan İzmir'in yağması, Türkler için, bugünlerde Fransız politikasının en iyi savunucuları olarak kabul edilen M. Pierre Loti, Claude Farrere, Berthe George Gaulis, Franklin-Bouillon ve diğer Fransız yazarların, gezginlerin, din âlimlerinin ve memurların anlattıklarını yalanlamaktadır. Bu isimlerden bahsettik, çünkü Fransız politikası bugün Kemalist zaferi sağlayabilmiştir, çünkü Fransız kıskançlığı, İngilizlerin politik zaferini gölgelemek istemiştir ve böylece İslam ışığını Yakındoğu'da uyandırmış ve başımıza bugünkü felaketi açmıştır ve bugün geldiğimiz yer, sonunu kimsenin göremediği bir noktadır. Fransız parası, Fransız danışmanları, Fransız diplomasisi, Fransız silahları ve Fransız

gazeteleri, Ekim 1918'den beri Mustafa Kemal'in arkasında durmuştur. İngiliz Amiral Carden Türklerle masaya oturduğunda, arkasında Fransız Makedonya cephesi generali Franchet Desprey vardı, Türk-Fransız ortaklığının zirve noktasıydı ve İngilizlere karşı ortak hareket ederek İngiltere'yi ve dolayısıyla Yunanistan'ı köşeye sıkıştırdılar" şeklinde suçlamalarını sürdürüyordu. Polyzoides'e göre Türklere yardım eden sadece Fransa değildi. İtalya da Büyük Yunanistan fikrine sıcak bakmıyordu. Ve Sovyet Rusya da vardı ki, Yunanistan onun düşmanlığını, Ukrayna'da General Denikin'in yıkıcı seferi sonunda kazanmıştı. Aynı zamanda İngilizlerin Yunanistan cephesine soğuk bakması ve Türklere eğilimleri, özellikle Hindistan genel valisi Lord Reading, eski Hindistan valisi Montagu, Başbakan Lloyd George'un en koyu muhalifi, eski ekolün diğer emperyalistlerinin sözcüsü Lord Northcliffe gibi insanların Türk eğilimleri de bugün karşılaşılan felaketin oluşmasında etkili olmuştu. Hatta tarafsız Amerika'nın da tercihi, anayasal ve popüler rejime sahip Yunanistan değil, Amerika dahil pek çok kişinin dost olmadığı Mustafa Kemal olmuştu.

The NYT'ın haberinde konu ettiği *Greek Daily* adlı gazetenin Atlantis editörü Adamantios Th. Polyzoides'in görüşleri şu şekilde sonuçlanıyordu; "Yunanistan sonuç olarak,

ne olursa olsun üç yıldır Küçük Asya'da görev yapmaktaydı. Türlerin Fransız, İtalyan ve Rus kredi kaynaklarına sınırsız erişimi varken, mali ve diplomatik alanda abluka altındaki Yunan donanması, Türkiye'ye savaş yükü taşıyan gemileri arama hakkından müttefiklerin koruması altında engellendi. Yunan ordusu, Türk başkenti İstanbul'u işgal etmek istediğinde aynı müttefiklerce durduruldu; Yunanistan kendi içinde bir devrim yaşıyor olmasına rağmen çabalamıştı; Yunanistan sonunda, bütün Avrupa adına ve onun için sonsuza kadar savaşamayacağını anlayarak Küçük Asya'yı terketti..." "Megali İdea"nın en önemli adımlarından birini teşkil eden ve "Küçük Asya" olarak adlandırılan Batı Anadolu'yu tam elde etmişken kaybetmenin hezeyanını taşıyan Yunan asıllı editör Polyzoides, Amerikan ve Hıristiyan kamuoyunu etkilemek için dayanaksız iddialarına ve yorumlarına şöyle devam ediyordu; "Türkiye artık Yakındoğu'da bir hanımefendidir. Yakındoğu'daki en nadide ve zengin şehri bir harabe haline getirmiştir. Rum ve Ermeni nüfusunu katletmekte, Amerikan vatandaşlarını öldürmektedir, Amerikan mallarına zarar vermektedir, Amerikan kadınlarını aşağılamakta, Amerikan bayrağını küçümsemektedir. Amerika'nın yanan bölgedeki kendi mallarında atmış milyon dolar kaybı vardır ve daha da kötüsü, sonu henüz görülmemektedir.

Yunanistan bugün, ezilmekten uzaktadır, kendi uzun tarihi boyunca daima başarıyla yaptığı gibi, şansızlıklarından yepyeni bir cesaret oluşturacaktır. Fakat Yunanistan artık yorulmuştur ve kendisine gerekli Hıristiyan desteğine ihtiyacı vardır. Yunanistan'ın beslemesi gereken yüzlerce, binlerce göçmeni vardır. Ve aynı İslam'ın savurgan şekilde Kemal'e yaptığı yardım gibi, acil yardım gerekmektedir.

Bu, 1914'den beri çok korkutucu bir şekilde ilk defa Yakındoğu'da hortlayan büyük bir savaştır. Avrupa anlaşmazlıklarla boğuşurken, Türklere verdiği cesaret ve pohpohlama sadece Yunanistan için bir trajediyle sonuçlanmamıştır, eğer bütün her şey burada noktalsaydı, bu ufak bir olaydı. Fakat İslam da en inanılmaz rüyaları gerçekleştirmektedir...

Bütün Batı dünyası, sınırlar yeniden çizilirken heyecanlanmaktadır. Sınırlar kesinleşmeden her şey oluşabilir. Bir Türk ordusu İstanbul'u işgale gelebilir ve İzmir katliamının aynısını orada da meydana getirebilir ki Türklerde katliam, savaşları sırasında en doğal şeylerden biridir. En yakın Kemalist müttefik Bolşevik Rusya belki Boğaz'a asker gönderebilir ve Boğazlardan Baltıklara, Danube'den (Tuna) Ren nehrine kadar bütün Avrupa'yı ateşe atabilir.

Eğer Amerika araya güzel bir şekilde girebilseydi, gün belki hâlâ kurtarılabilirdi, fakat bu sadece bir kezdi ve şimdi bu yeni savaşı durdurabilme kudreti Amerika'ya aittir”.

Mark O. Prentiss'in İzlenimleri

“Bir Şehrin Yok Oluşunun Hikâyesi”

İzmir'deki Yakındoğu Yardım Kuruluşu özel temsilcisi Mark O. Prentiss ile 17 Eylül'de İstanbul'da yapılan söyleşiyi 18 Eylül 1922 tarihinde özel haber olarak yayınlayan *The NYT*, Prentiss'in “*Bu hikâye, Yunan birlikleri ayrılırken benim ulaştığım*

gün ile ayrılmak zorunda bırakıldığı gün arasındaki İzmir'in yok oluşunun hikâyesidir” ²⁶ ifadelerini başlık haline getirerek okuyucularının dikkatine sunmuştu. Prentiss anlatımında, henüz Türk ordusu İzmir'e girmeden önce, Yunanlıların şehri boşaltmaya başladıkları 8 Eylül Cuma günü İzmir'e geldiğini, Yunan ordusunun kara ve deniz yoluyla kaçışına şahit olduğunu, kaçarken geride kalan sivilleri ateş açmak için silahlandırdıklarına dair birçok söylentinin var olduğunu, Rum doktor ve hemşirelerin hastaneleri terk edip kaçtıklarını ifade ediyordu. Prentiss, Polyzoides'in iddialarını yalanlar şekilde, Türk ordusunun 9 Eylül'de İzmir'e girişini ve Türk askerinin yaklaşımını şu şekilde anlatıyordu; *“Cumartesi öğlen vakti Türk süvarileri, Türk nüfusunun çılginca alkışları arasında, diğerlerinin sessiz kaldığı bir ortamda, mükemmel bir disiplinle şehre girdiler. Onlar, Amerikan Konsoloslğu yakınında bir caddeden geçerken, tanınmış bir otelden fırlatılan bir bomba ikinci komutan olan bir Türk subayına geldi, fakat patlamayı başaramadı. Aynı yerden fırlatılan ikinci bir bomba patladı ve birkaç Türk subayı ciddi şekilde yaralandı. Askerler yayılım ateşi açtılar ve daha sonra otele girerek bomba*

---

²⁶ *The New York Times*, 18 Eylül 1922 (17 Eylül İstanbul kaynaklı özel haber)

atanları tutukladılar, daha sonra bunlar resmi olarak yargılandı ve cezaları infaz edildi.

Yönetim, Hükümet Binası'nda devralındı. Binaya girdim ve yaralı subayla röportaj yaptım ve o subayın askerlerine şu şekilde hitap edişini duydum: 'Bir katil tarafından bana saldırılırken benim davranışımı gördünüz. Siz, benim askerlerim de aynı şekilde yapmalısınız. Yunanlılar bu ülkeyi mahvettiler ve dünyada duyulmamış iğrençlikler yaptılar. Fakat biz farklı olmalıyız. Yasa ve emir muhafaza edilmelidir''.

Özel temsilci Mark O. Prentiss, beraberindeki Kızılhaç temsilcisi Bnb. Davis, Yakındoğu Yardım Kuruluşu'ndan Jaquit ve Yüzbaşı Hepburn ile birlikte Askeri Vali'yi ziyaret ederek Kızılhaç ile Yakındoğu Yardım Kuruluşu'nun hizmetlerini anlattıklarını, sivillerin ve mültecilerin korunması ve okul, kamp, hastane gibi yerleri Türk askerinin koruması konusunda garanti istediklerini, her isteklerinin mükemmel bir işbirliği ile garanti edildiğini belirtiyordu. Aynı gün İzmir'e beş on bin askerin girdiğini, gece de başıbozuklar ve çeşitli ülke vatandaşları tarafından yapılan hatırı sayılır bir yağmalama olduğunu, bütün gece silah atışları duyulduğunu anlatan Prentiss, ertesi sabah şehirde yaptığı incelemede esaslı ipuçları bulduğunu ve Ermeni mahallesinde geniş bir yağmalama

hareketi gördüğünü, 35 ölü erkek ve iki kadın saydığını, ilerleyen gün ve gecede de yağmalamanın çoğaldığını söylüyordu. Çarşamba sabahı durumun sakinleştiğini ve herkesin en kötünün geçmişte kaldığına inanmaya özendirildiğini, Türk memurlarının zamanında geldiklerini ve durumun başarılı şekilde idare edileceğini söylediklerini anlatan özel temsilci, Türklerin öncelikle insani davranışlar içinde olduklarını ifade ederek şöyle devam ediyordu; *“Ben şahsen Türk subaylarının yaralı yaşlı bir kadına hastane için eşlik ettiklerini gördüm. Ölmek üzere olan Ermeni ve Rumlara yiyecek ve su veren Türk askerlerini gördüm. Mahkûmlara vahşice davranışı nedeniyle genç subayları tutuklayan yöneticiler gördüm. Onun mahkûmlara vahşice davranışı nedeniyle bazı subayları şahsen tutukladığı yerde ben, Kazım Paşa ile görüşme yapıyordum. Bundan dolayı herkes Türklerin, katliam olmaksızın askeri işgalin yeni bir örneğini tesis etmeyi tasarladığını anladı”*.

MARK O. PRENTISS,

**Special Representative of the Near East
Relief, Who Witnessed the Slaughter
and Destruction at Smyrna.**

Prentiss, *The NYT*'ın özel haberinde İzmir'deki yangını ve akabindeki mülteci hareketlerini de şu ifadelerle dile getiriyordu; "Yangının patlak verişi, Çarşamba öğlen, kıyıya iki mil mesafede gerçekleşti. Bütün öğleden sonra boyunca halk limana aktı ve gece de köpürmüş, çabalamış ve korkmuş bir şekilde rıhtımın girişinde yığıldı, karanlık bir şerit boyunca iki millik bir bölgede tahminen 250 bin insan toplandı. Amerikalı Yüzbaşı Hepburn, zırhlıların mültecileri götürmesiyle bütün Amerikalıların şehri boşalttığını belirtti. Bu işlem öğleden sonra saat üçte, büyük

zorluklar altında, kusursuz bir düzende yapıldı. Daha sonra yangın, bir buçuk millik bir alanı kapladı ve denizin kenarına doğru direk olarak esen, bu ülkede bilinen yaz ortasındaki en güçlü rüzgâr ile yelpazelendi. Bütün denizciler kıyıdan çekildiler ve bütün Amerikalı siviller yaklaşık gece yarısına kadar gemilere alındılar. Tam olarak savunmasız durumdakilere daha fazla yardım yapabilmek için, tarihteki en büyük felaketlerden birinin 600 yarda mesafesinde bulunduk... Tam olarak 250 bin insan yanarak, boğularak, daha da kötüsü, daha sonra açlıktan öldü. Birçoğu denize atmaya zorlandı veya kendisi atladi. Bazıları botlara yüzebildi. İtalyan, Fransız, İngiliz, Hollanda ve Amerika bandıralı bütün gemiler kurtarma operasyonu yapmaya başladı. Küçük bazı botlar da kurtarma operasyonuna ellerinden geleni yaparak katıldı. Pek çok insan kendini, suya batırılmış ve limana dağıtılmış kilimleri kullanarak kurtardı.

Bu süreçteki mal ve can kaybını tam anlamıyla ölçebilmek mümkün değildir, fakat eminim ki bu sayı çok büyük. Perşembe ve Cuma günü boyunca seyreltme süreci devam etti, mülteciler yok oldu. Yapılan bir araştırmada, bu yok olup dağıtılan mültecilerin iç kısımlara, muhtemelen mülteci kamplarına doğru yönlendirildikleri ortaya çıkartılmıştır. İnancım bu yöndedir ki bu mülteciler, bu yıkılmış eski kamplara, yavaş yavaş açlıktan ölsünler diye gönderilmişlerdir. Yüzbaşı Powell yönetimindeki Edsall destroyeri,

aklın sınırlarını zorlayacak derecede bir durumda olan 700 mülteciyi alıp Selanik'e götürmüştür."

Prentiss, yangın şehrin Rum bölgesine ulaştığında, sestен anlaşıldığı üzere, sekiz saat boyunca pek çok cephane patlamaları meydana geldiğini, sürekli aralıklarla devam eden irili ufaklı patlamalar ve ufak silah sesleri ve kimi bölgelerdeki büyük bomba patlamalarının Rum sivil halkın tüm askeri silah ve mühimmatları kendi evlerinde depoladıklarını gösterdiğini belirtiyordu. Bu da aslında, Prentiss'in duyduğunu belirttiği *"Yunan ordusunun kaçarken geride kalan sivilleri Türklere karşı ateş açmak için silahlandırdıklarına dair"* ortaya çıkan söylentilerin de bir kanıtı olarak kabul edilebilir. Özel temsilci Prentiss'in anlatımı, *"Askeri Yönetim, bana idamlar ile ilgili tam ve eksiksiz kanıtlar vereceğine söz verdi. Onları görmemi ve tüm istatistikleri bana vermeyi kabul etti. Vatan hainleri ve casusların idamı ile ilgili askeri prosedüre tam bir şekilde uyduklarını açıkladılar. Şu ana kadar yapılan idamların sayısının fazla olduğuna inanmak için nedenlerim vardı. Her şeyi göz önüne aldığımızda, sokaklarda öldürülenlerin sayısı çok düşüktü"* ifadeleriyle devam ediyordu.

The NYT'daki özel söyleşi, Prentiss'in son bir değerlendirmesiyle tamamlanıyordu; "Mevcut durumu ve bu duruma neden olan tüm sebepleri tartıştıktan sonra, benim fikrimce

Rumlar ve Ermeniler Türkiye'den tahliye edilene kadar barış asla sağlanamaz. Tüm yüksek dereceli Türk subayları da bu görüşümde hemfikirler ve biran önce bunun sağlanması için uğraşıyorlar. İzmir'de problem, 500 bin insanın beslenmesi ki şu an bilinen hali ile 100 mil çevresinde hiç bir yiyecek maddesi yok ve tüm tren yolu irtibatı yok edilmiş durumda. 200 bin mültecinin durumu ise en üst seviyede acınacak halde. Eğer deniz yolu ile yiyecek gelmezse, hepsinin 3 hafta içinde ölmesi kesin. Kemal Paşa, ordusunun 8 gün içinde İstanbul'a ulaşacağını duyurdu. Görüş belirten tüm Türk subay ve askerleri İngilizlere ulaşmaya sabırsızlandıklarını belirttiler".

19 Eylül tarihinde *The NYT*, Prentiss'in açıklamalarını "*Smyrna Bugün Salgın Hastalık ve Kıtlıkla Karşı Karşıya*"²⁷ başlığı ile yayınlamaya devam ediyordu. Yazıda Prentiss, 250 bin kişilik yiyeceğe ihtiyaç olduğunu ve iki hafta içinde sayının ikiye katlanacağından korkulduğunu belirtiyordu. Haberde, Prentiss'in İstanbul'a Smyrna'dan 500 yetim mülteciyle savaş gemisi Litchfield'le geldiği, İstanbul'daki sivil nüfusu oldukça gergin ve panik halinde bulduğu ve abartılmış hikâyelerin Türk ordusunun yaklaşması ve kayda değer bir bozgun tehlikesiyle daha da artmakta olduğu belirtiliyordu.

İzmir'deki durumun korkutucu biçimde ilerlemekte olduğunu ve genellikle güvenilir bir kaynağın doğrulanmamış bir söylemiyle, orada salgın hastalığın baş gösterdiğinin söylenildiğini ifade eden Prentiss, konuyu araştırmak için geri döneceğini de vurguluyordu. Prentiss, İzmir izlenimlerini anlatmaya şu şekilde devam ediyordu; "*Çorak ve ıssız tepeli taşra iç bölgelerinde binlerce mülteciyi koruyan Türk muhafızları gördüm. Üst düzey bürokratlar, Rumların ve Ermenilerin istenmediğini ifade ediyor ve onların sınır dışı edilmelerinde ısrar ediyor. Amerikan eğitimi ve misyonerleri istenmemekteydi. Büyük bir milliyetçi ruhun varlığı her yerde görülmekte. En büyük hüüzün, İngilizlere karşı*

---

²⁷ *The New York Times*, 19 Eylül 1922 (18 Eylül İstanbul kaynaklı haber)

yöneltilmişti. Her yerdeki üst düzey bürokratlar ve diğer insanlar bana sıcak ve dostça selam verdiler”.

Haber, “Eleştiri Türkleri Çileden Çıkarır Denir” ve “Türkler Amerikalı Denizcileri Kurtardı” alt başlıklarıyla Prentiss’in İzmir’deki Türk subayları hakkındaki görüşlerini yansıtan ifadelerle devam ediyordu. “Yanmakta olan Smyrna, dünyanın en büyük trajedisi olarak listede yerini alacak ve öyle görünüyor ki tarihçiler sorumluluğu birilerine biçecek. Uzun süre devam eden geniş çaplı eleştirilerle birlikte, Yunanların sivilleri subayların kontrolü altında silahlandırma hareketi Türkleri çileden çıkardı. Subaylar emirleri uygulamak ve sakin bir şekilde şehri ele geçirmek için çaba sarfettiler.

Çarşamba ve Perşembe günü sahildeki görüntüler, anlatılanın ötesindeydi. İşkence ve acının seviyesi akşam üzerine kadar sürmüş ve 12 saatte son haddine ulaşmıştı. Çeyrek milyon çığlık atan, acı çeken, ölmekte olan insanın önünde su varken, arkadan da ateş yaklaşmaktaydı ve hepsi Türk makineli silahlarının yan kanatlarda olduğuna ve süvarilerin kılıçlarıyla kuşandıklarına inanmıştı. Acı çığlıkları ve dehşet çığlıkları deniz ötesinden duyuldu. Yüzlercesi ya suya düştü veya atladı. Kendim bir araştırma yaptım ve iskeledeki askeri birliğin düzenlenmiş toplu katliam yaptığına dair hiçbir şey bulamadım....

Korkunç çelişkiler her yerde farklılık göstermekte. Kritik bir saat süresince heyecanlı kalabalık, denizdeki bazı Amerikalı denizcilerin ve bizim küçük botlarımıza hücum ediyordu. Hoş giyimli kıdemsiz bir Türk subayı bana yaklaştı ve beni selamladı. Mükemmel bir İngilizceyle konuştu:

“Yardım edebilir miyim?”

“Elbette” diye cevapladım.

Hemen ardından onun emirlerini uygulayan bir düzine Türk askeri kendinden geçmiş kalabalığı bastırdı ve hiç şüphesiz kritik bir durumu kurtardı. Selam durdu, gelecekte daha hoş karşılaşma umudunu ifade etti ve ayrıldı.

Bende gerçek cinayetlerin, ceset topluluklarının, talan edilmiş evlerin ve yağmalarla yüklenmiş subay otomobillerinin birçok fotoğrafı var.

Çok sayıda insan ve oldukça fazla önlemlerle gözdağı verilmiş iki subaydan oluşan tim tarafından ansızın yakalandığımda, mahvolmuş Ermeni bölgesini incelerken yalnızdım. Ölümü bekledim. Kameramı atmadım, işaret dilini kullandım ve grup fotoğrafı ricasında bulundum. Sadece iyi bir resim değil ayrıca hizmet için uzun süre devam eden bir fırsat elde ettim.

Her yerdeki Türk korumalar insan gruplarını koruyordu. Genel izlenim idam edilecekler gibiydi, ama bence mahkûm toplama

kampına gitmekteydiler. Mahkûmları işte çalıştırma niyetinde olduklarını düşünüyorum ama bunu araştıracağım.”

Prentiss'in İzmir'deki gözlemlerinde elde ettiği bulguları aktardığı haber, *The NYT*'ın 24 Eylül 1922 tarihli nüshasında “*Türk Askerlerinin İstanbul'a! İstanbul'a! Haykırışı*”²⁸ başlığıyla veriliyordu. Israrlı itirazlar üzerine, Türk yetkililerin Yunan bayrağı dışında başka bir bayrak çekmeleri şartıyla Yunan gemilerinin İzmir limanına girip askerlik çağındaki erkekler hariç tüm Hıristiyanları tahliye etmesini kabul ettikleri bildirilen haberde, bir saatlik mesafede bulunan Midilli'ye neredeyse bir feribot servisi düzenlenmiş durumda olduğu, Midilli'de geçici bir toplanma kampı bulunduğu ve Yunanlı yetkililerin daha sonra buradan daimi evlere aktarma konusunda samimi işbirliği garantisini verdikleri bildiriliyordu.

Haber Prentiss'in ifadeleriyle; “*Şehrin ve civarının ilk sivil incelemesini yaptım ve şartların giderek daha da kötüleştiğini gördüm. Bulaşıcı hastalık salgını yoksa da hastalık çok yaygın. Muhtaç kişi sayısı şu an benim ilk tahminlerimin üzerinde olup, artmaya da devam ediyor.*

---

²⁸ *The New York Times*, 24 Eylül 1922 (23 Eylül 1922, İstanbul üzerinden İzmir kaynaklı haber)

Sivil halka karşı resmi tutum şöyle: 15 ile 50 yaş arasında görünen her erkek tutuklanıp bir esir kampına konuluyor, üstü aranıp soyuluyor (parası pulu alınıyor) ve çoğu kez dövülüyor. Yetkililer bunların hepsinin savaş esiri olarak muamele görmesinde ısrar ediyorlar.

Sokaktaki kadın, çocuk ve yaşlı erkeklerle toplama kamplarındakilerin ve etrafta saklananların durumu tarif edilemez biçimde acınası haldedir. Bunların yüzlercesi sokaklarda ve açık alanlarda birbirlerine sokulmuş, sefil halde beklemekteler. Her gece bu kişilerin yanına askerler ve eşkıyalar gelip kurbanlarının ellerinde olan varlıklarını tekrar tekrar zorla almaktadırlar.

Bana göre kanıtlanması tamamen imkânsız olsa da, kadınlara yapılan tecavüz ve sonrasında onların hunharca öldürüldüklerine dair yüzlerce korkunç söylenti duydum.

Bugün mükemmel biçimde donatılmış büyük çaplı bir atlı birliğin mükemmel bir düzen içinde kuzeye doğru hareket ettiğine şahit oldum. Ulusal marşlarını söyleyen mızraklı süvarilerden yeni bir Türk ordusunun ortaya çıktığı izlenimini edindim. Komutanlar askerî geçidi selamlıyorlardı. Çok sayıda asker 'İstanbul'a, İstanbul'a' diye haykırıyordu" şeklinde devam ediyordu.

Prentiss haberde, Kemalist İçişleri Bakanı Fethi Bey'in "geri çekilen Yunan ordusu tarafından işlenmiş şimdiki kadar örneği

görülmemiş gaddarca zulüm sonucunda Yunan ordusu, Türklerle Yunanlılar arasında kendine özgü bir savaş biçimi ortaya koymuştur. Bundan önceki barış içinde yaşama ve karşılıklı ticari ilişkiler artık asla mümkün olmayacaktır” şeklindeki açıklamalarına da yer veriyordu.

Mültecilerle İlgili Haberler ve İddialar

İstanbul’daki Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol tarafından 14 Eylül gecesi ABD Dışişleri Bakanlığı’na gönderilen telgrafi, 15 Eylül 1922 tarihli sayısında *The NYT* haber konusu yapıyordu. Amiral Bristol’un telgrafına göre,²⁹ İzmir’i kasıp kavuran yangında 14 Amerikan vatandaşı kaybolmuştu. Ayrıca dün öğleden sonra başlayan ve bugün de ilerlemeye devam eden büyük yangın, İzmir’in Avrupa mahallesinin girişini yok etmişti. Ermeni mahallesinde başlayan yangında Amerikan Konsolosluğu yıkılmıştı ve İzmir limanındaki bütün yabancı savaş gemileri mültecilerle doluydu.

Amiral Bristol, kendisine bilgilerin İzmir’deki Amerikan destroyer filosundan, Yüzbaşı Arthur J. Hepburn’dan geldiğini söylüyordu. Amiral Bristol’un ifadesine göre, Yunan

---

²⁹ *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül Washington kaynaklı haber)

yenilgisinin bir sonucu olarak açlıkla yüz yüze olan mültecilerin gittikçe artan kalabalığı ile yeterli ciddiyete sahip olan durum, büyük yangın nedeniyle fazlasıyla zorlaşıyordu. Haber, mültecilerin durumunun zorluğuyla ilgili olarak ABD Dışişleri Bakanlığı'na gelen bir başka rapordan söz ediyor ve şu bilgileri aktarıyordu; "İzmir'de gerçekte yiyeceği olmayan ve herhangi bir şeyi taşıma olasılığı çok az olan 300 bin mülteci vardı. Daha erken gelen bu rapor, durumu 'dehşet verici' olarak tanımlıyordu. Bu gecenin raporunda, limandaki savaş gemilerinin tamamının, Kemalistlerin ilerlemesinde şehirden kaçan aç insan kalabalıklarına herhangi bir yardım yapabilmeksizin, mültecilere bakmak için hizmete zorlandıkları ifade ediliyordu. Mültecilerin yardım kuruluşları tarafından ulaştırılabilen diğer noktalara gönderilmesi ile durumu rahatlatmak için limandaki yabancı savaş gemileri çaba harcıyordu. Bu gece ikisi Pire'ye, birisi de Selanik'e olmak üzere mülteci dolu üç geminin İzmir'den gönderildiğini Amiral bu gece rapor etti. Aralarında diğer uluslardan da olmakla birlikte mültecilerin çoğu Yunan idi. Bu gemiler, diğer mülteciler için geri dönüp sefer yapacak."

The NYT, 15 Eylül'de Londra kaynaklı bir haberi konu ediyor ve Londra'ya ulaşan bilgilere göre, Türklerin İzmir'de Ermenilere karşı misillemeye başladıklarını, fakat yapılanların yapısı ve boyutları hakkında kanıt olmadığını kabul edildiğini bildiriyordu. Aynı haberde Çarşamba günü Atina'dan gönderilen bir raporda, Lamartin adlı bir Fransız vapurunun, içinde bir Yunan gazetecinin de bulunduğu 150 mülteciyle birlikte İzmir'den Atina'ya ulaştığı, gazetecinin iddiasına göre İzmir'de Rum Kilisesi Metropoliti ile Ermeni Metropoliti'nin

öldürüldüğü ve Kemalistlerin 2.000 Yunan askerini katlederek cesetlerini denize attıkları iddiasına yer veriliyordu.³⁰

*The NYT, Chicago Tribune'*den alıntı yaparak iletği 15 Eylül 1922 tarihli haberinde,³¹ İzmir rıhtımının mültecilerle dolu olduğunu, tehlikede olan Amerikalının bulunmadığını, Amerikan zırhlısı Simpson'un yangın başladığı zaman mülteci statüsündeki Amerikan vatandaşlarını aldığını ve İzmir'deki diğer bütün Amerikalıların da gemiye yerleştirildiklerini bildiriyordu. Habere göre "*Mültecilere destek olan Yakındoğu*

---

³⁰ *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül Londra kaynaklı haber)

³¹ *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül Atina kaynaklı haber)

Yardımlı Kuruluğu'nun arazisindeki un depolanan büyük yiyecek dükkânları yok oldu. Yiyecek durumu kritik bir seviyede bulunmaktaydı."

Gazetenin 15 Eylül tarihli İstanbul kaynaklı bir haberinde, İngilizlerin yıkık şehirden çekilmesi ile Amerikan denizcilerinin artık şehirde egemen faktör konumuna geldikleri, Kemalistlerce kendilerine iyi davranıldığı ve ölümlerin kaldırılması ile şehrin düzeltilmesi çalışmalarını birlikte yaptıkları, Amiral Bristol'ün kurmay başkanı Yüzbaşı H. J. Hepburn'ün Amerikan denizcilerini ve diğer işçileri yönettiği bilgisi veriliyordu. Haberde ayrıca, Türk Askeri Mahkemesi'nin, 1919'da birçok Türk'ü öldürdükleri gerekçesiyle 200 Rum ve Ermeni'ye ölüm cezası verdiği, İzmir'deki Hıristiyan nüfusun tam bir dehşet durumunda olduğu belirtiliyor, İngiliz gemisinin bugün İzmir'den ayrılışı ile kayıp listesindeki on Amerikalı ve üç İngiliz'in de bulunması umudunun ortadan kalktığı anlatılıyordu. 10 bin Ermeni göçmenin beş gemiyle İstanbul'a ulaştığı ve şehirdeki Ermeni Kilisesi'nde barındırılacakları belirtilen haberde, Rodos ve Marmara'daki diğer limanların da yıkık şehirden kaçan on binlerce mülteci ile dolup taşıdığı, Yakındoğu Yardım Kuruluğu'nun bir gemi dolusu doktor, tıp ve yemek

malzemesini Rodos'a, St. Louis'den Albay Stephen E. Lowe komutasına gönderdiği de ifade ediliyordu.³²

Aynı gazete, 15 Eylül'de Chicago Tribune'den alıntı yaptığı bir başka haberinde can kaybının hesaplanamayacak kadar çok olduğunu iddia ediyor, tüm Müttefik gemilerinin çoğu yaralı olan mültecileri kurtarmak için seferber olduğunu, caddelerin cesetlerle dolu bir görüntü verdiğini belirtiyor ve "Böylece Türkiye, Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği garantiye rağmen, geçmişin hesabını düzenliyor" şeklindeki bir yorumla haberini sürdürüyordu. Ayrıca, Amerikan vatandaşları kontrol

---

³² The New York Times, 16 Eylül 1922 (15 Eylül İstanbul, Associated Press)

edildikten sonra, İzmir'deki tüm Amerikalıların güvende olduğunun anlaşıldığı, Paradise lisesindeki eğitim ekibinin yangın kötüleşmeden tahliye edildiği, Collegiate Enstitüsü'nün eğitim ekibinin ise öğrencilerle birlikte şu anda Atina'da bulunan Winona gemisine bindirildiği, iş adamları ve yardım çalışanlarının ise hâlâ Lichfield destroyerinde bulunduğu bilgisi okuyuculara aktarılıyordu.³³

Roma kaynaklı bir başka haberde de İtalyanları kurtarmak için yapılan faaliyetler haber konusu yapılıyordu. *The NYT*, 15 Eylül sayısında verdiği haberde,³⁴ şehirdeki yangının şiddetine rağmen İtalyan gemilerinin İzmir'deki İtalyanları almaya çalıştığına, Roma'ya ulaşan en son raporlara göre yangının ırksal nefrete atfedildiği iddiasına yer veriyordu. Ayrıca haberde, İzmir halkının yardımına koşmaları ve ülkelerine dönmek arzusunda olan İtalyanları getirmeleri için Yakındoğu, Mısır, Trablus, Güney İtalya ve Sicilya'daki bütün İtalyan gemilerine İtalyan hükümeti tarafından telsiz mesajı gönderildiği ve İtalyan hükümetinin ilaç ve yiyeceklerle ilgili bir gemi gönderdiği ve aynı zamanda Kızılhaç başkanı Senatör Ciraolo'nun da yardım sevk ettiği bildiriliyordu.

---

³³ The New York Times, 16 Eylül 1922 (15 Eylül Chicago Tribune'den alıntı, İzmir kaynaklı haber)

³⁴ *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül Roma, Associated Press)

16 Eylül 1922 tarihli gazete, Londra kaynaklı “Yangın Şiddetlenirken Öldüler”³⁵ başlıklı haberinde, “Atina’ya ulaşan mültecilere göre Mustafa Kemal, herhangi bir İngiliz’in can kaybindan kendisinin sorumlu olacağını söylemeyi planlayan İngiliz amiralin görüşme isteğini reddetmiş ve daha sonra amiral de M. Kemal’e not göndererek, olayların devamı halinde Türk mahallelerini bombalayacağını söylemişti.” Aynı haberde verilen bilgilerde Amerikalı görgü tanıklarının tahminine göre en az 1000 insan, yangınla çıkan katliam sonucunda hayatını kaybetmişti. Fakat bu düşük bir tahmindir, çünkü katliam ve yangın gece boyu devam etmişti ve büyük miktarda Hıristiyan, yangınlarda ölmüştü. En az yüz bin Hıristiyan Rum ve Ermeni evsiz kalmış ve yiyecek depolarının yok olmasından dolayı açlıkla yüz yüze kalmışlardı. Amerikan, İngiliz ve Fransız dükkân ve kuruluşlarını içeren iki mil uzunluğunda ve bir mil genişliğinde bir alan yanmıştı ve 12 milyon sterlinlik bir hasar meydana gelmişti. Fransız ve İngiliz gemileri, çoğu kendi milliyetinden olan bir kısım mülteciyi almışlardı. Eğer İzmir’de İngiliz vatandaşları, rapor edildiği gibi, öldürüldüyse, İngiliz hükümeti tarafından acil ve zorlayıcı önlemler alınması beklenmekteydi. *The NYT*’daki haberin kaynağını teşkil eden

---

³⁵ *The New York Times*, 16 Eylül 1922 (15 Eylül Londra kaynaklı haber)

Daily Chronicle; “Bu yangın ve katliamla ilgili raporlar geldiğinde, ayrıntıları incelemek çok önemlidir. Fakat şüphesiz ki yangın bir katliamla sonuçlanmış ve bu yangın, Hıristiyanlara karşı yönlendirilmiştir. Türklere karşı bir provokasyon söz konusudur. Ama sonuç olarak onlar şehrin sahibidir. Eğer iyi davranırsanız, belki bir hakları olabilirdi. Fakat olanların rezaletinden kaçamazlar. Eğer yapılanlar doğru ise, İngilizler öldüler ise, hesabı sorulacaktır ve Fransa ve İtalyanların da kendi can kayıplarının hesabını sormak için yanımızda olacaklarından eminiz” şeklinde bir yorum yayınlamıştır. The NYT, 16 Eylül 1922 tarihli “Yüzlerce İnsan Yangına Yakalandı”³⁶ başlıklı haberinde, “Ermeni mahallesinde önceki gün öğlen başlayan yangın, tüm Avrupa kısmını yaktı, küller içinde bıraktı, sayısız insan evsiz kaldı. Yüzlerce kayıp verildi, içlerinde yangının hızla yayıldığı yerlerde yaşayan insanlar da var. Amerikan Konsolosluğu, yangının bulunduğu yerdeydi. Başkonsolos George Horton ve ekibi, ateşler yüzünden binayı terk etmek zorunda kaldılar. Yanına resmi evrak ve paraları da alan George, yangından önce binayı terk etti. Bir Amerikan destroyeri Selanik’e gitmek üzere 600 mülteci ile ayrıldı, daha sonra bir diğeri ise elçilik ve Amerikan Yardım Organizasyon üyeleri ve işadamlarının da dahil olduğu 400 mülteci ile Pire’ye gitti” ifadeleriyle okuyucuyu

---

³⁶The New York Times, 16 Eylül 1922 (15 Eylül İzmir, Associated Press)

bilgilendiriyordu. Ancak Prentiss'in *The NYT*'da 17 Aralık 1922 tarihinde yayınlanan açıklamasında, George Horton'un yangının başladığı Çarşamba gününün sabahında İzmir'den ayrıldığı belirtilmektedir. Dolayısıyla yangın anında Horton'un şehirde olması ve yangına tanıklık etmesi olası görülmemektedir.

Aynı haberde, "*Türk askerleri yağmalamaları engellemek için var gücüyle çalışıyor*" alt başlığıyla, Kemalist kuvvetlerin İzmir'deki komutanı Nurettin Paşa'nın Yakındoğu Amerikan Yardım Kuruluşları'nın temsilcilerinden mümkün olduğunca çok Rumun gönderilmesi için düzenleme yapmalarını istediği, Yunan ordusunun Anadolu'dan kaçarken köylere verdiği zarara misilleme olarak, şehre geri dönüşlerinin kesin ölüm anlamına geldiğini açıkladığı ifade ediliyordu.

London Times'ın Atina muhabirinin Amerikan Yardım Kuruluşu yetkilisi John Manola'dan aldığı bilgilere dayanarak *The NYT* tarafından yapılan haberde,³⁷ "*İzmir'deki kurbanlar, Salı sabahına kadar en az 120 bini buldu. Habere göre Manola mesajında, İzmir artık sanal olarak var olmaktadır, diyor. Bütün şehir, tren istasyonu ve Türk mahallesi dışında tamamen yandı ve yağmalanmaya devam ediyor. Şu anda, katledilenlerin tam*

---

³⁷*The New York Times*, 16 Eylül 1922 (15 Eylül Londra kaynaklı haber)

sayısına ulaşmak mümkün değildir” diyen Atina muhabiri devam ediyor, “Fakat Amerikan Yardım Kuruluşu yetkilisi John Manola’nın bize bildirdiğine göre, Perşembe sabahı kurban sayısı en az 120 bin civarındaydı.” Haberde korkunç trajedinin boyutlarının ancak sabah, Amerikan buharlı gemisi Winona’nın çoğunluğu Amerikalı ve Rum olan 1.800 mülteci ile Pire’ye ulaştığı zaman anlaşılabilirdiği belirtiliyor ve “Winona, İzmir’i Perşembe öğleden sonra saat 5’te terk etmiştir. Amerikalı kaptan, ‘İzmir’in son görüntüsünün, çığlıklar içinde bağırarak Hıristiyanların canlarını kurtarmak için koştururken, alemlerden harap olmuş şehirde yaşanan bir can pazarı’ olduğunu belirtmiştir... Liman kıyısı, gemiye yetişmeye çalışırken Türkler tarafından vurulanların veya boğulanların cesetleriyle dolmuştu. Bazı cesetler ise korkunç bir şekilde parçalanmışlardı. Liman şeridi, hâlâ kurtarılmayı bekleyen her sınıftan kalabalık gruplarla doluydu. Şehrin içinde patlamalar hâlâ devam ediyordu, Türklerin yakıcı bombalar kullandıklarından şüpheleniliyordu” şeklinde iddialar yer alıyordu.

Exchange Telegraph gazetesinin Atina’dan gönderdiği habere dayanarak ve “Bunlar, bugün Atina’dan gönderilen yarı resmi ve diğer Yunan mesajlarındaki iddialardır”³⁸ şeklinde

---

³⁸ *The New York Times*, 16 Eylül 1922 (15 Eylül Londra kaynaklı haber)

vurgulu bir açıklama yaparak haber oluşturan *The NYT*, İzmir'deki İngiliz filo komutanı amiralin şehirdeki Türk otoritelerini, eğer katliam devam ederse Türk mahallelerini bombalayacağı konusunda uyardığını, 1.000 ilâ 2.000 Hıristiyan'ın Küçük Asya limanındaki Ermeni ve diğer mahalleleri silip süpüren yangın başlamadan önce Türkler tarafından İzmir'de katledildiğini iddia ediyor ve Yunanlıların, yangının kendi yanlış iddialarının kanıtlarını ortadan kaldırmak için Türkler tarafından çıkarıldığına inandıklarını da belirtiyordu.

Ayrıca aynı haberde, *"Türk İsyanlarının Söylemi"* alt başlığıyla verilen bilgede; *"Atina'dan Exchange Telegraph gazetesinin bildirdiğine göre; 'İzmir'deki Türk nüfus, durumun kontrolünü elinde tutmaya devam etmektedir. Bazı Türk yetkililer, Yunanlılara yardım ettikleri gerekçesiyle Hükümet Binası'nın önünde idam edilmişlerdir.'*

İzmir'den Atina'ya varan mülteciler, Türklerin yaptıkları ve şehrin durumu ile ilgili korkunç hikâyeler anlatmaktadırlar. Onlar ulaşır ulaşmaz, Kemalist askerleri, Hıristiyanları katletmekten ve soymaktan vazgeçtiler ve iskelede cesetler sağa sola saçıldı. Bir Yunan gazeteci bir otomobilin arkasına bağlanıp yol boyunca sürükledikten sonra vurularak öldürüldü.

Pire'ye ulaşan bir Amerikalı yolcu, 900 Ermeni'nin Türkler tarafından küçük bir gemiye binmeye zorlandığını gördüğünü söyledi. Daha sonra Ermenilere kıyıda yayılım ateşi açıldı ve cesetleri suyun üzerinde yüzdü. Diğer yolculara göre, İngiliz kolonisinin önde gelen üyeleri de benzer şekilde öldürüldü” şeklinde abartılı iddialara yer veriliyordu.

Haberin devamında, İzmir'deki mültecilere daha fazla yardım edebilmek için Yakındoğu Yardım Kuruluşu'nun giriştiği organizasyondan söz ediliyor. Habere göre Yakındoğu Yardım Kuruluşu, İzmir Acil Yardım Fonu'na bir başvuruda bulunarak, İzmir'de Türkler tarafından evsiz bırakılan 500 bin kadar mülteci için gönderebilecekleri her doları telgraf yoluyla derhal iletmelerini istemişti. Bu çalışma için tahminlere göre yaklaşık 2 milyon ile 8 milyon dolar arası bir rakama ihtiyaç duyulacaktı. İzmir'in yanması ve Türklerin şehri ele geçirmeleriyle meydana gelen 350 bin mültecinin 200 bini evsiz halde kalmıştı. Haberde, konuyla ilgili olarak aşağıdaki telgrafın Yakındoğu Yardım Kuruluşu'nun tüm devletlerdeki yöneticilerine gönderildiği bildiriliyordu;

“İzmir'deki durumun ciddiyeti geçen her saatte daha da artıyor, şehrin Hıristiyan bölümünün yanması ile ilgili bugün gönderilen telgraf da bunu kanıtıyor. Masum ve evsiz mültecilerin durumu

gerçekten acınası haldedir. Yakındoğu Yardım Kuruluşu, erzaklar ile felaket bölgesinde. Umutsuz durumun gereklilikleri, sadece Rumlar arasında özel bir kampanya değil, aynı zamanda İzmir'e acil yardım edilmesi için uluslara geniş bir çağrıdır. Biz size devletlerinizden acilen nakit akışı için başvuru yapmanızı öneriyoruz, özellikle İzmir Acil Yardım Kuruluşu için. Bu kritik durum ertelemeye gelemmez. Bir an önce harekete geçmek için kritik bu sorumluluk hepimize düşüyor. Size güveniyoruz."

Habere göre; son zamanlarda Yakındoğu Yardım Kuruluşu'na gönderilen telgraflar çocukların baş kurbanlar olduğu mültecilerin çilelerini anlatıyor. İstanbul'dan gelen mesajlardan biri şöyle: "İzmir yanıyor. Yangın, pazar ve marketlerin yağması sırasında Ermeni sokağında başladı ve hızlıca Avrupalı tarafına yayıldı ve Amerikan Konsolosluğu'nu yok etti. Y.M.C.A ve en önemli binaları da yok etti..."

...Amerikan destroyeri Edsall, 600 mülteciyi Selanik'ten gemiye aldı ve denizciler, tüm erzaklarını kadın ve çocuklara verdiler...

...İzmir'in askeri valisi Nurettin Paşa, Amerikan Yardım Kuruluşu çalışanlarından mümkün olabildiğince bütün mültecilerin götürülmesini istedi. Yunan ordusu Anadolu köylerini ve tarlalarını yıkıma uğrattığı için, misilleme olarak, onların iç kısımlara

dönmelerine izin vermedi....”³⁹

Hartford Courant gazetesi de 17 Eylül tarihinde mültecilerle ilgili olarak “*Mudanya’daki Binlerce Mülteci’nin Kaderi Bilinmiyor*”⁴⁰ başlıklı bir haber yayınlamıştı. Bu haberde, Mudanya limanındaki Amerikan Deniz Birliği komutanı Yüzbaşı Adams’dan alınan bilgiye göre Mudanya’da son üç günde 60 bin kişiden geriye sadece beş bin kadın ve çocuğun kaldığı bildiriliyordu.

17 Eylül 1922 tarihli *The NYT*, “*Amerikalılar Yegâne Yardımı Verdiler*”⁴¹ başlığıyla yaptığı haberde, Amerikalı denizcilerin mültecileri kurtarmada gösterdikleri kahramanlıkları anlatıyor ve bu arada Türklerle ilgili bazı

---

³⁹ *The New York Times*, 16 Eylül 1922

⁴⁰ *The Hartford Courant*, 17 Eylül 1922 (16 Eylül İstanbul, Associated Press)

⁴¹ *The New York Times*, 17 Eylül 1922 (16 Eylül İzmir, Associated Press)

iddiaları dile getiriyordu. Deniz ve Yardım Kuvvetleri'nin 200 bin Hıristiyan'a yardım ile uğraştığı bildirilen haber şu şekilde devam ediyordu; *"Ölüm ve tarif edilemez acı, ıstırap, yaklaşık 200 bin nüfusu etkiledi. Altı Amerikan yardım görevlisi ölümleri gömmek için insanüstü çalışıyor ve yaşayanlara yardım ediyor. Henüz hiçbir ülke sıkıntı çekenlere yardım etmeye gelmedi. Hastanelerde bulunan ve sayıları binden az olmayan hastaların tamamı ölümcül şekilde yanmışlardı.*

Amerikan Yardım Organizasyonu tarafından İstanbul'dan gönderilen bütün yardım gereçleri yangında harap oldu. Amerikan Kızılhaç Teşkilatı'ndan (American Red Cross) Binbaşı Claflin Davis ve Yakındoğu Yardım Kuruluşu'ndan (Near East Relief) H.C. Jaquith onların koruyucusu gibi, Hıristiyanları kurtarmak için büyük çaba gösteriyorlar, fakat gemilerin eksikliği engel oluyor...

Türk Birliği, savunmasız Hıristiyanları öldürüyor ve bütün şehir dehşetin kargaşasını yaşıyor. Harabelerin arasında yardım işi yavaş ilerliyor ve Kemalistler yangın kurbanlarını kaderine terk ediyor. Felaket öyle büyüktü ki, onunla sadece müttefik devletlerin ortaklaşa çabaları ile baş edilebiliyordu. Yangının en kötü zamanında, Amerikan destroyerleri Lawrence ve Litcfield, gecenin karanlığında suya atlayan ve gemilerin dışında suyun yüzünde durarak kurtarılmak için yürekler acısı şekilde yalvaran çıldırmış kurbanların

binlercesi tarafından zorlanıyordu. Amerikan denizcileri, yüzlercesini boğulmaktan kurtardılar.

Kıyadaki Amerikan denizcileri, büyük kalabalıkları zayıf destroyerlerden uzak tutmak maksadıyla, süngü mesafesinde yaklaştırmamakta zorlandılar. Amerikan bayrağı rıhtımda yukarı çekildi ve denizciler Amerikan vatandaşlık belgesiyle ayrılmış olan paniklemiş halkın arasına gitti. Bayrak, Amerikalı olduğunu ileri süren ancak çok az İngilizce konuşabilen, Amerikalı olduğu hakkında yeterli kanıtı olamayan yüzlercesi için bir umut feneri gibiydi. Diğerleri, onların New York, Chicago, San Fransisco ve diğer Amerikan şehirlerinde akrabaları olduklarını söylediler. Amerikalılar, bu çağrılara aldırılmamakta zorlandılar. Büyük gönüllü denizciler, acıklı görüntünün üzerine gittiler ve şiddet kullanılarak yıldıran kadın ve çocukların rahatı için ne gerekiyorsa yaptılar, hatta kendi yataklarını, giysilerini ve yiyeceklerini onlara verdiler. Komutan Merill, mülteci toplama bölgesinden geçerken bir kahraman gibi karşılanıyor, erkek, kadın ve çocuklar dizlerine kapanıyor ve kıyafetlerini öpüyorlar”.

İzmir’den *The Sunday Express*’e Malta üzerinden gönderilen bir telgraf haberini konu alan 17 Eylül 1922 tarihli *The NYT*’daki habere göre, İzmir’de rıhtımda yığılmış olan Kemalist kuvvetler Cumartesi sabahı Müttefik deniz kuvvetleri

müfrezelerinin karaya çıkma girişimine engel oldular. Telgrafa göre Yunan savaş gemisi Kilkos, İzmir'in Türk bölgesini bombalamıştı.⁴²

“Alepler bütünü rıhtımı kapladı”, “Yangında ölen veya denize ölüm için atlayan binlerce insanın acıklı gösterisi”, “Diğerlerinin kötü sonu, açlıktan ölmek”, “100 bin mülteciyi İzmir'den kurtarmak gerekmektedir” ve “Yakındoğu Yardım Kuruluşu onların hayatlarını kurtarmaya çalışıyor” başlıklarıyla verilen mülteciler ve onları kurtarmak için yapılan faaliyetlerle ilgili haberde,⁴³ tüm yardım kuruluşu kaynaklarının İzmir Yangını'nda yok edildiği ve Yakındoğu Yardım Kuruluşu ve diğer örgütlerin çabalarının mültecileri nakliye etmenin en güvenli yol olduğu kanısında birleştiği, İstanbul'daki Yakındoğu Yardım Kuruluşu'nun bu işe 20.000 dolar harcadığı, durumu uygun olan bütün gemilerin 100 bin mülteciyi alıp kurtarmaları için yardım etmelerini istediği, insanların durumunun içler acısı olduğu, aç ve susuz oldukları ve çoğunun da hasta olduğu anlatılıyordu. Haber, “Bin insan yangında öldü. Türk caddesinin bir kısmı hariç, tüm şehir yandı... Kaçamadıkları için hastanede yatan 200 hasta da öldü. Mültecilerin telaşlarından limanlardaki kargaşayı önlemek için

---

⁴² *The New York Times*, 17 Eylül 1922 (16 Eylül Londra, Associated Press)

⁴³ *The New York Times*, 17 Eylül 1922 (16 Eylül İstanbul kaynaklı haber)

Amerikan bayrağı dikildi. Lichfield ve Lawrence destroyerlerinden gelen Amerikalı denizciler onları koruyor. Yakındoğu Yardım Kuruluşu, Bandırma ve Bursa'dan gelen 30 bin mülteci için Houston gemisini gerekli malzemelerle Mudanya'ya, yardım malzemeleriyle Dafni gemisini de Rodos'a gönderdi" şeklinde devam ediyordu.

18 Eylül 1922 tarihli *The NYT*, binlerce mültecinin Piré'ye varışının Yunan hükümetine büyük problem yarattığı haberini veriyordu. Özel yardım sağlanmadıkça, muhtaç durumdaki insanların durumunun kötüye gidebileceği, çok iyi niyetli de olsa Yunan hükümetinin mültecilere gerekli bakımı sağlayamadığı, haberin devamında yer alıyordu.⁴⁴

The NYT, 18 Eylül 1922 tarihli baskısında "İzmir'in Başbozukları Amerikalılara Ateş Etti" ve "Kolej Müdürü Dövüldü"⁴⁵ başlıklarıyla İzmir'le ilgili abartılı iddialardan oluşan haberler vermeye devam ediyordu. Haberde, Türklerin Asya'nın gözbebeği dediği İzmir'in geniş bir kül mezarlığı görünümünde olduğu; yakın tarihte örneği görülmemiş ölüm ve yıkımın hikâyesini anlatacak geriye sadece viraneye dönmüş 20,000 evin duvarları ile sayısız kurbanların yanmış cesetlerinin kaldığı ve yıkıntılardan hiddetini kusan bir

---

⁴⁴ *The New York Times*, 18 Eylül 1922 (17 Eylül Atina, Associated Press)

⁴⁵ *The New York Times*, 18 Eylül 1922 (17 Eylül İzmir, Associated Press)

yanardağ gibi hâlâ dumanların yükseldiği belirtilmekte olup; cesetleri ve ölmekte olanları kaldırmak için Türkler tarafından hiçbir gayret gösterilmediği iddia ediliyor, sokakların çoğu kadın ve çocuk olmak üzere kaçmak isteyenlerin cesetleriyle dolu olduğu ifade ediliyordu.

Habere göre; *“Ermeni mahallesindeki her ev yakılmış, cesetler ortada durmakta; 50 dönümlük bir alanı kapsayan körfezin yüzeyinde topluca katledilenlerle düşmanın acımasızlığından kaçanlardan geri kalanların cesetleri yüzmektedir. Askeriyenin elinde başka bir biçimde öldürülmekten korkan hayatta kalabilenlerin binlercesi, rıhtımda çömelmiş, sinmiş halde beklemektedir. Onları alacak hiç bir tekne bulunmamaktadır”*. Burada kendi topraklarını işgalcilerden temizlemeye çalışan kuvvetlerin *“düşman”* olarak nitelendirildiğini özellikle gözden kaçırmaz isek, haberi hazırlayanların olaya yaklaşımlarındaki önyargıyı da görmüş oluruz. Gazete, Amerikalıların mültecileri kurtarma adına gösterdikleri çabalara da özel bir yer ayırıyor ve bir kaptanın zavallı mağdurlardan hiç birini almayı kabul etmediğini, onun kayıtsızlığına karşın Amerikan gemisi Winona’nın kaptanı Walters’ın bunların 1.800’ünü kurtarıp Pire’ye götürdüğünü, Amerikan destroyeri Litchfield’in iskeleden 180 yetim erkek çocuğunu alıp güvenle İstanbul’a götürdüğünü, deniz erlerinin

demir güverte üzerinde veya torpido tüplerinin altında uyurken gençleri ranzalarına yerleştirdiklerini, bunun Amerikalıların İzmir’de göstermiş olduğu yiğitliklerden en büyüğü olduğunu vurguluyordu.

Aynı haberde *“Nöbetçilerin Dikkati Başka Yöne Çekildi”* başlığı altında *“Yetim çocuklar gemiye bindirilirken, kısa süre önce buraya Constantinople’den gelmiş olan Yakındoğu Yardım Kuruluşu’nun Direktörü H. C. Jaquith, Türk nöbetçilerine sigara verip onların dillerinde konuşarak dikkatlerini dağıttı. Bu nöbetçilere hiç bir Rum veya Ermeni sığınmacının kaçmasına izin verilmemesi yönünde kesin emirler verilmiş olup, birkaç defa açıkta bekleyen gemilere yüzerek ulaşmaya çalışan kaçaklara ateş açılıp öldürüldükleri olmuştur.*

Türklerin gelmesinden önce sayıları 300 bin olan Hıristiyan nüfustan sadece 60 bin kişi tahliye edilmiştir. Kemalist yetkilileri Hıristiyanların Anadolu içlerine dönmesinin kesin ölüm olacağını Amerikan Yardım çalışanlarına bildirmişlerdir.

Amerikan Yakındoğu Yardım Kurumu komitesi tarafından kurulan Ermeni Yetimhanesi’nin müdürü, bu kuruluşun direktörünün gözü önünde intihar etmiş, onarcası da onun örneğini takip etmiştir” şeklinde iddialar yer alıyordu.

Aynı haberde, Amerikan Koleji'nin Direktörü Dr. Mc Lachlan'ın Türk çapulcuları tarafından feci biçimde dövüldüğü ve parasının gasp edildiği, Lachlan'ın bir koltuk değneğinin yardımıyla topallayarak kolej yerleşkesinin bulunduğu Bebek varoşlarından yürüyerek İngiliz zırhlısı Iron Duke gemisine sığındığı ve ölümden kurtuluşunu Türkçe bilmesine ve Türkleri hile ile yanıltmasına dayandırdığı iddiaları yer alıyordu. Oysa, 25 Eylül 1922 tarihinde yayınlanan İngiliz *The Times* gazetesi, Alexander MacLachlan'ın görgü tanığı sıfatıyla yaptığı açıklamaları; "*Yunanlıların Mayıs 1919'da Türkleri katlettiği gibi Türkler Yunanlıları katletmediler. Yaptıkları en kötü şey, Yunanlıların zamanında Türk askerlerini 'Zito Venizelos' diye bağtırmaya zorlamış olmalarına mukabellen, esir aldıkları Yunan askerlerini "Yaşasın Mustafa Kemal" diye bağtırtmak oldu. Türk askerleri şehirde asayişin tam olarak temin edilemediği ilk saatlerde Kolej'i korudular, bir Türk süvarisi başıbozukların eline düşen Mac Lachlan'ı dayaktan kurtardı. Türklerin kontrol altına almak için bütün çabayı gösterdikleri 3 günlük yangın boyunca Rum ve Ermeni mahallerinde geniş bir alan tahrip oldu ve iki yüz bin kişi evlerini terk etmek zorunda kaldı. Yangında Amerikan Kız Koleji de yandı. Mac Lachlan'ın yangının kökenleri hakkında yaptığı araştırma, Türk üniformaları giymiş Ermeni teröristlerin şehri ateşe verdiği sonucunu*

ortaya koydu. Teröristler, Batı ülkelerinin bir müdahalesini sağlamayı denemişlerdi ⁴⁶ " ifadeleriyle yayınlayarak, bir anlamda *The NYT*'daki iddiaları yalanlıyordu.

Haberde, YMCA direktörlerinden E. M. Fisher ve E. O. Jacob'un Türk askerleri tarafından durdurulup soyulduğu ve kaçmaya teşebbüs edince de üzerlerine ateş açıldığı, fakat kurşunların isabet etmediği ve güvenli bir yere ulaştıkları bilgisi veriliyor, ancak bu noktada akla gelen, direktörleri soyacak kadar yakın mesafede bulunan askerlerin bu mesafeden açtıkları ateşi nasıl isabet ettirememiş oldukları sorusuna yanıt verilmiyordu.

Haber, "*Şehrin ucundaki bir iskelede Yardımcı Konsolos Maynard B. Barnes idaresinde geçici Amerikan Konsoloslğu kurulmuştur. Sahilde görünen tek yabancı bayrak, Amerikan bayrağıdır; Bu bayrak yıkıntı ve perişanlık içinde rahatlatıcı bir görüntü veriyor. Amerikan destroyerleri Lawrence, Edsall ve Simpson hâlâ burada olup, bu gemilerin subay ve mürettebatı beş gündür neredeyse hiç uyumadan işlerini yiğitçe sürdürmektedirler. Yıkımdan kurtulabilmiş tek Amerikan emlaki Standard Oil İşletmesi ile şehrin dışındaki iki tütün deposudur*" bilgisiyle son buluyordu.

---

⁴⁶ *The Times*, 25 Eylül 1922

The NYT'ın aynı tarihte Londra kaynaklı verdiği haber,⁴⁷ "Londra'da Atina ve diğer yerlerden haber ajanslarından alınan mesajlar felaket yeri İzmir'den aşağıdaki görüntü haberlerini vermektedirler" şeklinde başlıyor ve sığınmacıların, Kemalist güçlerin kendi dindaşları ve Yahudiler dışında kimseye acıma göstermediğini ifade ettikleri, katliam ve kundaklamanın günlük olaylardan olup bu eylemlerin Türk subaylarının öncülüğünde gruplar tarafından yerine getirildiği, ev ve depoların askerler ve siviller tarafından yağmalandıktan sonra yakıldıkları, her yerin bıçaklanıp yakılmış cesetlerle dolu olduğu şeklindeki iddialarla devam ediyordu. Ayrıca sığınmacıların kadın ve kızların şehir dışına çıkartılıp topluca katledildiği bilgisini verdikleri okuyucuya aktarılıyor; ancak gazete, 15 Mayıs 1919'dan beri Yunan askerinin Türklere karşı yapmış olduğu mezalimin aynısını Türk askerinin de yapabileceği korkusuyla arkasına bakmadan kaçan sığınmacıların şehir dışında yapıldığını iddia ettikleri katliamı nasıl gördüklerinin sorgulamasını yapma gereksinimi duymuyordu.

---

⁴⁷ *The New York Times*, 18 Eylül 1922 (17 Eylül Londra kaynaklı haber)

Haber, “Perşembe gününden beri İzmir’de hiç Ermeni görülmemektedir. Şüphe yoktur ki bir kısmı saklanmaktadır, fakat bebeklerin bile topluca öldürülmüş olmasından korkulmaktadır. Paniğe kapılmış, korkudan titreyen sığınmacıların doluştuğu iskeledeki görüntüler insanın hayal edebileceği en trajik insanlık görüntüsünü vermektedir. Yaralılarla ölümlerle pençelesenlerin inilti ve haykırıları etrafa yayılmakta olup bunların tamamı açlık ve susuzluktan kırılmaktadırlar. Sığınmacıları gemilere taşıyacak olan eldeki tekne ve mavnaların sayısı yetersiz olup, gemilere yüzerek ulaşmaya çalışan birçok kişi boğuldu, bazıları da iskeleden ateş açılarak vuruldu. Bazı sığınmacılar, özellikle kadınlar çıldırıldılar.

Hayatlarını kaybedenlerin sayısını tahmin etmek imkânsız, fakat sığınmacılar hayatlarını kaybedenlerin sayısının en düşük tahminle 120 bin olduğunu ifade ediyorlar. Çok sayıda Rum ve Ermeni, Yunan ordusuna yardım ettikleri veya hayali suçlar işledikleri iddiasıyla toplu olarak kurşunlanmışlardır” şeklinde dayanaksız iddialarla son buluyordu.

“İzmir’de 200 Bin Kişi Kurtarılmaktan Ümitsiz - Üç Destroyer Limanda, Fakat Mürettebatları Karaya Çıkıp Koruma Görevi Yapmak Zorunda”⁴⁸ başlığıyla 19 Eylül 1922 tarihli *The NYT*’da verilen haberde mültecilerin durumu, “İzmir’den İstanbul’a

---

⁴⁸ *The New York Times*, 19 Eylül 1922 (18 Eylül İstanbul, Associated Press)

dönen pek çok Amerikalı, İzmir'deki durumun içler acısı olduğunu belirtiyor. Yaklaşık 200 bin dağınık ve korkmuş mülteci, şehrin içinde ve çevresinde mahsur kalmış durumda, kurtarılmayı bekliyor. Ağlamaları duyulmuyor, çünkü onları kurtaracak bir gemi yok... Amerikan destroyeri Edsall, Lawrence ve Simpson limanda duruyor, fakat komutanları ağlamaları ve kurtarma çılgınlıklarını duymazdan geliyor, çünkü onların mürettebatına karada ihtiyaç duyulmaktadır" şeklinde veriliyordu. Aynı haberin "Limanda Yüzlerce Ceset" alt başlığıyla verilen bölümünde, "Çoğu yangın gecesinde katledilen ya da intihar eden yüzlerce Hıristiyan'ın cesedi, şehre daha kasvetli bir hava katmaktadır. Amerikalı, Fransız ve İtalyanlar, Türkleri yıkık binalardaki cesetleri toplamaları için zorlamaktadırlar. Fakat bu ricaları henüz dikkate alınmamıştır... İzmir'deki Y.M.C.A.'nın yöneticisi Edward M. Fisher, birkaç gün önce soyulmuş ve Türk başıbozukların elinden ölümden zor kurtulmuştur. Birkaç gün önce İstanbul'a geldi ve Associated Press'e İzmir'deki olayların açık bir resmini çizen açıklamalarda bulundu" iddialarına yer veriliyordu. Oysa Prentiss'in açıklamalarında yardım çalışmalarını Türk yetkilileriyle birlikte yaptıkları ve Türk yetkililerin isteklerine olumlu yanıt verdiklerini belirtmektedir.

Aynı haberde, "Amerikan Tanığın Hikayesi" altbaşlığında da Y.M.C.A.'nın İzmir yöneticisi olan Mr. Fisher'in "Görüntüler

sanki Bulwer Lytton'un Pompei'de son günlerini andırıyordu. İlk yangın Salı günü başladı ve 10 saat içinde 2 mile yayıldı. Kadın ve çocukların duaları ve çığlıkları hâlâ kulaklarımda çınlıyor. Görünen o ki, Türkler başarılı olmuş ve yangını çıkartarak İzmirliileri kaçırmayı başarmışlardır. Limanda, inanılmaz kısa zaman içerisinde inanılmaz korkmuş bir insan kalabalığına şahit oldum. Hıristiyan nüfusu zaten Türkler tarafından ağır baskı ve katliam altındaydı. Tamamlanması için sadece yangın eksikti. Amerikalılar yardım etmeye çalıştılsa da, pek çoğu devriye görevinde olduğundan onlar da çaresizlerdi. Yayılan ateşlerin ısı dayanılmazdı. Mülteciler, havluları, kumaşları ve battaniyeleri suya batırıp vücutlarına sararak kurtulabildiler. Diğerleri ise koşarak kaçmaya çalışırken, sokak sonlarında Türklerin makineli tüfekleri ile karşılaştılar" şeklindeki iddiaları yer alıyordu.⁴⁹ Gazete, "Yüzlercesi Öldürüldü" altbaşlığı ile yine Fisher'in görüşlerini okuyucularına aktarıyordu. Fisher'e göre; "Bugün buraya ulaşan diğer Amerikalılar, yangından harap olan şehrin tasvirini bizlere yaptılar. Bunlardan on yıldır İzmir'de yaşayan bir tanesi, Türklerin yüzlerce Hıristiyan'ı katlettiğini ve sonra da kasıtlı olarak ateşlere attıklarını ve böylece kanıtlardan kurtulduklarını söylüyor. Bir Amerikalı ise yaşanan dehşet sonucu

---

⁴⁹ Burada Fisher'in ilk yangının Salı günü başladığı şeklindeki ifadesi, bir çelişkiyi ifade etmektedir. Çünkü yangın, 13 Eylül 1922 Çarşamba günü öğle saatlerinde başlamıştır.

kafasına sıkarak intihar etmiş, öncesinde ise kardeşiyle eşini vurmuş. Diğer Amerikalılar ise gasp edilmişlerdir. Amerikan destroyer komutanı Teğmen John B.Rhdes, beş Amerikan denizcisi ile birlikte altı İngiliz vatandaşını kurtarmıştır. Yangın süresince pek çok mülteci, ölümden yine Amerikan askerleri tarafından kurtarılmıştır.”

20 Eylül 1922 tarihli *The NYT*'da yayınlanan bir başka haberde de Mr. Fisher'in *Associated Press* Ajansı'na yapmış olduğu yorum yer alıyordu. Edward M. Fisher'in değerlendirmesine göre yangın ve deniz arasında sıkışmış bir kıyı olarak belirlenen bölgede mücadele eden, ümitsiz, savunmasız nüfusu ile İzmir şehri, yanan bir amfityatroydur. Ayrıca Fisher'in yangının çıkışıyla ilgili olarak, *“Türkler binalara kasten gazyağı döktüler. Amerikan Konsolosluğu'nun bulunduğu cadde boyunca akan gazyağı selini gördüm. Aynı zamanda Türkler, kaçan mültecilerin düşürdüğü yatak takımlarını ve elbise yığınlarını ateşe atıyorlardı. Çok geçmeden bütün Avrupa mahallesi alevlerle kaplandı... Büyük körfezin etrafında bir amfityatro binası şeklindeki yanan İzmir korkunçtu, fakat görkemli bir manzaraydı. Yangın sahilin içine işlemiş, limanda bulunan gümrük binasını yok etmişti. Türk başıbozukların son yapıların tahta iskeletlerine büyük benzin bidonlarını boşalttıklarını ben daha önce gözlemledim... Türkler,*

Küçük Asya'daki ebedi Hıristiyan azınlık sorununu çözmek için yangını seçmişti"⁵⁰ şeklindeki iddiaları da haberde yer alıyordu.

*"İzmir'de Kurtarma Çalışmaları"*⁵¹ ana başlığıyla, İzmir'de oluşan cehennemde Amerikan kolonisi üyelerinin, kadınlar ve erkekler, yardım çalışanları, öğretmenler, hemşireler, tüccarlar ve elçilik çalışanları kendi durumlarının tehlikelerini düşünmeden, kendilerini diğer insanları kurtarmaya adanmışlarının hikâyesini konu alan bir haber, 22 Eylül 1922 tarihli *The New York Times* gazetesinde yer buluyordu. Konsolos Horton'un; *"Amerikan kolonisinin İzmir'deki şahane kahramanlığından ve fedakârlığından bahsetmek benim görevimdir"* şeklindeki ifadesine yer veren haberde, Amerikan Kadınları Hıristiyan Birliği'nin yöneticisi Jean Christie'nin, evi alevler içindeyken, caddede Türk askerlerinin saldırıları esnasında Ermeni çocuklarını yönetmesi, onları kıyıya sağ salım getirerek Amerikan denizcilerine teslim etmesinde büyük bir heyecan olduğu belirtiliyor ve *"10 gün boyunca elbiselerimizi çıkartmadık. Ben onlara caddede yaklaşırken o küçük Ermeni çocukların yüzlerindeki korku dolu ifadeyi asla unutmayacağım"* diyen bu

---

⁵⁰ *The New York Times*, 20 Eylül 1922(19 Eylül İstanbul kaynaklı haber)

⁵¹ *The New York Times*, 22 Eylül 1922 (Kaynak belirtilmemiş)

korkusuz Amerikalı kadının Türklerin saygısını kazandığı anlatılıyordu.

Amerikalıların İzmir'deki yardım çalışmalarındaki etkinliğini öven bir başka haberin de aynı gazetenin 17 Aralık tarihli nüshasında, *“Amerikalılar, İzmir'deki Büyük Yangında Kahramanlıklarını Gösterdiler”*⁵² başlığıyla yayınlandığını görüyoruz. Haberde, Yakındoğu Yardım Kuruluşu'nun özel temsilcisi Mark D. Prentiss'in ifadelerine dayanılarak, Amerikalı denizci ve subayların çalışmalarının etkinliğinden ve konsolos yardımcısının yangın devam ederken yeni ABD Konsolosluğu açma çabalarından övgüyle söz ediliyor. Prentiss'in *“Yakındoğu'ya gidene ve evinden uzak Amerikalıların bir krizde nasıl görev yaptıklarını -paniğin tüm çevrelerini sardığında, akıllarını nasıl kullandıklarını- görene kadar, ülkesine layık olabilmek için hararetle bir Amerikalının sevgisinin nasıl olduğunu bilmiyordum”* sözleriyle başlayan haber, *“Bunları İzmir'deki yangını gören bir adam söyledi. O, son Eylül ayında İzmir'e giren ilk atlı Türk süvarilerini ve kaçmak umuduyla suya atlayan dehşete düşmüş insan kalabalıklarını gördü. O, şehrin körfezindeki alevleri ve şehrin dar caddeleri boyunca çıkan duman bulutlarını gördü. O, yağmayı ve cinayetleri gördü. Ve o, genç bir*

---

⁵² *The New York Times*, 17 Aralık 1922 (Kaynak belirtilmemiş)

Amerikan konsolos yardımcısının, yangın halen şiddetle devam ederken tam sakin ve rahat bir şekilde, terk edilmiş bir binanın üzerine Amerikan bayrağını çektiğini, bir masa ve birkaç sandalyeyi yoktan var ederek masanın üzerine Amerika'nın resmi mührünü koyduğunu, bunu da bütün gelenlere 'alınmış bir iş' gibi ilan ettiğini gördü.... Onun adı Mark O. Prentiss idi ve geçen sonbaharda İzmir'e, Near East Relief'in (Yakındoğu Yardım Kuruluşu) özel temsilcisi olarak gitmişti. İzmir Yangını başladığı zaman, kendini aniden İzmir'in dışında bir mülteci ordusunun hücumu karşısında buldu. O, kalabalıkların itiş kakışında ve botlara binme mücadelesinde ayak altında çiğnenerek ölen adam, kadın ve çocukları gördü; Türk askerleri tarafından öldürülenleri gördü. O, 'Mültecilerden kaçmaya çalışırken sık sık cansız vücutların üzerinde yürüdüm' dedi...." şeklinde abartılı ifadelerle devam ediyordu.

Haber, Prentiss'in konsolos yardımcısı Barns ile ilgili söyledikleriyle tamamlanıyordu; ".....Çarşamba sabahı Genel Konsolos, vekaleti İkinci Konsolos Barns'a bırakarak ayrıldı. Öğle saatlerinde Ermeni mahallesinde yangın olduğu rapor edildi. Duman ve heyecan vardı. Mülteciler rıhtıma doğru, yolları üzerindeki konsoloslüğün ötesine akarak gittiler. Saat ikide heyecan çok şiddetli bir hal aldı ve akşama kadar

**İzmir'deki Amerikan İkinci Konsolosu
Maynard B. Barns**

devam etti. Yangın bütün yönlerde yayıldı. Gece Amerikan Konsolosluğu'nu da etkileyeceği açıkça belliydi. Bütün personelinin ayrılmış olmasına rağmen Barns ayrılmadı. Ortalık çok sıcak hale gelince Barns, Konsolosluk evraklarını, paraları ve ABD hükümeti mührünü bir çift alışveriş torbasına paket yaparak aldı ve onları omzuna asarak limandaki Amerikan destroyeri Litcfield'e gitti. Ben onunla deniz kenarında karşılaştım. Doğal bir bagaj taşıyıcısı gibi görünüyordu. İzmir'in bugüne kadar çok sıcak bir hale gelmiş olmasına rağmen Barns konsolosluğa geri döndü ve diğer eşya gruplarını paketledi. Sonunda, gece 9 ile 10 arasında herkes destroyerin içine yerleştirildi. Kısa bir zaman sonra konsolosluk binasının çöktüğünü ve gözden kaybolduğunu gördük. Ertesi gün

rüzgâr yön değiştirmişti ve şehrin bir bölümünün kurtulduğu aşikârdı. Bazılarımız tekrar karaya çıktı. Barns, Türk Karargâhu'na uğradı ve yeni Birleşik Devletler Konsolosluğu'nu nerede açabileceğini sordu. Bulacağı herhangi bir yerde açabileceğini söylediler. Rıhtım boyunca dolaştı, bina gibi görünen bir yeri seçti, kapısına beraberinde getirdiği Amerikan bayrağını astı ve Birleşik Devletler Ofisi olarak günlük işlere başladı. Böylece yangına rağmen İzmir'deki Amerikan Konsolosluğu'ndaki hizmetlere ara verilmedi..... Türkler kimseye güvenmedikleri halde bize güveniyorlardı. Sadece limandaki gemilerde Yunan bayrağı olmaması şartını getirmişlerdi.....”

25 Eylül 1922 tarihli *The NYT*'da İzmir Yangını'ndan kurtulan 14 bin kişinin İngiliz savaş gemileriyle İzmir'den yola çıktığı, şehirde hâlâ 50 bin civarında kişinin bulunduğu, bu rakama saklanmakta olan ve Anadolu'nun iç kesimlerine doğru sürülmüş (sürüklenmiş) olanların dahil olmadığı, Türklerin hâlâ az sayıda geri kalan (yakılmamış veya yıkılmamış olan) evlerdeki sığınmacıları çıkartmaya devam ettiği iddialarına yer veriliyor, 250 Rum yetim kız çocuğunun Litchfield destroyeri ile Selanik'e götürüldüğü fakat Türklerin erkek çocukların gitmesine izin vermediği, eğer hayatta kalanlardan geri kalanlar da kurtarılacaksa daha fazla gemiye acil gereksinim

olduğu bildiriliyordu. Gazetede ki habere göre Kemal Paşa, burada geri kalan 30.000 veya üzerindeki sığınmacının tahliyesi için 30 Eylül'e kadar süre tanımıştı ve eğer bu sreye kadar gemi gönderilmezse sığınmacılar iç kesimlere gtrlecekti. Yangından itibaren kurtarma ve devriye çalışmalarında yükün büyük kısmını üstlenmiş olan Amerikan destroyerlerinin mürettebatının mümkün olduğu kadar çok sayıda kişi yi güvenli bir yere taşımak için canla başla çalışmakta olduğu, fakat bu gayretlerine yer darlığının sekte vurduğu, şimdiye kadar halen sınır dışı edilen 200 bin Hıristiyan'ın akıbetini tespit etmeye alışan Amerikan yardım kuruluşu alışanlarının Türk yetkililerden aldırılmaz ve kayıtsız cevaplar aldıkları iddialarına yer verilen haberde, İçişleri Bakanı Fethi Bey'in Ulusalcı Hükümet'in Anadolu'daki Hıristiyan azınlıkla komşu ülkelerdeki Osmanlı uyrukluları takas etmeyi kabul ettiklerini beyan ettiğini ve Hıristiyanların artık asla Batı Anadolu'ya dönmeyi mit etmemeleri gerektiğini söylediği belirtiliyordu. Haberin devamında; *"Bazı bankalar on gün içinde zayıflamış olanaklarla tekrar işbaşı yapmaya çalışıyorlar, fakat İzmir kl olmuşken ve i kesimler viran haldeyken hiçbir ticari kuruluşun başarılı olacağına inanmıyorlar. Anadolu bölgesinin tamamının refahu*

incir ve tütün ürününe bağlıdır, bunlar da yangın nedeniyle hemen hemen bütünüyle imha olmuş durumdadır.

Hayatta kalanlar Arnavut taşlı kaldırımlarda, iskelede, açıkta ve yiyeceksiz halde yaşamaya devam ediyorlar. Amerikalılar ekmeğe dağıtmak üzere aralarına girdiğinde, yaygara yapan sığınmacılar yiyecek alabilmek için aç kurtlar gibi hurlayıp birbirlerine saldırıyorlar” iddiaları ile okuyuculara bilgi aktarılıyordu.⁵³

Los Angeles Times gazetesi, 26 Eylül’de “Mültecilerin Taşınması İçin Zaman Limiti Koyuldu- Kemal Paşa Hıristiyanlara Ayrılmaları İçin Ekim’e Kadar Zaman Verecek” başlığıyla bir haber yayınlıyor ve Kemal Paşa’nın geriye kalan 50 bin veya daha fazla mültecinin taşınması için 30 Eylül’e kadar izin verdiğini, eğer gemiler bu tarihe kadar gönderilmezse mültecilerin iç bölgelere götürüleceklerini bildiriyordu.⁵⁴

The NYT da 28 Eylül’de “Yunan Buharlı Gemisi Propontis, Amerikan Yardım Komitesi İle Birlikte İzmir Körfezinde”⁵⁵ başlığıyla, 17 buharlı geminin 140 bin kişinin tahliyesini Türklerin verdiği son gün olan 30 Eylül’e kadar sağlayabilmek için Yunan otoriteleri tarafından Amerikan Yardım Komitesi’ne teslim edildiğini duyuruyordu. Gazetenin

---

⁵³ *The New York Times*, 25 Eylül 1922 (26 Eylül İzmir, Associated Press)

⁵⁴ *Los Angeles Times*, 26 Eylül 1922 (25 Eylül İzmir kaynaklı haber)

⁵⁵ *The New York Times*, 28 Eylül 1922 (Kaynak belirtilmemiş)

haberinde “Sahil tamamıyla sürekli tüfekleriyle ateş eden Türk askerleri tarafından çevrelenmiş ve demoralize olmuş mültecilerle dolu. Kadınlar ve çocuklar sürekli bağırp çağırıyorlar. Hepsi Türk askerler tarafından aranıp soyulmuşlar. Mültecileri alan gemilere sadece yaşlıların ve çocukların geçmesine izin verilmiştir. 7 ceset limanda yerde yatmaktadır. İnsanların kalanı da tüfek dipçikleri ile dürtülmektedir. Amerikalı ve İngilizler mültecilerin bindirilişinin güvenli olması için yardım sağlamışlardır. Fransız gemisi de demirlemiştir, fakat yardımda bulunmamıştır” iddialarına yer veriyordu.

Aynı gazete, 30 Eylül'deki “400 Bin Mülteci Kötü Durumda- İzmir Sürgünleri Bir Araya Gelirken Yunan Devrimi Kaosu Tamamlıyor”⁵⁶ başlıklı haberinde, Türklerin Hıristiyanları çıkarmak için verdiği sürenin dolduğunu ve Amerikalıların 2 günde 74 bin kişiyi tahliye ettiğini bildiriyordu. Associated Press ajansına dayanılarak verilen haberde, Amerikan Elçiliği'ne gelen telgraflar ve İzmir, Selanik, Midilli ve Chlos (Sakız) adalarından gelen raporlara göre, eğer yardım gelmezse binlerce mülteci ölüm tehlikesindedir. İyimser tahminler, kayıp sayısını 400 bin olarak öngörmektedir. Yunan Devrimi tam bir yönetim kaosu yaratmış ve tümüyle normal

---

⁵⁶ *The New York Times*, 30 Eylül 1922 (29 Eylül İstanbul, Associated Press)

yaşamı altüst etmiştir. Habere göre Amerikan yardım işçilerinden gelen mesaj şöyle söylemektedir: *“Durum umutsuzdur. Göçmenler açlıktan delirmektedir. Kendilerini denize atmaktadır. Ekmek yoktur adada. Acele 800 ton un lazımdır. Üç Amerikalı, 150 bin mülteciye bakmakla uğraşmaktadır. 30 bin daha beklenmektedir.”* İzmir’deki Amerikan destroyeri Edsall’ın komutanı Halsey Powell’dan gelen telgraf mesajında da *“Amerikalılar 31 bin mülteciyi tahliye ettiler. Toplamda iki gün sonunda 74 bin olmuştur. 20 ilâ 50 bini acil durumdadır. Yarına daha fazla gemi gelmesini bekleyin”* denildiği bildirilmektedir. Haberde, Rodos’dan gelen mesajlarda da oradaki 10 bin Yunan askerinin disiplinsiz olduğu ve nüfusun Türk işgali korkusu ile yaşadığı söylenmektedir. 5 bin kişinin iç köylere yerleştiği, 25 bininin halen beklemekte olduğu, büyük bir yemek kıtlığı yaşandığı, aynı zamanda da kirli sular yüzünden salgın hastalıklar baş gösterdiği, binlerce kişinin Kavala ve Selanik’e gitmek için şehri terk ettiği, Rodos’ta iki hastanenin açık olduğu, fakat orada da erzakın yetersiz olduğu, acil destek ve ilaca gereksinim duyduklarının bildirildiği aktarılmaktadır. Haber, *“Selanik’te durumlar acınacak haldedir. Şehir harabe halindedir. 1918’deki büyük yangından beri İzmir’den daha fazla barınak imkânı sağlayamamaktadır. Yerel Yunan yönetimi, 100*

binden fazla mültecinin barınağını sağlayamayacaklarını açıklamıştır. İlave olarak, 15 bini son iki günde olmak üzere, mültecilerin her gün İzmir'den Dotsoh, Manhattan Island ve Casey isimli buharlı gemilerle Selanik'e götürüldüğü bildirilmektedir. Amerikan yardım kuruluşları, mültecilerin iyilikleri için her şeyi yapmaktadır. Amerikan yardım yetkilileri, Kongre'den gelen 200.000 ve Britanya'dan gelen 50.000 doların kayıpları karşılayamayacağından, açları doyurma ve evsizlere ev sağlamada yeterli olamayacağından endişe duymaktadır" şeklinde devam etmektedir.

Aynı konuyla ilgili olarak 1 Ekim 1922'de özel bir haber yayınlayan *The NYT*, "İstanbul'daki ABD Yüksek Komiseri Amiral Mark L. Bristol'ün ABD Dışişleri Bakanlığı'na bildirdiğine göre, 74 bin mülteci Perşembe ve Cuma günü İzmir'den tahliye edildi. Bu başarı, Yunan gemilerinin İzmir limanına girişine izin verilmesi ve Amerikan gemilerinin Yunan gemileri ile birlikte çalışması sayesinde oldu" bilgisini veriyor ve Yakınoğu Yardım Komitesi'nin İstanbul yönetici direktörü H. C. Jaquith'in çektiği telgrafta 260 binden fazla mültecinin yemek ihtiyacı olduğunu, 400 bin mülteçiden sadece 140 bini ile ilgilenilebildiğini ve 50 binden fazla mültecinin de İzmir'de kaldığını söylediğini, İzmir'deki trajediden daha büyüğünün şimdi mültecilerin taşındığı,

İzmir'e en yakın sığınma yeri olan, 60 bin mültecinin bulunduğu Yunan adası Midilli'de yaşandığını belirtiyordu. Jaquith telgrafında; *"Orada genellikle hiç yiyecek yok, kökleri ve belirli bazı meyveleri yiyerek hayatta kalmaya çalışıyorlar. 5 bin yetim, ağır şekilde acı çekmektedir. Geceleri adada Ege'den esen soğuk rüzgârlar evsiz ve açıkta uyuyan insanları dondurmaktadır, acil tıbbi yardım gerekmektedir. Marmara denizindeki Küçük Asya limanlarından pek çok mültecinin geldiği Rodos'ta da benzer bir durum yaşanmaktadır ve 40 bin daha gelmesi beklenmektedir. Rodos'ta yardım kurumlarından gelen bir miktar yemek vardır, fakat hastalıklar kol gezmektedir. Barınma yetersizliği yüzünden...."* ifadelerine yer veriyordu.⁵⁷

3 Ekim tarihinde *The NYT*'da yayınlanan bir başka haberde Türk denizlerindeki Amerikan donanmasının komutanı Tuğamiral Mark Bristol'un, buradaki Amerikan destroyerlerinin komutanlığını yaptığı sürede İzmir'den mültecilerin taşınması için tanınan sürenin uzatılması için Mustafa Kemal Paşa'yı ikna etmeye çalıştığı, fakat şu ana kadar başaramadığı konu ediliyordu. Haberin devamında, bugüne kadar 300 bin mültecinin taşındığı, fakat geride halen

---

⁵⁷ *The New York Times*, 1 Ekim 1922 (30 Eylül Washington, *The New York Times*'a özel)

büyük sayıda mülteci var olduğu belirtilerek, “Hızla oturmaya elverişsiz hale gelen şehrin üzerini salgın hastalık tabakası kaplamış. Amerikalı denizciler, zavallıların kurtarılması için muhteşem çalışmalarına devam ediyorlar. Amerikan bayrağının korumasındaki on iki Yunan gemisi, Midilli ve İzmir kıyılarının karşısındaki diğer adalara doğru binlerce mülteciyle birlikte dün buradan ayrıldı”⁵⁸ ifadelerine yer veriliyordu.

⁵⁸ *The New York Times*, 3 Ekim 1922 (2 Ekim İzmir, Associated Press)

Amiral Bristol'a Gelen Telgraf ve Amerikan Görüşü

16 Eylül 1922 tarihli *The NYT*, "Washington İzmir'e Yardım İçin Harekete Geçiyor"⁵⁹ başlıklı haberiyle, Amerika'nın İzmir'deki mültecilere yardım için Amiral Bristol'ü görevlendirdiğini, ilk yardımı sağlayacak bir planın şekillendirilmesinde katkıda bulunmaları için Müttefiklere telgraf gönderildiğini bildiriyordu. Haberin devamında, "Harding Hükümeti tarafından bugün İzmir'deki mültecilere ve Asya'daki diğer bölgelere yardım için resmi adım atıldı. İstanbul'daki Tuğamiral Bristol, ilgili Devlet Bakanı Phillips tarafından gönderilen bir telgraf ile diğer müttefik mevkidaşlarının ve İstanbul'daki ordu ve donanma temsilcilerinin de görüşlerini alarak acil bir şekilde 'İzmir'e bir yardım hazırlanması ve ulaştırılması için ortak kapsamlı bir plan' hazırlaması talimatı verildi..."

Amerikan Kızılhaçı ve Yakındoğu Yardım Kuruluşu görevlilerine danışıldıktan sonra bugün Birleşik Devletler hükümeti tarafından karara varıldı ki, Yunanlıların bozguna uğraması ve şehrin yanması sonucunda oluşan İzmir'deki durum, ilgili yardım örgütlerinin kapsamı dışındaydı. Durum ile ilgilenen diğer devletlerle beraber etkili bir yardım için geniş çapta bir plan üzerinde çalışılmadıkça, yakında Kızılhaç ve oradaki diğer sınırlı imkânı olan yardım grupları

---

⁵⁹ *The New York Times*, 16 Eylül 1922 (15 Eylül Washington kaynaklı haber)

tükenecek ve de durum çözümlenmemiş bir şekilde kalacak.

Birleşik Devletler hükümeti, bu işte çalışma yükünün olayların olduğu bölgede donanması ve askerleri bulunan Müttefik devletlere düştüğüne inanıyor. Bu yüzden de Amiral Bristol'ü sevk etti, ancak onu ABD adına herhangi bir taahhütte bulunmaması için uyardı. Bakanlığa vekâlet eden Philips, hükümetin, mültecilere yardımının devam ettirilebilmesi ve yardımın uzatılması için gücü yetebileceği her şeyi yapmak adına ortak çalışmaya hevesli olduğunu belirtti. Amiral Bristol ile yapılan görüşmelerin kopyaları bugün İngiliz ve Fransız hükümetlerini de bilgilendirmek için Londra ve Paris'e de gönderildi" şeklinde ayrıntılar veriliyor ve Amiral Bristol'a Amerikan yönetimi tarafından gönderilen telgrafın tamamı da haberde yer alıyordu; "Amerikan Kızılhaçı ve Yakındoğu Yardım Kuruluşu görevlilerine danışıldıktan sonra ulaşılan Bakanlığın fikrine göre, durum açıkça ilgili yardım örgütlerinin kapsamının ötesindedir. Ancak, Müttefik devletler tarafından mültecileri boşaltmak ve de onlara kalıcı bir çözüm ulaştırabilmek için devlet müdahalesi gereklidir."

"Kalıcı bir yardım sağlanması için bir plan oluşturulması halinde, derhal bizimle birlikte ortak çalışacak özel yardım kuruluşlarına ulaşın. Görünürde kalıcı bir çözüm olmadıkça, özel yardım bile "geçici iyileştirme girişimi" gibi boş bir teşebbüs hissi

veriyor. İlk iki veya üç hafta içinde mevcut olan tüm para, bu durumun çözülmesi için sonuna kadar bastırmak ve oradaki sıkıntıyı azaltıp kökünden çözmek için harcanacak."

"Amerika yardım etmek için hevesli, fakat sorumluluğun bölgede asker ve donanma birimleri olan hükümetlere düştüğünü ve de bir an önce onların da bu işe katılabileceklerini düşünüyor."

"Bakanlık sizi, her hangi bir taahhütte bulunmaksızın, diğer müttefik mevkidaşlarınız ve askeri ve donanma temsilciliklerinin de görüşlerini alarak acil bir şekilde 'İzmir'e bir yardım hazırlanması ve ulaştırılması için ortak kapsamlı bir plan' hazırlanması için yetkilendiriyor."

Amiral'e gönderilen telgrafın yayını müteakip haberin devamında, Amerikalı yetkililerin yangın ile ilgili görüşlerine yer veriliyordu; "Yetkililer bu işteki Amerikan katılımının yardım işinin halledilmesi olacağını belirttiler. Amiral Bristol'e iletilen mesajlarda ve verilen yetkide, Türklerin İzmir'i ele geçirmesinde ve Türk milliyetçilerin İstanbul'a olan yürüyüşü ile ilgili son zamanda ortaya çıkan, bu olayın politik yönü ile ilgili herhangi bir durum olmadığı, bu olayın politik kısmında yer almak istemedikleri belirtildi..."

Dinsel Bakış Açısı ve Piskopos James Cannon

20 Eylül 1922 tarihli *The NYT*'da "Hıristiyanlığı Yok Etmek" başlığıyla yayınlanan bir yazıda, konuya dinsel bir bakış açısıyla yaklaşıldığını görüyoruz; "Yangın, Türklerin kılıç ile yapamadıklarını başardı. Hıristiyanlığın beşiği Küçük Asya'da yakında Hıristiyan nüfus bitmiş olacak. İzmir'de Amerikalılar tarafından ölmeleri engellenen ve kurtarılan diğer Hıristiyanların çoğu, bazıları gönüllü olarak bazıları zorla, tepelerin arkasında kayboldular. Diğerleri yorgunluk, korku veya kararmış şehrin parçalanmış kayalık sahilinde açıkta bırakılmış halde yok oluyorlar. Ancak ağlayan Amerikalı muhabirler şöyle bir ses duyuyorlar: 'Amerika gelmeyecek mi ve bizi kurtarmayacak mı?' Mustafa Kemal, mültecilerin ve yardım çalışanlarının acısını azaltmak için, kurbanların götürülmesini sağlayacak Amerikan ve Müttefik gemilerinin limana girmesine izin verdi. Fakat gemilerin gelişi her gün erteleniyordu, bu da çoğunun ölümü anlamına geliyordu. Gerçekte 250 bin olan Hıristiyan'dan rıhtımda veya toplama kamplarında birbirine sokulmuş halde 50 binden az Hıristiyan kalmıştı ve en kötü korku, iç bölgelere zorla gönderilenlerin ağırlanmasıydı. Türk emri, ileri gitmişti: 'Hıristiyanlık Asya'da yok edilmelidir.'"⁶⁰

---

⁶⁰ *The New York Times*, 20 Eylül 1922 (19 Eylül İzmir, Associated Press)

The NYT'ın 24 Eylül'de verdiği bir haberde⁶¹ oldukça ilginç bilgiler yer alıyordu. Kilisede görevli din adamlarının *The Associated Press* genel müdürlüğüne akın edip Kemalistlerin gelmekte olduğuna ilişkin raporların doğrulanmasını veya yalanlanmasını ısrarla istedikleri, korunmaları için Amerikalılara acınası yalvarmalarda buldukları bilgisi verilen haberde Rum Patriği'nin "*ABD'nin cömert ve merhametli halkı okyanus ötesinden merhametli bir ses verip bizleri Müslümanların öfkesinden kurtaramaz mı?*" diye yalvarmakta olduğu ve bu yakarışın "*Başkanınıza daha önce başvurduk, Amerika bizim tek umudumuz. Eğer Amerika bize yardım etmezse, bittik demektir*" şeklinde devam ettiği bilgisi aktarılıyordu. 15 Mayıs 1919'da Yunan ordusunun İzmir'i işgali sırasında İzmir Rum Metropoliti Hrisostomos'un Yunan Albay Zafiru'ya söylediklerini⁶² hatırlayınca, bu haberi de doğal karşılamak gerekiyordu.

---

⁶¹ *The New York Times*, 24 Eylül 1922 (23 Eylül, İstanbul, Associated Press)

⁶² "*İzmir Rum Metropoliti Hrisostomos, altın sırmalı bir elbiseyle ve arkasında bir grup papazla Albay Zafiru'ya gelip 'Hoş geldiniz' der ve diz çökerek Yunan bayrağını hürmetle öpüp tuz döker. Heyecanlı bir şekilde konuşma yapan Hrisostomos, konuşmasında; 'Yunan milletinin 3000 yıllık bir ayrılıktan sonra buradaki ırkdaşlarını Türklerin zulmünden ve esirlikten kurtardıklarından dolayı Tanrı'ya minnet ve şükran duygularını' sunar. Hrisostomos, sevinç gözyaşları içinde gelenleri takdis eder.*" Doç.Dr.

Yakındoğu'daki Amerikan kiliselerinin misyonerlik ve yardım faaliyetlerinin referansı ile durumun birinci elden incelemesini yapan kilise ve yardım temsilcisi Güney Methodist Episcopal Kilisesi'nin piskoposu Dr. James Cannon'un izlenimleri ve özellikle olayı dinsel açıdan ele alarak yapmış olduğu değerlendirmeleri de *The NYT*'ın bazı nüshalarında haber olarak yer buluyordu. Piskopos Cannon'un Amerikalı Bakan Mr. Huges'e çekmiş olduğu ve *"Tanrı hükümetimizi hiçbir müdahalede bulunmadığımız için sorumlu tutacak"*⁶³ şeklindeki açıklamaları içeren telgraf, gazetenin 1 Ekim tarihli nüshasında Edwin L. James adlı muhabir tarafından Paris kaynaklı bir haber olarak aktarılıyordu. *"Bugün İstanbul üzerinden Paris'e ulaşan ve Amerika'ya gitmek üzere yolda olan Dr. Cannon, Amerika'daki kiliseler adına, Birleşik Devletler'in, Amerikan misyonerlerinin yüzlerce yıllık emeği ve milyonlarca dolar harcadığı Anadolu Hıristiyanlarını korumak adına Türkiye'deki anlaşmalara el atmaktan çekinmediğini kendi kendisine göstermesi gerektiğini belirtti"* diye başlayan haberde, Piskopos'un çektiği telgrafta; *'Hükümetimiz büyük bir Hıristiyan ulusu olarak, yangınların, zorbalıkların ve kıyımların durmasının talep edilmesi, bu yolla*

Mustafa TURAN, Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923) AAM Yay., Ankara, 1999, s.74.

⁶³ *The New York Times*, 1 Ekim 1922 (30 Eylül Paris kaynaklı haber)

İstanbul ve Trakya'daki olayların Samsun ve İzmir'de tekrarlanmasının önlenmesi fırsatına ve sorumluluğuna sahip olduğunu fark edemeyecek mi? Ben inanıyorum ki, dünya çapında insanlık bunu kesinlikle onaylayacaktır. Kim böyle korku dolu olayların yasaklanmasını, önlenmesini kınamaya cesaret edebilir?" sorularını Bakan'a yönelttiği belirtiliyor, bu belirtilenlerin dini bakış tarzının kendi tarafından su götürmez şekilde haklı olduğu, ama Amerikan halkının Yakındoğu ile ilgili fikirlerinin tamamını yansıtması bakımından yetersiz olduğu, doğasında savaşa karşı iyi bir bakışı olmayan bir piskoposun düşüncelerini yansıttığı vurgulanıyordu. Dr. James Cannon'a göre Müttefik ulusların umutlu tavırlarının ve yorumlarının Birleşik Devletler'in Asya kıtasının o tarafındaki moral ve maddi çıkarlarını güvence altına almadığı belirtilen haberde, Piskopos'un *"Amerika düşündüğü şeyi anında söylemeli ve hemen söylediği şeyin arkasında hazır durmalı"* ifadelerine yer veriliyordu. Habere göre Türkiye'nin dikkate değer bu durumu, sorumluluğun paylaşılmasını gerektiriyor ve de Dr. Cannon bu konu ile ilgili Birleşik Devletler'in, nerede ve ne zaman olursa olsun, barış konferansına bir delege göndereceğine inanıyor. Ayrıca, gönderilecek kişi resmi olmayan bir izleyici değil, Amerika'nın ne istediğini ve

düşündüğünü söyleyecek güçte bir temsilci olmalıdır. Ve Dr. Cannon'a göre bahsi geçen konferansa katılımdan geri çekilmek, vazgeçmek iyi olmaz. Birleşik Devletler'in Çanakkale'deki herhangi bir kontrole, Türkiye'deki azınlıklara herhangi bir koruma sağlanmasına aktif ve güçlü bir katılımı gerekmektedir. Dr. Cannon, *"Hükümetimizin devekuşunu oynamasının bize bir faydası yok. Devlet bakanlarının başlarını iç politikanın kumlarına gömerek bizim çıkarımız olmadığını düşünmelerinin bize bir faydası yok. Milyonlarca kilise yurttaşı, geçen yüzyılda Türkiye'de yaşayanların, özellikle de Ermenilerin iyiliği için çalıştı, uğraştı. Biz birlikte çalıştık ve sonuna kadar da uğraştık ve şimdi Birleşik Devletler'deki kiliseler adına Türklerin uyguladığı bu vahşetteki dokunulmazlıklarına, sonunda tüm Hıristiyanlar ortadan kalkıncaya kadar devam mı edeceğiz?"* ifadeleriyle devam ediyordu.

Habere göre Dr. Cannon, araştırmalarının kendisini İzmir'deki yangının Türklerin kendi vahşetlerini ve yağmalarını örtbas edebilmek için kendilerinin başlattığına ikna ettiğini ve de Amerikalı tanıkların da bu yönde yorumlarını kendisine iletildiğini iddia ediyor, ancak bu araştırmaların ne olduğunu ve söz konusu tanıkların kimler olduğuyla ne şekilde yorum yaptıklarını açıklayan herhangi

bir ifadeye yer vermiyordu.

“Ve eğer Türklerin İstanbul ve Trakya’ya da fatih edasıyla girmelerine izin verilirse, büyük ihtimalle orada İzmir’deki korkunç olayların aynısının daha büyük bir çapta tekrarlanacağını göreceksiniz. Acaba Birleşik Devletler, İngiltere’ye bunun olmasını önlemek için yardım edecek mi?” sorusuyla devam eden Piskopos, “Savunduğum şeyin savaş anlamına geldiğini biliyorum, ama eğer gerekliyse, bu da mazur görülmelidir. Bu aslında o kadar da savaş gibi olmaz. Avustralya, Anadolu’ya Türklerin çıkartabileceği kadar asker gönderebileceğini belirtiyor. 5 ya da 6 milyon Türk’ün tüm dünya karşısında ayakta kalabileceğine inanmak ne mantıklı ne de makul bir düşünce değildir. Eğer Amerika İngiltere’nin yanına Türkiye’nin blöfünü görerek katılırsa, büyük ihtimalle savaş bile olmaz” diyordu.

“İzmir’deki tanıkların anlattıklarına göre, Türkler İzmir’e vardıklarında Türk sularındaki Amerikan savaş gemileri silahlarını şehrin üzerine doğrulttular ve herhangi bir yağma ya da katliamın, vahşetin olmamasını talep ettiler. Bir denizci Amerikan askeriyle konuştum, aldığı emirlere göre İzmir sokaklarında durması gerekiyormuş, Türklerin bir kızı çekerek dışarı çıkarttığını, ardından kıza sokak ortasında tecavüz ettiklerini belirtmiş, hiçbir şey yapamamış, çünkü emirler yapmamasını söylüyormuş. İzmir

sokağında Amerika'yı temsil eden bir Amerikan denizcisinin tavrı bu mu olmalıdır? Amerika'nın tavrı bu mu olmalıdır?" şeklinde dayanaksız iddialarına devam ediyordu. Dr. Cannon'un ifadesine göre Amerika'nın sadece dini çıkarları değil, maddi çıkarları da duruma gerçek bir müdahale ve katılımla en iyi şekilde korunmuş olacaktı. Bir barış konferansında Amerikan vatandaşlarının Yakınoğu çıkarlarını Amerikan gözleriyle göremeyecek başka ulusların temsilcilerine bırakmak yerine, Washington hükümetinin kendisi koruma kararını verirse, bunun egemenliğine bir tehlike oluşturacağına inanmıyordu. Haberde, Piskopos'un Amerikan kilise organizasyonlarının raporunu sunmak ve Amerikan hükümetinin bir şeyler yapması konusunda temaslarda bulunmak için Salı günü gemiyle yola çıkacağı belirtiliyordu. Fransa'nın Türkleri destekleyen tavrının Amerikan kamuoyu için kabul edilmesi zor bir durum olacağını düşünen Piskopos'un "Amerika'dan görüldüğü üzere, Fransa'nın yapmaya çalıştığı yardımlar, buldukları pozisyonu suistimal edenler tarafından Amerika'nın dostlarına karşı baskı ve vahşete sebep oluyor. Eğer Fransa, Türk milliyetçilerine bu derecede bir destekte bulunmamış olsaydı, onlar şu anki küstah davranışlarında bulunmazlar ve de sonuç olarak Türkiye'deki Hıristiyanlar bu durumda olmazlardı. Fransa bilmelidir

ki, Yakındoğu'da oynadığı şu anki rolü sebebiyle Amerika yara alacaktır" görüşlerine yer veriliyordu.

Piskopos Cannon'un *The NYT*'a vermiş olduğu özel röportaj, gazetede "Amerikalıların Çabaları Türkler Tarafından Yok Edildi-Piskopos Cannon, Milyonların 60.000 Hıristiyan Yetimin Yardımına Harcandığını Söyledi- Küba ve Batı Avrupa'yı Kurtaran Washington'un Doğu'da Neden Harekete Geçemediğini Sorguluyor"⁶⁴ başlığıyla 2 Ekim'de Paris kaynaklı bir haber olarak okuyucuların dikkatine sunuluyordu. "Yardım gönüllülerinin durumlarına bakmak ve ihtiyaçlarını karşılamak için İstanbul'a giden Virginia piskoposu James Cannon, bugün, yardımsever Amerikalıların Yakındoğu'da acı çekenleri kurtarmak için yaptıkları gayrı resmi yardımdan sitayişle söz etti" şeklinde haberin girişini yapan gazete, daha sonra Piskopos'un iddialarını ve kişisel görüşlerini aktarıyordu;

"Diğer ülkeler politik ve maddi hedefler güderken Hıristiyan Amerika, 1915'de 600 bin Ermeni'nin yaşamını kaybetmesinden beri, Türkler tarafından yapılan sınır dışı etme ve katliamlar sonucu yetim kalan çocuklara yardım etmeye çalışıyor. Yakındoğu Yardım Kuruluşu, İzmir olayı öncesi evlerden 60 bin yetim toplamıştır ve Hıristiyan çabasının harika bir tertibi ile birlikte 50 milyon dolardan

---

⁶⁴ *The New York Times*, 2 Ekim 1922 (1 Ekim Paris kaynaklı haber)

fazla para harcanmıştır. Ülkelerden çok miktarda para hesaba aktarıldı ve önümüzdeki yılın bütçesinin 4 milyon dolar olacağı tahmin ediliyor. Bununla birlikte yeni durum, Yakınoğu Yardım Kuruluşu'nun sorumluluklarını da arttırmıştır, sadece ölüm ve açlığı engellemek için yardım etmeleri değil, aynı zamanda oluşan binlerce yetimin bakımı ve Anadolu'dan nakliyesi de problem olmuştur. Durum öyle bir hal almıştır ki, Yakınoğu Yardım Kuruluşu 4.000 yetimi Anadolu'dan Beyrut'a ve oradan da gemiyle İstanbul'a göndermiştir. 14.000 kişilik ilk gemi vardığında ben İstanbul'daydım. Olay, karışık duygular oluşturdu. Çocuklar güvertede her yerdeydi, gülüp şarkı söylüyorlar, kaçışlarından mutluluk duyuyorlardı. Fakat altta, sorgulayan bir başka duygu vardı. Neden bu 60 bin yetim anne, baba ve yuvalarından yoksun kalmışlardı? Aynı cevap 60 bin kere geldi: Türkler!"

"Çocukları, onlara yardım için kiralanan büyük bir binaya kadar takip ettim. Basit, pratik, etkili, el yapımı ve temiz yataklar ve odalar, baharatsız gıda maddeleri, dil dersleri, endüstriyel çalışmalar, giysilerinin tamamını kendilerinin yapmaları ve diğer basit şeyler beni çok şaşırttı."

"Yakınoğu Yardım Kuruluşu, iyi organizeydi. Yönetici H.C. Jaquith, çok cömert ve etkiliydi. Pek çok zorlukla başa çıkabilmişti. Yakınoğu Yardım Kuruluşu, onun yönetimi altında, Kızılhaç yardımıyla birlikte İzmir'de pek çok insanı kurtarmıştı. Yangın

erzakları yok ettiğinde yenileri gönderildi, her türlü ekipman, ilaç vs. sağlandı. Türkler İstanbul ve Trakya'da aktif kontrolü alınca, yetimlerin yer değişimi yeniden problem olacak. Türk liderler, Amerikan Kuruluşu'ndakilerin misyonerlik çalışmalarının Türkiye'de Türkler ve Ermeniler arasında hoş karşılanmadığını söyledi. Türkler, Amerikalıların Hıristiyan yetimleri kurtarmak için yaptığı çalışmaya sempati duymuyorlar. Zaten anne ve babalarını öldürdükleri çocuklara nasıl sevgi göstermelerini beklersiniz? Şu anda en iyi çözüm, çocukları bir başka ülkeye, muhtemelen Amerika'ya nakletmektir. Onları Türkiye'nin yeni döneminin liderleri olarak tutmak idealistlik olurdu. Ama büyük Hıristiyan ülkelerinin hükümetleri sorumluluklarını gelecekte geçmiştekenden daha iyi yapmadığı sürece, Türkler yeni bir katliam daha yapabilirler. Çocuklar Türkiye'de bırakılırsa, Türk vatandaşı olup her an yakalanabilirler. İstanbul'daki bazı Amerikalılar, bu taze korkulardan sorumlu olan büyük ülkelerin bu mültecilere ve yetimlere bakıp ilgilenmesi gerektiğini düşünüyorlar. Çünkü Amerika'nın bu felaketin oluşmasında bir suçu yoktur. Dolayısıyla da bunun suçunu yüklenmesini kimse ondan bekleyemez. Fakat bu mantık, akıllıca da olsa zamansızdır. Acı, hastalık ve ölüm vardır. İnsan hayatları vardır işin ucunda. İnsanlık, bu acıların azalması için yardım talep etmektedir. Diğer uluslar bir şeyler verecektir. Fakat görece daha azdır. Fransa, yok olan bölgelere sempatisine rağmen, Amerika'dan

aldığı yardımlara rağmen, İzmir olayına pek bir ilgi göstermemiştir. Ankara ile gizli yapılan anlaşma, şimdiki bunalımın başlangıcıydı. Politik ve ticari kazanç için yenik Türklere yeni bir solunacak hava vermiştir. Hatta Yunanlıların ve Ermenilerin kendi evlerini yaktıkları, Türk mahallesine de yangını yaydıkları suçlamalarında Türkleri destekler pozisyonundadır. Büyük Britanya ve onun dominyonları bir şeyler verecektir. Fakat geçmişte Çin'de olduğu gibi, Rusya'da olduğu gibi, Yakındoğu'da olduğu gibi, Amerika'nın Hıristiyan halkı, kurbanların yaşamlarını kış boyunca emniyete almak için daha çok şeyler vermelidir. Bizim hükümetimizin Türk terbiyesizliklerinin durması için isteksiz olması çok korkunçtur..."

Güney Methodist Episcopal Kilisesi piskoposu Dr. James Cannon'un İstanbul'dan döner dönmez London Times'a yapmış olduğu açıklamalar, "*Piskopos Cannon Sınır Dışı Edilen Hıristiyanları Uyarıyor - Türklerin Kontrol Ettiği Caddelerden Tüm Hıristiyanları Uzaklaştırın*"⁶⁵ başlığıyla New York Times'da 5 Ekim'de Londra kaynaklı bir haber olarak yayımlanıyordu.

"Yakın Doğu'da mevcut durumla ilgili çok karışık söylentiler vardı. Fakat ben İstanbul'da tanık olduklarımı hiç hayal etmezdim. Şehirdeki Türk Mahallesi, Yunan Konsoloslugu, Rum ve Ermeni patriklerinin evleri, rıhtımlar, dehşete düşmüş yerlerdi. Binlerce

---

⁶⁵ *The New York Times*, 5 Ekim 1922 (4 Ekim Londra kaynaklı haber)

gemiden gelen perişan mülteciler ve Anadolu'dan gelen yetim çocukların olduğu yer; Ayasofya'nın içerisi, fanatik Türklerin zafer için Kemal'e minnet ettikleri ve 'gavur köpeklerin' yok olması için dua edilen yer burası. Demir yolu hattı üzerinde İstanbul'dan Bulgar sınırına kadar her istasyonda perişan mülteci kampları görülüyor. Ayrıca bana tanıklar tarafından anlatılan, yangın başlamadan önce Rum ve Ermenilerin İzmir'de nasıl katledildiğini, Türklerin yangını nasıl çıkarttıklarını, yağma ve cinayetleri ve ona eşlik eden ateşi, insanların ailelerinin, babalarının, kardeşlerinin ve çocuklarının birbirinden ayrılışlarını, paniği, çaresizliği, Türk hükümetinin ukala tavrını, yangında dokunulmayan Türk caddelerini, Hıristiyan dünyasına eğer tüm gayrimüslimler ülkeyi verilen zamanda terk edemezlerse öldürülecekleri açıklamasını da anlatmaya kalkışmam. Fakat bazı sonuçların artık çıkartılması lazım. İlk olarak, Türklerin artık Hıristiyanlar üzerinde hâkimiyet sağlamasına izin verilmemelidir. En iyi çözüm, eğer Türkiye'ye teslim edilecekse Anadolu'dan, hatta gerekirse Doğu Anadolu'dan da Hıristiyanların bir an önce uzaklaştırılmasıdır. İkinci olarak, eğer Büyük Britanya, 1918'deki anlaşmaya göre tarafsız bölge ihlali yapılmasını yasaklamasaydı, aynı yangın ve İzmir'deki katliamların İstanbul'da da tekrarlanacağına olan inancım tamdır. İngiliz ordusunun korkusu, bu ekstra katliamı engellemiştir. Hıristiyan dünyası Büyük Britanya'ya çok şey borçludur, çünkü onun 2 büyük müttefiki Fransa

ve İtalya askerlerini çekerken, o burada kalmış ve toprakları tutmuştur. Üçüncü olarak, Fransa'nın ve İtalya'nın Türklere olan materyal tutumu ve yaklaşımı ve Hıristiyanların katline sessiz kalışı zaten kendilerini soğutmuştur. Öyle ki belki de kendileri kendi vatandaşlarına savaşın son zamanlarında işledikleri suçlarından dolayı bir sempati göstermişlerdir. Eğer Fransa Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne katılabilecek koşulda bir uygunluğa sahip olduğunu düşünüyorsa, nasıl Rus veya Alman yönetimlerine bir laf söyleyebilir? Dördüncü olarak Türkler, yaklaşan konferanslarda asla fatih ve galipler olarak muamele görmemelidir. Onlar büyük savaşta mağlup edilmişlerdir ve cezalarını çekmelidirler. Onlar büyük bir zafer kazanmamışlardır. Çünkü Türklerin saldırısında Yunan ordusu zaten dağılık ve moralsiz olduğundan, pek bir canlılık gösterememiştir. Türkleri 6 milyonluk bir nüfusla galip ilan etmek, Batı Hıristiyanlığı'nın demoralizasyonunu itiraf edip, Müslüman dünyasında Türkiye'yi yüksek noktalara çıkartarak onları haklı konuma getirmek demektir."

Piskopos Cannon'un, bir din adamının savaşı haklı göstermesi, kendi topraklarını işgalcilerden temizlemek için mücadele veren Türkleri düşman olarak nitelendirmesi, 60 bin yetimin sorumluluğunu bir başka devletin topraklarını haksız yere işgal eden devletlere değil de ülkesini ve namusunu

korumaya çalışan Türklere yöneltmesi, normal düşünceye sahip herkes tarafından garipsenmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkıyor. Ama konu Türkler olunca her şeyin normal gösterilmeye çalışıldığını görebiliyoruz. Piskopos'un açıklamalarında "eğer tüm gayrimüslimler ülkeyi verilen zamanda terk edemezlerse öldürülecekleri" iddiası gibi gerçek dışı bilgilerin de yer aldığını görüyoruz. Oysa *Los Angeles Times* gazetesi 26 Eylül'de verdiği haberde, Kemal Paşa'nın geriye kalan 50 bin veya daha fazla mültecinin taşınması için 30 Eylül'e kadar izin verdiğini ve eğer gemiler bu tarihe kadar gönderilmezse, mültecilerin iç bölgelere götürüleceklerini bildiriyordu.⁶⁶ Aynı şekilde Mustafa Kemal'in önceden askerlerine verdiği emirdeki "Hıristiyanlara herhangi bir zarar verilmemesi" talimatı da Piskopos'u yalanlar nitelikte bir belgedir.

Dr. Esther Lovejoy'un İddiaları

"Dr. Lovejoy İzmir'e vardı"⁶⁷ başlığıyla New York Amerikan Kadınlar Hastanesi Başkanı Dr. Esther Lovejoy'un İzmir'e ulaştığı ve İzmir, Midilli ve Chios (Sakız) adasından gelen sığınmacılara yönelik tıbbi yardım çalışmalarının

---

⁶⁶ *Los Angeles Times*, 26 Eylül 1922 (25 Eylül İzmir kaynaklı haber)

⁶⁷ *The New York Times*, 25 Eylül 1922 (26 Eylül İzmir, Associated Press)

yürütülmesine yardımcı olacağı, Amerikan Kadın Hastaneleri'nin en iyi nerelerde faydalı olabileceğine karar vereceği, 25 Eylül 1922 tarihli *The NYT*'da haber haline getiriliyordu.

Yıkılmış Şehir'deki bir haftalık incelemesinden sonra geri dönen Dr. Esther Lovejoy'un izlenimleri, "*İzmir'de Mezalimin Devam Ettiği İleri Sürülüyor*"⁶⁸ başlığıyla, 3 Ekim 1922 tarihli *The NYT*'da Associated Press ajansına dayanılarak İstanbul kaynaklı bir haber olarak okuyucuların dikkatine sunuluyordu. "*İzmir'deki Hıristiyan mültecilerin su ve yiyecek krizi, Türklerin sertliği ile karşılamıyor*" iddiasında bulunan Dr. Lovejoy, "*Halen İzmir'de binlerce Hıristiyan bulunduğu, şehirden ayrılmaları için tanınan süre dolduğu için yaşamlarının tehlikede olduğunu*" söylüyordu. "*Sadece Tanrı onların kaderinin ne olacağını bilir. Limandaki kalabalık o kadar büyük idi ki, bazıları denize düştüler. Kadınlar, boğulmaktan korumak için bebeklerini kollarından yukarıya kaldırarak suyun dibinde ayakta durdular*" şeklinde açıklamada bulunuyordu. Dr. Lovejoy'un iddiaları, "*Türk askeri sistematik şekilde erkekleri soyuyor, kadınların yüzüklerini zorla alıyordu. Bıçare zavallılar, yaşamlarını kurtarabilecekse, soyulmaya istekli oluyorlardı. Türk askerleri gece de*

---

⁶⁸ *The New York Times*, 3 Ekim 1922 (2 Ekim İstanbul, Associated Press)

kadın ve kızlara karşı aşırı hareketlerine devam ettiler. Sadece limandaki gemilerin ışıldıkları onlara döndüğü zaman yaptıkları işlerden vazgeçiyorlardı. Türklerin mülteci teröründe binlerce mülteci Amerikan Konsolosluğu'nun önünde toplandı. Doğum yapan yüzden fazla anne vardı. Bazıları ayakta doğum yaptı. Ben birçoğunda hazır bulundum. Bazı bebekler, maruz kaldıkları durumdan dolayı birkaç saat içinde öldüler, fakat bazı anneler küçük ölü vücutları acınacak şekilde sarmaladılar. Bir Türk askeri, kendisine karşı hatalı davranan bir Rum kadına tüfeğin dipçığı ile ağır şekilde vurdu ve yaraladı. Bu asker tekrar vuracağı zaman, bir Amerikalı subay araya girdi. Kadın, bir bota yüzerek kaçmaya çalışan iki adam gördüğünü söyledi. Onlar, kendilerine ateş eden Türk askerleri tarafından tespit edildiler. Ateş çok vahşiceydi. Amerikalı denizciler iki adamı ölmeden önce bir motor botla alabildiler” şeklinde devam ediyordu.

Dr. Lovejoy'un izlenimleri ve iddiaları, 9 Ekim tarihli *The NYT*'da da “İzmir Dehşetini Bir Kadın Resmediyor- Görgü Tanığı Dr. Esther Lovejoy, Rihtımda Gördüğü Korkunç Manzaraları Anlatıyor”⁶⁹ başlığıyla kendine yer buluyordu. Paris kaynaklı verilen haberde Lovejoy'un tarafsız şekilde olayları anlattığı iddia edilerek, hakların çiğnenmesini önlemek için gerekli

---

⁶⁹ *The New York Times*, 9 Ekim 1922 (8 Ekim Paris kaynaklı haber)

araçlardan yoksun bulunmayı bir insanlık suçu olarak ilan ettiği vurgusu yapıyordu. Haberde, Türklerin Rum ve Ermenileri İzmir’i boşaltmaya zorlamalarının çirkin görüntüsünün Paris’e bugün ulaşan görgü tanığı Dr. Esther Lovejoy tarafından çizildiği belirtiliyor, Dr. Lovejoy’un Amerikan Kadın Hastaneleri Yönetim Kurulu Başkanı ve aynı zamanda Tıp Kadınları Ulusal Birliği Başkanı olduğu, İzmir Yangını olduğu sırada Cenova’da bir konferansa katıldığı ve yangını öğrenince Amerikan Kadın Hastaneleri tarafından derhal olay yerine gönderildiği belirtiliyordu. Habere göre Dr. Lovejoy, İzmir’deki olayın arkasındaki sebepleri konuşmayı reddetti, bunun yerine orada yaşanan korkunç olayları anlatmayı tercih etti; *“Ben Fransa’daki ilk Amerikalı Kızılhaç görevlisi kadındım. Ama orada Dünya Harbi sırasında gördüklerim İzmir’de gördüklerimin yanında bir aşk şöleni gibi kalıyor. İzmir’e vardığımda, limanda çeşitli yerlere dağılmış halde 250 bin insan vardı- perişan, acılar içinde ve çılglık çılgılığa- ki bunlar dayak yemiş, elbiseleri paramparça olmuş kadınlarla darmadağın olmuş ve soyulmuş ailelerdi ve hepsi yağma edilmişti. Hayatta kalmalarının 30 Eylül gelmeden kaçmalarına dayandığını bilen kalabalıklar liman bölgesinde toplanıyordu- o kadar kalabalıktı ki, yatacak yerleri bile yoktu. Tuvalet imkânından ise bahsetmiyorum bile. Kalabalığın üçte*

ikisi kadın ve çocuktü. Ben hiç bu kadar çok kadını çocuk taşıırken görmemiştim. Sanırım diğer kalan kadınlar da çocuk bekleyen ya da hamile kadınlardı. İmkânlar ve durum, birçok erken doğuma sebep oluyordu. Ve yer olmadığı için çoğu çocuk anneleri uzanmadan ve de tıbbi yardım olmadan dünyaya geldi. Orada olduğum 5 gün boyunca 200'den fazla bu şekilde olay gerçekleşti. En çok yürek dağılayanı ise annesini yitiren çocukların ya da çocuklarını yitiren annelerin çığlıklarıydı. Muhafızlar öncülüğünde ilerletiliyorlardı, kaybedilenler için herhangi bir geri dönüş yoktu. Çocuklarının peşine düşen ve hayvanlar gibi bağırın anneler 15 feet yükseklikteki çelik parmaklıklara tırmanıyorlar, bunun sonucunda da suratlarına silahların dipçiklerini yiyorlardı. Acaba kaçmak mı, yoksa Türkler tarafından sınır dışı edilmek mi? Hangisinin daha iyi olduğu bir merak konusuydu. Çünkü sonunda gemilere ulaşanların durumu insana bunu düşündürüyordu. Başka hiçbir yerde herhalde bu kadar sistematik bir hırsızlık olmamıştır. Türk askeri her mülteciyi aradı ve üzerlerindeki ald. Hatta değeri olan giysi ve ayakkabıları bile üzerlerinden aldılar. Erkekleri soymak için başka bir yol da kullandılar. Askerlik çağındaki erkeklerin her bir bariyerleri geçmesi için rüşoetler istendi ve bu en son bariyere gelene kadar devam etti. Son bariyerde, sınır dışı edilmek için geri gönderildiler. Hırsızlık sadece askerler tarafından yapılmıyor, subaylar tarafından da yapılıyordu. Birer centilmen olması beklenen subaylar tarafından

işlenen göz çarpıcı iki tane olaya bizzat ben şahit oldum. 28 Eylül'de Türkler kalabalıkları rıhtıma sürükledi ve Müttefik savaş gemilerinin ışıkları onları aydınlattı. Tüm gece kadın ve çocukların çığlıkları duyuldu. Ertesi gün, çoğu köle olarak götürülmüştü. İzmir'deki bu olaylar hayal edilemeyecek ve kelimelerle anlatılamayacak kadar korkunçtu. İçinde bulunduğumuz böyle durumlarda bir şehrin boşaltılabilmesi için gerekli düzeni sağlayacak ve bu olayların olmasını önleyecek sistemi kuramamak, tarafsız kalma düşüncesiyle olaya yaklaşan ve bu vahşete izin veren bütün dünyanın sorumlu olduğu bir suçtur. Tarafsız kalma emri altındaki bir Amerikan savaş gemisinin Türk ateşi altında bir ticaret gemisine yüzen iki erkek mülteciyi aldığı ve de onları sahilde bekleyen Türk askerlerine, onları bekleyen kesin ölüme geri verdiğini gördüm. Ve de tüm dünya milletlerinden ülkelerin tarafsız kalma emriyle hemen kendi kapılarının, tellerinin önünde yardım isteyen, Türkler tarafından dayak yiyen kadın ve çocukları izlediklerini gördüm."

"İzmir'den Kaçanlar, Burada Kaçak Yolcu Gibiler - Amerikan Denizcileri Tarafından Kurtarılan Bir Rum, Ailesinin Türkler Tarafından Öldürülüşünü İzledi"⁷⁰ ifadeleri, Amerikan destroyeri Litchfield'deki denizciler tarafından kurtarılan 21 yaşındaki bir Rum mültecinin, Constandinos Skatziris'in başından

---

⁷⁰ *The New York Times*, 15 Ekim 1922

geçenlerin tercüman Archer J. Covo'nun yardımıyla mülteci araştırmacılarına aktardığı haberin başlığını oluşturuyordu. 15 Ekim 1922'de *The NYT*'da yayınlanan haberde anlatıldığına göre Skatziris, bulaşıcı hastalıklar hastanesi yakınlarında, İzmir'deki Rum mahallesinde ufak bir bakkal dükkânı işletiyormuş. 16 Eylül'de, yangından üç gün sonra, savaştan önce güreşçi olan ve liman gümrüğünde hamal olarak çalışan dev gibi bir Türk, serseri arkadaşları ile birlikte İzmir'e gelmiş ve yanmamış tüm evleri ateşe vererek evleri yağmalayıp içindekileri öldürmüşler. Haberin devamında Skatziris, yaşadığını iddia ettiği olayları ayrıntılı şekilde anlatmayı sürdürüyordu. *"Öğlene doğru benim dükkânıma girdiler hızlıca"* diyor kaçak göçmen *"uzun eğri uçlu kılıçlarını sallıyorlardı, malları çalmalarını engellemeye çalışan babama saldırdılar, anneme ve kardeşim Thomas'a saldırdılar. Ailem öldürüldü. Bir haydut, kız kardeşim Katherina'yı tuttu ve omuzlarından tutup kendi omuzuna aldı. Erkek kardeşim dükkânın bir köşesinde çaresizce çırpınırken ben de o adamı takip ettim. Her yerde kız kardeşimi aradım. Sonunda onu 1921'de Yunan ordusunun girdiği tarihten beri saklandıkları ve halkı haraca bağladıkları İzmir dağlarındaki kendi yerlerine taşıdıklarını öğrendim. Tüm gün saklandıktan sonra Amerikan Konsolosluğu'na gittim ve mültecileri Yunanistan'a bağlı bir buharlı gemiye*

bindirmekte olan bazı denizci subayları ve denizcileri buldum. Zorlukla kıyıya gittim, çünkü yangın yıkıntularından çıkan duman korkunçtu ve yanan tütün depoları insanı boğuyordu. İzmir'de caddeler çok dardı ve bu yüzden onları geçmek imkânsızdı. Ateşler boydan boya yayılmıştı ve yollar yıkıntılarla doluydu. Gümrük binasının merdivenlerinde ailemi tanıyan bir botçuyla karşılaştım. Bana, Katherina'nın Amerikan destroyerindeki denizciler tarafından kurtarıldığını söyledi. Fakat hangi gemiye onu götürdüklerini söyleyemedi. Yangın başladıktan 5 gün sonra ben oraya gittiğim zaman, limanda kadın erkek ve çocuk, tam 2000 mülteci vardı. Son aldığım haber, Amerikan Konsolosluğu Türk eşkıyalar tarafından yakılmış ve kendilerine özgü tarzda yağmalanmıştı."

Anadolu Halkının Durumu

Rum ve Ermeni mültecilerin zor durumda oldukları, görüldüğü gibi Amerikan basınında yoğun bir şekilde yer alıyordu. Ancak bu arada Amerikan basınında gündeme gelmeyen bir başka kesim vardı. Kendi ülkesinde adeta mülteciye daha kötü bir duruma düşen Anadolu insanı yoksul ve muhtaç bir halde kalmış, ailelerine tecavüz edilmiş, eziyete ve cinayete kurban gitmişti. Kış hızla yaklaşırken, yiyecek yemekleri, giyecek giysileri ve sığınacak yerleri yoktu. Bunları, Anadolu'ya donanmanın onayı ile *New York Herald Tribune* tarafından görevlendirilen ABD Deniz Kuvvetleri'nden Yarbay Perry'nin raporundan dinleyelim:

“Sınırdan uzaktaki insanları yemeğe, giyeceğe ve sığınacak bir yere muhtaç bir halde buldum. Yalvarma ya da yakarma yoktu, buldukları durumları kabul etmiş, sadece yeni bir başlangıç için bir şans istiyorlardı. Yağmur mevsimi geliyordu ve onların sığınacak bir yerleri, yiyecekleri yoktu; sadece üzerlerinde giydikleri giysileri vardı. Sınırdan uzaktaki Türkler, İzmir'i terk eden ve yardım almamış orta halli Rum ve Ermeni mültecilerden çok daha kötü bir durumdaydılar.

Onlara yardımda bulunduk, neden diğerlerinden bunu esirgeyelim ki...”⁷¹

Yangının Sorumluluğunun Türklerde Olmadığı Görüşü

The NYT'ın 16 Eylül 1922'de Amiral Bristol'e Amerikan yönetiminin gönderdiği raporu haberleştirdiği ve kitabın “*Amiral Bristol'a Gelen Telgraf ve Amerikan Görüşü*” başlıklı bölümünde yer alan yazının son bölümü, Amerika'nın İzmir Yangını ile ilgili resmi görüşünü yansıtıyordu. Habere göre “*Türk yetkililerin İzmir Yangını'nda sorumlu olabileceğine ilişkin raporlara rağmen bazı resmi yetkililer buna ihtimal ve değer vermiyor. Bölgede yaşayan herhangi bir etnik kesimin bu yangını başlatmış olabileceğini kabul ederek Türk otoritelerinin İzmir'i yakmasının bir insanın kendi evini yakmasına benzeyeceğini belirtiyorlar.*

İzmir, tartışıldığı üzere Asya bölgesindeki önemli limanlardan birisidir ve de onun Yunanlılarca işgali tüm Türkler tarafından ulusal bir felaket olarak kabul edildi. Bu şehrin restorasyonu ve Türkiye'nin restorasyonu, Türk Ulusal Partisi için başta gelen en önemli amaçlardan/görevlerden birisi. Tüm bu gerçekler göz önüne alındığında Türkiye'nin şehri ele geçirir geçirmez yaktığı fikrine

---

⁷¹ Report of Lieutenant Perry, U.S. Navy, 8 November 1922: USDS Decimal File 867.00/1573.

katılmak zor görünüyor.”⁷²

“Yunan Ordusunu da Suçluyor-İngiliz Tüccar, Yunan Ordusunun Aşırılıklarının Türkleri Kışkırttığını Öne Sürüyor” başlığı altında *The NYT*’da 18 Eylül 1922’de yayınlanan haberde,⁷³ *Daily Teleraph* gazetesinin Malta muhabirinin Yunan Maine gemisiyle Malta’ya gelen 400 İzmirli mülteciyle yaptığı röportaj ile ilgili bilgilere yer veriliyordu. Buğday ve tohum tüccarı ve İzmir’de birkaç çiftlik sahibi bir işadamı olan Donald Whittal, röportajda şunları söylüyordu; “30 Ağustos ve sonrasında Kemal Paşa önderliğindeki Türklerin İzmir’in atmış mil uzaklığında olduğu dedikodusu yayılmaya başladı. Fakat tüccarlar ve işadamları olarak biz konuya çok önem vermedik. 4 Eylül gibi İngiliz Büyükelçiliği, İngiliz vatandaşlarının limandaki 4 hastane gemisinden birisine gitmesi gerektiği açıklamasında bulundu. Fakat aynı zamanda bunu yapıp mallarını ve evelerini bırakanların kendilerine risk aldıklarını, sorumluluk kabul edilmeyeceğini de açıkladı. Yüz kadar İngiliz vatandaşı Kıbrıs’a giden Minary’e bindi ve oradan Antakya’ya geçti.

İzmir’in 100 mil ilerisinde yaşayan müdürüm Bay Parker bizlere, geri çekilen Yunan ordusunun çok ağır suçlar işlediğini,

---

⁷² *The New York Times*, 16 Eylül 1922 (15 Eylül Washington kaynaklı haber)

⁷³ *The New York Times*, 18 Eylül 1922.

kadın ve çocukları öldürdüğünü ve geri çekilirken genellikle evleri yok ettiklerini söyledi. Aslında İzmir'deki İngilizler arasındaki genel kanı, 100 binden fazla sivilin Yunan askerleri tarafından katledilmiş olduğu idi... Bay Parker Türklerin Yunanlıların barbarlıklarına sinirleneceklerinden korkmuştu ki, ilerleyen olaylar da bunu kanıtladı, korkusunun haklı olduğunu gösterdi. Benim evim İzmir'in yaklaşık 5 mil kadar dışındaydı. Biz diğer İngiliz arkadaşlarımızla bir devriye ekibi kurduk, silahlarımızla nöbetleşe malımızı ve canımızı düzensiz Yunanlıların barbarlıklarından korumak için devriye görevi yaptık. Bizim bunları yapmaya başlamamızdan kısa süre sonra Türk ordusunun öncüleri gözüktü, çok iyi silahlı ve disiplinlilerdi. Daha sonra arabaları hazırlayıp 5 mil ötedeki sahile gitmek için koşuşturmaya başladık. Aslında ben ve ailem, diğer arkadaşlar ile birlikte, oradan bize ateş açılırken ateş altında kaçtık. Bu olay 9 Eylül Cumartesi günü oldu. Daha sonra ilerleyen Perşembe gününe kadar limanda kaldık, Maine gemisi limandan o gün kalktı."

Haberde, Londra'daki Maple and Co.'nun İzmir temsilcisi A.B. Stephenson'un röportajında; *"Ben Türkleri ilk kez 9 Eylül'de gördüm. Yunan ordusu genelde organize değildi, düzensiz besleniyor, düzensiz şekilde dolanıyorlardı, disiplin altında değillerdi. Pek çoğu silahlarını bile bırakıp ordudan kaçıyordu. Ana karargâhları ise neredeyse terk edilmişti. Birlik karargâhlarına herhangi bir durum*

raporu bile iletilmemiştir. Sonuç, tam bir kaostu. Bir Cumartesi günü karargâha gelen telgrafta, 500 kişilik bir Yunan ordusunun komutanının emir beklediği bilgisi geldi. O sırada Yunan karargâhu Mustafa Kemal komutasındaydı. Kısa süre sonra esir alınacak birliğe cevap verdi. Başka bir Yunan birliği de şehrin güney sahil kesimine doğru hareket etmiş, geri dönüş için gemi beklemekte idi. Türkler onları da esir aldılar. Limana gelen ilk Türk grubunu Cumartesi günü gördüm. Genelde hepsi aşırı çalışkandı ve geldikleri anda kamu hizmetlerini sağladılar. Bütün mültecilerin pasaportlarına Türk vizesi vuruldu, hepsi düzenli bir şekilde gönderildi ve gönderileceği açıklaması yapıldı, alarma geçmeye, endişe etmeye gerek olmadığı anlaşıldı... Fakat Cumartesi gecesi bir grup Türk, bazı düşük seviyeli mültecilerle Keroan Köprüsü'nde karşı karşıya geldi ve pek çok can kaybı yaşandı. Katliam, anladığım kadarı ile Ermeni mahallesinde meydana geldi. Pazar günü ve gecesi süresince mahalleden sürekli silah sesleri, cinayet ve hırsızlık raporları gelmeye devam etti."

Aynı haberde, Londra kaynaklı İzmir'de iş yapan bir şirket sahibinin Londra'ya gönderdiği ve Daily Mail gazetesinde yayınlanan mektubu konu ediliyordu. İzmir'de olaylar olmadan, yangın çıkmadan 9 gün önce, 4 Eylül'de yazılan mektupta şirket sahibi "çevrede Yunan ordusunun geri çekilmeden önce İzmir'i yakıp yıkacağı ile ilgili çok fazla dedikodu dolanmaktadır.

Hatta bununla ilgili ayrıntılı hazırlıklar yapıldığına da kimilerince tanıklık edilmiştir” ifadelerini kullanıyordu.

19 Eylül 1922 tarihli *The NYT*'da “Paris, Yangını Türklerin Çıkardığı İddiasına Kuşkuyla Bakıyor” başlığı taşıyan haberde, Fransız yetkililerin Türklerin İzmir’de yangın çıkarması ile ilgili raporlara şüphe ile yaklaştıklarını belirterek şöyle devam ediyordu; “Türklerin İzmir’i yaktıkları ile ilgili yabancı gazetelerde haberler görmekteyiz. Görülmektedir ki çok iyi derecede bilgilendirilmiş resmi çevrelerde bu iddiaları kanıtlayacak bir delil bulunmamaktadır, hatta tam tersi, böyle bir şeyin olabilmesi dahi ihtimaller dahilinde değildir. Savaşın galibi Türklerin kendi şehirlerini yakmakla ellerine ne geçeceği şüphelidir ki İzmir, en çok değer verdikleri, en kıymetli şehirlerinden birisidir. İzmir’deki yangın ile ilgili olarak Türkleri suçlayan bütün haberlerin Londra’ya Atina üzerinden ulaştığı da açıktır.”⁷⁴

Aynı konuyla ilgili olarak 27 Eylül’de “Fransızlar Türkleri Akladı - Dışişleri, İzmir’deki Yangına Türklerin Neden Olduğunu Reddedti”⁷⁵ başlığıyla bir başka haber yayınlayan *The NYT*, haberin ayrıntılarını şu şekilde açıklıyordu; “Fransız Dışişleri Bakanlığı’nın bugün İstanbul’dan doğrulanmış haberlere dayanarak

---

⁷⁴ *The New York Times*, 19 Eylül 1922 (18 Eylül Paris, Associated Press)

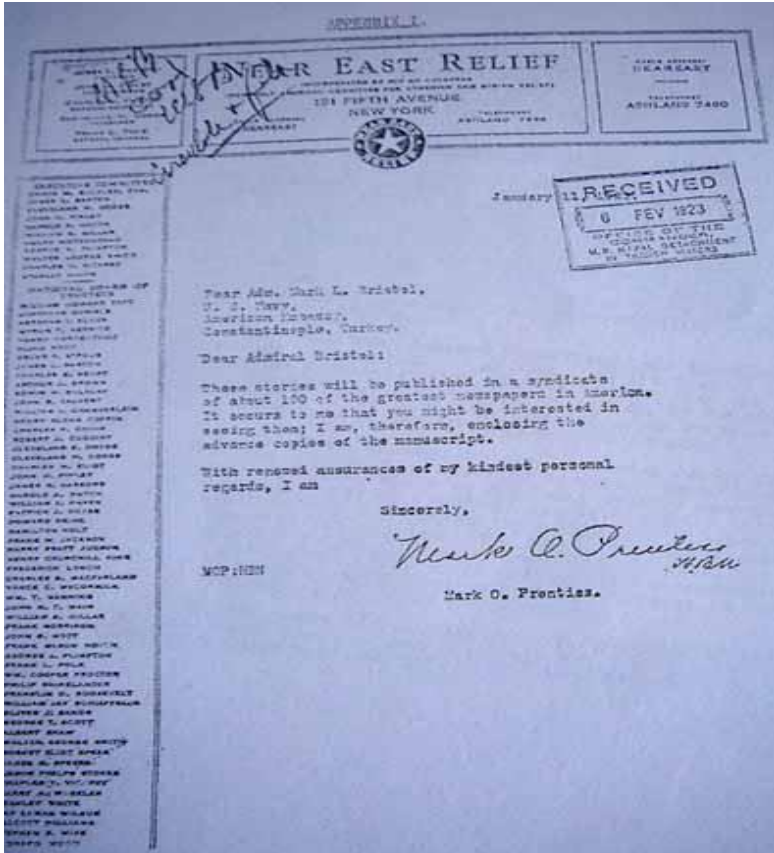
⁷⁵ *The New York Times*, 27 Eylül 1922(26 Eylül Paris, Associated Press haber ajansı kaynaklı haber)

yayımladığı resmi açıklamaya göre İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiseri General Pelle ve Yakındoğu Fransız Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Dumesnil, İzmir'deki yangının sorumluluğunun Türklere ait olduğunu doğrulayan hiçbir şeyin bulunmadığı konusunda Bakanlığı ikna ettiler.

Amiral Dumesnil, aynı zamanda Türklerin evlere ve caddelere gazyağı döktüğü suçlamalarını da araştırdı ve onların sahte, yalan olduğunu tespit etti. Amiral ve General, İzmir'deki Rum ve Ermeni mahallelerinde çok fazla heyecan olduğunu, Türk subaylarının ve erkeklerin çoğunun evlerden atılan patlayıcılar ve el bombaları ile yaralandıklarını tespit ettiler. İki komutan, yangınların şehrin yabancı mahallelerinde birbirinden ayrı noktalarda başladığını tespit ettiler, yangınla mücadele eden Fransız denizcilerden yangının ani şekilde geliştiğini öğrendiler. Türk makamları yangını söndürmeye çalıştılar. Ancak rüzgâr, alevlere yelpaze görevi gördü." Haberde, Fransız hükümetinin açıklamasında 'Eğer yangınla ilgili Türk sorumluluğunu gösteren hiçbir şey bulunamadıysa, o takdirde Yunan ordusu suçludur ve bu suç, yaptıkları kötülüklerin kanıtlarına zarar vermek için geri çekilme esnasında işlenmiştir' dediği belirtildi. "Açıklamaya göre, Türklerin geri çekilmesi esnasında Eskişehir'e herhangi bir zarar verilmedi. Ama Yunanlılar ilerlerken yakıldı. Yakma emri verilmiş olan Bursa, bu emri iptal etmesi için Yunan

General Somilas'ı ikna eden Fransız Konsolosu ve iki İtalyan subay tarafından kurtarılmıştır. Dışişleri'ne göre birçok yakın köy, Yunan askerleri tarafından yakılmış ve yağma edilmiştir” şeklinde son buluyordu.

Yakındoğu Yardım Kuruluşu'nun özel temsilcisi Amerikalı endüstri mühendisi Mark Prentiss'in *The NYT*'da yayınlanan ve daha önceki bölümde belirtilen açıklamalarını biliyoruz. Aynı kişinin 11 Ocak 1923'te İstanbul Amerikan Büyükelçiliği'nde ABD Yüksek Vekili Amiral Bristol'e el yazısıyla yazarak yolladığı rapor, yangını Türklerin çıkardığı iddiasının yersizliğini, Ermenilerin bu konuda sorumlu olduklarını ortaya koyan bir belge niteliğindedir:

“Neredeyse Amerika’daki herkes İzmir dehşetinin son trajik dokunuşu olan yangının sorumlusunun Türkler olduğu konusunda hem fikirdi. Bu mahkûmiyetin ittifak ve kararlılığı başta beni biraz şaşırtsa da, bu yıkım sahnesinden gelen milliyetçi ya da politik birlikten olan herkesi de şaşırtacağına inanıyorum. Tahriklerin bu tür

suçlarda büyük önemi olsa da, işaretler Türkleri göstermemekteydi. Şehrin alınması, Doğu Harbi'nde şimdiye kadar kazanılmış en büyük zaferdi. Türkler şüphesiz yiyeceklerin, satılabilir bütün eşyaların, evlerin sahipleriydi. Burası ordunun ve halkın acil ihtiyaçlarını karşılayacak bir yerdi. Neden yok etmek istesinler ki?

Diğer yandan bilinen bir diğer konu ise, Ermenilerin ve Yunanlıların bu ganimetleri nefret ettikleri düşmanlarının ellerine bırakmak istememeleriydi. İzmir'de genelde bilinen ise, yangından birkaç gün önce genç Ermenilerden oluşan organize bir grubun, eğer İzmir Türklerin eline geçerse şehri yakacaklarına dair yemin ettikleri idi. İzmir İtfaiye Dairesi Başkanı Paul Grescovich tarafından toplanan ve benim de dikkatli bir şekilde kontrol ettiğim kanıtlarla farklı kaynaklardan gelen bilgiler, Ermenileri yangının yaratıcıları olarak işaret ediyordu.

İzmir sahilindeki son terör olaylarının nedenleri, izleyebildiğim kadarıyla, Eylül'ün ilk günlerinde, İstanbul ABD Yüksek Komisyon üyesi Tuğamiral Mark. L. Bristol'ün İzmir Acil Kurtarma Ekibi'yle, eğer şehir Türklerin eline geçerse şehirde neler olabileceğinin konuşulduğu toplantıda görüşüldü.

Benim de üyesi olduğum ekip, Yüzbaşı Wolleson komutası altındaki USS Lawrance muhribi ile İzmir'e doğru yol alıyordu. 8 Eylül Cuma akşamı şehre vardığımızda, son Yunan birliği de şehri terk ediyordu. 9'unun sabahında kıyıya gittik ve hemen Amerikalı

temsilcilerden oluşan ekiple beraber Yakındoğu Kurtarma Ekibi temsilcilerini ve İstanbul Amerikan Kızılhaç'ını organize ettik. Amiral Bristol, Yüzbaşı Hepburn'ü kendi kişisel temsilcisi olarak bu ekibin başkanı olarak atamıştı. Ekibin karşı karşıya geldiği en önemli konu, yangının nedeniydi. Bütün polis ve itfaiye teşkilatının neredeyse büyük bir bölümünün Rumlardan oluştuğunun ve Türk ordusunun yaklaşmasının verdiği korkuyla görev yerlerini bırakıp şehirden kaçtıklarının öğrenilmesi, daha büyük bir kaygıya neden oldu.

Durum hakkında genel bir araştırma yapmayı kendime görev edindim. Yangınla mücadele gücünün sadece 60 kişiden ve iki küçük merkez binadan oluştuğunu gördüm. İki tane iyi durumda yangın motoru ve denizden rıhtım boyunca su pompalayacak yarım düzine el pompası buldum. Şehirde sadece birkaç tane 3 katlı bina vardı ve çoğunluk iki katlıydı. Suyun gücü, şehirdeki bütün binaları hemen yerle bir edecek güçteydi.

Müteakip Salı sabahı ben, Yakın Doğu Kurtarma Ekibi'nden Bay Jaquith, Kızılhaç Başkanı Davis'le beraber şehrin dışına bir geziye çıktık. Bu esnada Türkler büyük bir uğraş içindeydiler. Üç adet birbirinden farklı yangının terk edilmiş binaları kül ettiğini gördük. Binalardan bir tanesi küçük bir dükkândı ve yanmış kapı aralığında iki yanmış kadın cesedi vardı. Açıkça görünüyordu ki Türk askerleri tarafından ganimet, cinayet ve kundakçılık yapılmıştı.

Ülkede yaygın bir şekilde konuşulan haber; 500 mültecinin, çaresiz haldeki birçok işgalciyi katleden Türk askerleri tarafından Ermeni hastanesinde toplatılıp yakıldığı şeklindeydi. Asıl gerçek ise o Salı öğleden önce, üyesi olduğumuz Yakın Doğu Kurtarma Ekibi görevlileri olarak ben, Dr. Post ve iki hemşireyle beraber hastaneye gidişimizle ortaya çıktı. Orada olduğumuz esnada, Türk ordusunun emirleri gereği bir yüzbaşı komutasındaki 15 ile 20 kişiden oluşan Türk askeri birliği hastaneyi teslim almaya geldiler. Mülteciler geldikleri yerlere göre kollara ayrılarak kamyonlara bindirildiler. Saat 6'ya kadar erkek, kadın ve çocuk mülteciler hastaneden ve sığınaklardan çıkarılıp götürüldüler.

Birlik Komutanı yüzbaşıya, Türk komutanı tarafından verilen yazılı metinde, hastanenin yönetimine el konulması ve hastaneyi acil hastalar için hazırlanması istenmişti. Yüzbaşı bize o akşam Türk hastaları hastaneye taşımaya başlayacaklarını söylemişti. Ayrıca taşınmayı reddeden mülteciler olursa onları vurma emri aldığını söyledi. Mülteciler silahlarını bırakırken beklenmedik uysallıkta olmasalardı, askerler kesinlikle bunu yapabilirdi. Ayrıca Yüzbaşı, Dr.Post, iki hemşire ve benim silahsızlanma ve itaat konusunda Amerikalıların mevcudiyeti için kendilerine uymamızı istedi. Hemen mültecilerin yanına gittim ve tercümanın yardımı ile bomba, bıçak tabancalarını bırakmaları konusunda ısrar ederlerse vurulabileceklerini söyledim. Yüzbaşıya inanmaları konusunda ikna

etmemden biraz sonra, Türk yüzbaşının ilk emri kendi istekleriyle teslim olmayanların sonuçlarına katlanacağıydı.

Bu fotoğraf, şehrin Yunan bölgesindeki Hıristiyan yerleşimcilerin deniz ve alevler arasında kapana kısılıklarını tespit etmiştir. Güya Hıristiyanlar Türk taburları tarafından katledilmemiş miydi? Ve şehrin solunda kapana kısılan Türk sakinleri yok muydu?

Sonraki sabah, 13 Eylül Çarşamba günü, olaylar kritik bir düzeye ulaştı. İzmir İtfaiye Dairesi Başkanı Paul Grescovich, bana yakın bir zamanda Ermeni mülteciler tarafından bırakılmış farklı kurumlara ait petrole bulanmış elbise bohçaları, çaput ve yatak takımları bulduğunu söyledi. Grescovich, beni inanılabilir bir şahit olduğuna inandırdı. Sonraki üç gün boyunca bir araya geldik ve uzun konuşmalar gerçekleştirdik. Çok şükür ki, Pazar sabahı tercümana ihtiyaç duymadım. Çünkü Grescovich akıcı bir İngilizce konuşuyordu. Grescovich Avusturya'da doğmuş, iyi eğitim almış bir mühendisti. Türkiye'de bir kaç büyük mühendislik firmasında çalışmıştı. 12 yıl önce İzmir itfaiye dairesi başkanı olmuş, Yunanlıların yoğun olarak yaşadığı bu coğrafyada etkili bir yönetim sürdürmüştü.

Bana, Eylül'ün ilk haftalarında eksiklerle dolu itfaiye teşkilatı ile günde ortalama beş tane yangına müdahale ettiklerini söyledi. Genelde bu yangınların dikkatsizlik sonucu çıktığını, fakat bazı yangınların şüphesiz ki kundakçılar tarafından kasten çıkarıldığını anlattı. Normal olarak yılda ortalama on günde bir yangın çıkarken,

yangın sayısının son zamanlarda günde beşe çıkmasının önemli olduğunu belirtti.

Türk askeri yetkililer kontrolü ellerine alır almaz, Grescovich ilave personel ve yangın müdahale donanımı isteğinde bulundu. Türk askeri valisi ona yardım etmek yerine, halen itfaiye teşkilatında görev yapan Rumların bulunduğunu öğrenince, onların hemen tutuklanmasını istedi. Bu da itfaiye teşkilatında sadece 37 kişinin kalmasına neden oldu. Pazar, pazartesi ve salı günleri birçok farklı noktadan yangın ihbarı gelmiş ve itfaiye teşkilatı yangınlara müdahale etmekte etkisiz kalmıştı. Yangınlar Türk askerleri tarafından söndürülmüştü.

Grescovich'le Standart Yağ Şirketi'nin fabrikasındaki yangın tehlikesi hakkında konuştuk. Fabrikanın yağ tanklarının şehrin bir kaç kilometre dışında olmasına rağmen, yangın ve patlamaların büyük bir zarar verebileceğini, izolasyonun belediyenin yetkisinin ötesinde olduğunu söyledi.

Salı akşamı ve Çarşamba sabahı Türk askerleri, Ermeni mahallesinde ve Cassaba (Turgutlu) İstasyonu'ndaki ambarların etrafında yangınlar başladığında, benzin dökerken yakaladıkları birçok Ermeni'yi öldürdüler. Çarşamba sabahı, Grescovich kasten yangın çıkaranlara ait kanıtlar bulduğunu söyledi. O gün erken saatlerde iki Ermeni rahibin eşliğinde, Ermeni okulu ve Dominik Kilisesi'nden çıkan birkaç bin erkek, kadın ve çocuğun sığınaklardan kıyıya doğru

gittiklerini gördüğünü ifade etti. Onların ardından sığınaklara ve kiliseye giden Grescovich, bu yerlerin benzine bulunduğunu ve patlamaya hazır hale getirilmiş olduğunu, meşale için benzine batırılmış hazır bezler bulunduğunu söyledi. Başkan, emin olduğu konusunda hiç bir şüphesinin kalmadığını belirtti. Türk muhafızlarının salı gecesi ve çarşamba sabahı yangın çıkarırken yakalanan kadın kılığına girmiş, ya da Türk askerleri kılığına girmiş birçok Ermeni erkeğini öldürdüklerini, kendi itfaiyecileri ile beraber söylediler.

Çarşamba sabahı saat 11.20'de Aidine (Aydın) demiryolu yolcu istasyonunun ve nakliye terminalinin ambarlarının çevresinde neredeyse yarım düzine yangın ihbarı yapıldı. Bu yangınların binaların içinde patlak vermesi ve daha çok yıkmak için düşmanlara, korumak için ise Türklere avantaj sağlayan binalarda çıkması dikkate değerdir.

Saat 12.00'de Ermeni hastanesinin etrafında beş adet yangın ihbar edildi ve bu yangınlar Türkler tarafından söndürüldü. Aynı zaman zarfında Ermeni derneklerinde iki adet yangın ihbar edildi. Ve bir kaç dakika sonra Turgutlu demiryolu istasyonunun etrafında kendiliğinden başlayan yangınlar ihbar edildi. Öğleden hemen sonra, Grescovich şehrin kötü sona yaklaştığını düşündü ve askeri yetkililere gidip yardım istedi ve yine hiç bir cevap alamadı. Emrinde hizmet edecek 100 asker verildiğinde ise saat altıyı bulmamıştı. Akşam saat

sekizde yangının yayılmasını kontrol altına almak için askerler tarafından binalar bombalanmaya başlanmıştı.

Öğleden önce, bölgenin Türk askeri valisi Kazım Paşa'nın ofisindeydik. Kazım Paşa'nın ofisinin penceresinden, şehrin farklı bölgelerindeki yangınların dumanlarını görebiliyordum. Onun dikkatini dumanlara çekmek isterken, beni onların sonuç olmadığına inandırdı. Büyük yangın olasılıklarının kendisini endişelendirdiğini, askerlerini bunu önlemek için görevlendirdiğini söyledi. Saat beşte tekrar buluşmak üzere randevulaşıp ofisten ayrıldıktan sonra, yangın büyük bir hızla yayılmaya başladı. İnsanlar büyük bir panik içinde evlerinden kıyıya doğru kaçırlarken, ofisteki toplantıya gitmemin imkansız olduğunu fark ettim. Öğlen saatlerinde rüzgar, yılın bu mevsiminde olağan dışı bir şekilde güneydoğudan hızla esmeye başladı. Ve akşamleyin büyük bir yangın fırtınası oluşmuştu. İzmir'de uzun yıllardır yaşayan insanlar, yazın bu aylarında böyle şiddetli bir rüzgarı daha önce hiç görmediklerini söylediler. Yoğun duman ve kıvılcımlar, gece yarısından sonra ABD Muhribi Litchfield'nin güvertesine kadar ulaşmış ve her yeri kaplamıştı.

Bu olaydan ancak üç gün sonra Grescovich'i tekrar görebildim. Beş gündür hiç uyumadığını söyledi. O gün ve takip eden diğer günlerde şehrin yanan büyük bir bölümünü dolaştık. Grescovich'in söylediği önemli olayları not ettim. Daha sonra

Lloyd'un adamları zararın büyüklüğünü tespit etmeye geldiklerinde bu konuda herhangi bir şekilde konuşmayı reddetti.

Yangından bir kaç hafta sonra, birçok Türk komutanla konuşma fırsatı buldum. Hemen hepsi şehri yok etmeye çalışan düşmanlar tarafından suçlamaya tabi tutuldukları konusunda hem fikirlerdi. Bazı yerlerde konuşulan söylemlere katılmıyor, bu yangında suçları olmadığını düşünüyorlardı. 'Bu şehri neden yakalım ki?' diye soruyorlardı. 'İzmir bütün zenginliği ve hazineleriyle bizimdi. Kaçan Yunan ordusunun bıraktıkları, büyük miktardaki askeri malzeme ve yiyecekler ile yangının yıktığı istasyonlar ve ambarlar acil ihtiyacı olan sivillere ve ordumuza verilecekti. Ayrıca bilindiği gibi kaçan Rumlar ve Ermeniler zengin insanlardı. Dükkanlarındaki ve evlerindeki her şeye el konuldu. Bizler bunların gerçek ve tek sahipleriyiz. Bunları almak için her şeyi yakıp yıkabilecek kadar aptal olduğumuzu mu düşünüyorsunuz?'

Ülkedeki haber ajansının, 'Türklerin, Amerikan konsolosluğunun etrafına benzin dökerken görüldüğü' söylemi dikkatimi çekti. Çoğu zaman ben de konsolosluk binasının civarında bulunuyordum, ancak hiç benzin görmedim.

Güvenilir tarihçilerin dikkate değer buldukları bir başka gerçek de, İzmirli çok az insanın yangın esnasında ve devam eden günlerde, Türklerin yangından sorumlu olduklarına inanmalarıydı. Türklerin yangının söndürülmesi için sıradan bir önlem olarak

ihmalkarlık yaptıkları açıktı. Hepimiz açıkça gördük ki trajik bir şekilde yangına müdahalede de yetersiz kalmışlardır. Ama ne Türk askerlerinin ne de Türk sivillerin kasten yangın çıkardıklarına, ya da şehrin yok olmasını istediklerine dair hiç bir kanıt bulamamıştım. Kanıtlar farklı bir yeri işaret ediyorlardı.”⁷⁶

Ayrıca Prentiss’in, 18 Eylül’de *The New York Times*’da yayınlanan haberde yer alan “Yunan ordusunun İzmir’de sivil halkı çok büyük ölçüde silahlandırıp cephane temin ederek onları zulüm yapmaya, keskin nişancılık yapmaya teşvik ve organize ettiğine dair haberleri duyuyorum ve bu haberlerin doğru olduğuna inanmam için elimde bol miktarda kanıt mevcut” ifadelerinin 24 Eylül’deki söz konusu haberde bir kez daha vurgulanmış olması, önemle üzerinde durulması gereken bir açıklama olarak yer alıyordu. Haber, Prentiss’in sorumlulukta her iki tarafın da payı olduğunu vurguladığı cümleleri ile son buluyordu. “Ben tekrar Amerikalıların bu korkunç durumdan her iki tarafın da sorumlu olduklarına inanmalarındaki ısrarımı sürdürüyor ve onlardan herhangi bir ulus veya inanç sahibi için değil de korkunç acı içindeki

---

⁷⁶ *The Turkish Times*, Sept. 1, 1998; Housed in the Library of Congress – Bristol Papers Collection Under the Following Classification: Bristol, General Correspondence, Container, (November – December, 1922 & January – February, 1923).

yardıma muhtaç çocukların yardımına koşmak için gayret içinde olmaları çağrısını yapıyorum.”

Yangının sorumlusunun Türkler değil, Ermeniler olduğunu gösteren bir diğer belge de, 8-16 Eylül 1922 tarihlerinde İzmir’de Amiral Bristol’un özel temsilcisi olan ABD Deniz Kuvvetleri’nden Yüzbaşı A.J.Hepburn’un 25 Eylül 1922’de Amiral Bristol’e verdiği rapordur:⁷⁷

“Bu konuyla ilgili bana doğrudan gelen tek kanıt, zamanında yardımcı konsolosluk yapan Barnes’in, Türk askerlerinin konsolosluk önündeki caddeye gaz yağı döktüklerini gördüğüne ilişkin ifadesi oldu. Onları gördüğü sırada yangın iyice büyümüş ve bariz bir şekilde şehrin büyük bir bölümü kurtarılamaz bir hale gelmişti. Benzer eylemlerin görevde olan güvenlik görevlilerimiz tarafından gözlemlendiği başka raporlarda var, ama zamanında bunların hepsini araştırmaya fırsatım olmadı. Hatta bu olaydan, Türk askerlerinin şehri yanarken görüp, hem Türk yetkililerin emriyle olduğunu varsayıp hem de bu olayı yağma yapmak ve kargaşa çıkarmak için bir fırsat gibi görüp, yangın boyunca yardım etmeyi ele geçirilen bir fırsat olarak gördükleri bile anlaşılabilir.

---

⁷⁷ “Report Upon Smyrna Disaster,” by A.J. Hepburn, s.46-47, The National Archives of the United States: Naval Records Collection, Record Group of (Box 713).

Konu hakkındaki diğer tüm kanıtların, özellikle olaylara neden olan soruların ışığında, bence Türk yetkililerini suçlamalardan beraat ettirecek mantıksal bir neden, şehri yakmayı amaçlayan açık bir niyetlerinin olmadığıdır. Duyduğum iki olası nedenden birincisi; öncelikli amaç yağma ve cinayetlerin kanıtlarını yok etmek için Ermeni mahallesini yakmak ve ikincisi; İzmir'in genelde yabancıların yaşadığı "Gavur İzmir" diye bilinmesi ve Türklerin ülkedeki tüm gayrimüslimlerden kurtulmak istemeleridir. Son neden oldukça uzak görünse de, bir önceki neden yağmalamanın yapılma biçimiyle açıkça çelişmektedir. Ermeni mahallesinin yakılması olayının bu konuya çok az etkisi olabileceği konusunda birçok kanıt vardı.

Türkler, şehrin Ermeniler tarafından yakıldığı düşüncesindeydiler. Yunan ordusu bu yangın için her şeyi planlamıştı. Ama beklenmedik aceleci kaçışları, Rum sivillerin bu planı yerine getirmek istememeleri, Ermenilerin yardım almalarını engelledi. Bu görüşün kesin tutarlılığı, ya da en azından Türklerin gönülden inancının nedeni, Türk birliklerinin kapılarına Ermeniler tarafından bombaların atılması ve Ermenilerin Yunanlılar gibi davranmaları gösterilebilir. Yangından sonra Türk toplumunda Ermenilere karşı kızgın bir tutum sergilenmeye, Türk vatandaşlarının ve yetkililerin genel moral bozukluğuyla zorla iyi davranmaya çalışıyorlardı.

Eğer Türkler gerçekten bu şehri korumak isteseler de, ki bunu istediklerine inanıyorum, aptal oldukları kadar, kargaşayı zapt edememek konusunda da suçlamayı hak ediyorlardı. Bu şehri sadece düzgün bir yönetimle, Ermeniler gibi düşman unsurlar ile kanunsuz davranışlarda bulunan şarlatanlar ve yaptıklarına açıkça tolerans gösterilen diğerlerinin ayrılmasına çalışabilirlerdi...”

1923 yılında Amerikan dergisi The Nation’da, Amerikalı yazarlar Arthur Moss ve Florence Gilliam tarafından yazılan “The Turkish Myth” adlı bir makale yayınlanmıştır. Bu makale, İzmir yangınının ilk günlerinde Türkleri suçlayan Amerikan kamuoyuna bir cevap niteliği taşıması bakımından üzerinde durulması gereken bir yayındır:

“Son olarak Türk ordusunun son İzmir taarruzunda yapılamadığı gibi, uzun süredir Türkiye hakkında bulunan suçlamaların tam bir tekdibi de artık yapılamamıştır. Bu taarruzdaki tüm olayların kayıtları, politikaları tutarlı bir şekilde Türk karşıtlığı olan İngiliz ve Amerikalı gazetelerde yer almaktadır. Zafer kazanmış olan ordu bölgeye girdiğinde, 1919 öncesinde Yunanlıların 4000 Müslümanı katlettiğini hatırlayan Hıristiyan nüfus, Türklerin buna misillemede bulunacağı beklentisiyle panik içinde korunma talepleri yollamaya başladı. Cenevre’deki Milletler Cemiyeti Konseyi de Ankara’ya Yunan zulmüne karşılık verilmemesi adına nazik bir ricada bulundu.

Kullanılan ibarenin enteresanlığına bakınız: Milletler Cemiyeti, Yunan mezalimini kabul ediyor! Tedrici olarak İzmir'deki Hıristiyanlar ve Hıristiyan Avrupa milletleri anladı ki misillemeye bulunulmayacak. Ancak tam bir moral çöküntüsü içinde geri çekilen Yunanlılar öyle kötü davrandı ki, etkin İngiliz sansürü bile haber sızıntılarına engel olamadı. Yenilmiş Yunan ordusunun yağma ve yakmaları öyle boyutlara geldi ki İsmet Paşa'nın, birliklerini karşılık vermemeleri için zapt etmesi çok zor oldu. Fakat o bunu yaptı ve adamları, batılı gözlemcileri derinden etkileyecek şekilde bir saygınlık ve düzen içinde davrandı. (Bizim Haiti'deki adamlarımızdan ne kadar da farklı!) İzmir'e ilk giren Türk birlikleri, yağmayı önleyen ve histerik Rum sivilleri arasındaki paniği sakinleştirmek için ellerinden geleni yapan askeri inzibatlardı. Chicago Tribune, London Daily Mail ve Reuter's muhabirleri, şehrin talihsiz şekilde yanmasının Türklere bağlanamayacağını belirtmişlerdir. Olay mahallinde bulunan ve Türk tarafını desteklemek için hiçbir gerekçesi bulunmayan bu muhabirlerin yazdığı haberlere rağmen, bugün hala Türklerin İzmir'i yaktığını duymaktayız.

Geri çekilmeleri esnasında, Reuter's muhabiri, Yunanlı subaylar tarafından şehir yakılacağı için Uşak'ı terk etmesi için uyarılmıştır. İzmir'den yolladığı haber şu şekildedir: 'Yunan birliklerinin moral çöküntüsü çok kuvvetliydi ve Yunanlı subayların çoğunun davranışları iğrençti. İzmir'e geri çekilirken pek çok Yunanlı subay

*çapulculuk ve yağmaya önderlik etmekteydi. Fakat aptal yalanlar ve Türk karşıtı propagandadan oluşan yapının son kırıntılarını silkelemek, ezilmiş Rum ve Ermenilere yardım amacıyla bir büyük yardım kurumu tarafından yollanan bir Amerikalı yetkiliye kaldı. Amerika Kızıl Haç'ından Albay Haskell Yakın Doğu'daki araştırma gezisinden yeni dönmüştü. Yetkilinin söyledikleri şunlardı: "Amerika, yerinde oturup Amerika'nın kendilerine yemek vermesini bekleyen Rumlar ve Ermenileri değil, geri çekilen Yunanlıların kasten hinterlandını yıktığı Türkleri beslemelidir. Amerika kiliselerinde dönüp dolanan Türk mezalimine dair hikayeler bir yalandır. Benim fikrime göre barbar olan Yunanlılardır, Türkler değil."*⁷⁸

Yunanlıların Türk ordusunun önünden kaçarak Anadolu'yu terk ederken ortaya koydukları vahşeti, o dönemde İstanbul'da ABD elçiliğinde elçi yardımcısı olarak görev yapan James Loder Park, İzmir Amerikan Konsoloslukuna gönderdiği raporda şu şekilde ifade ediyor;

"Türklerin korumak için avantajına olduğu söylenebilen binaların pek çoğu yandı.

Manisa neredeyse ateş tarafından tamamen yok edildi... 10.300 ev, 15 cami 2 hamam, 2.228 dükkan, 19 otel, 26 malikane yandı. Turgutlu, içinde 3000 kişinin gayrimüslim olduğu toplam 40000 kişilik bir

---

⁷⁸ Arthur Moss, Florence Gilliam, "*The Turkish Myth*", The Nation, 13 June 1923.

kasabaydı. Bu 37.000 Türk'ten sadece 6 000'i yaşıyor olarak kayıtlara geçti. Şehirdeki 20.000 binadan sadece 200 tanesi sağlam kalabildi. Büyük bir tanıklık oranına göre şehir Ermeni ve Rum vatandaşlarının yardımıyla sistemli bir şekilde Yunan askerleri tarafından kundaklandı. Gaz yağı ve benzin daha çabuk yayılması ve yıkımın daha kesin olması için özgürce kullanıldı. İçerlerdeki kasabalar partimiz tarafından ziyaret edildi. Yangında zarar gören binaların yüzdesi; Manisa %90, Turgutlu % 90, Alaşehir % 70, Salihli % 65 idi. Bu zarar verilen kasabaların yangını kazara kasıtsız değildi. Aksine çok iyi planlanmış ve organize edilmişti. Bunun kasıtlıca yapıldığına dair pek çok örnek vardır. Yapılan bu zarar tamamen bir katliam, işkence ve tecavüzdür.”⁷⁹ Bu rapor da aslında İzmir'deki yangının faillerinin kimler olduğunu işaret etmesi bakımından üzerinde durulması gereken bir belge olarak değerlendirilmelidir. Raporu tanzim eden Park, gerçekte Türkleri pek sevmeyen bir kişiliktir. Ancak, kendisinin desteklediği Yunanlıların bu vahşeti gerçekleştirmiş olmasını görmek de ağırına gitmesine karşın, bu konuda gözüyle gördüklerinin yeterli kanıtlar olduğuna kanaat getirmişti.⁸⁰

---

⁷⁹ US elçi yardımcısı James Loder Park'tan İzmir Sekreterliğine . 11 Nisan. US Archives US767.68116/34

⁸⁰ Justin McCurthy, Ölüm ve Sürgün-Death and Exile”, çeviren Bilge Umar, 1998, İstanbul, s.325.

Ticari Kayıplar

The NYT, 15 Eylül tarihinde *Chicago Tribune* gazetesinden alıntı yaparak iletlediği “60 Bin Kişi Evsiz Kaldı”⁸¹ haberinin içerisinde olası finansal kayıplar hakkında da bilgileri veriyordu. Amerikan finansal kayıplarının muhtemelen çok miktarda olduğu, yanan bölgenin içinde veya yakınında birkaç tütün deposu bulunduğu, Fransız firması Crosdy Bach ve birkaç İngiliz ticari binası ile Amerikan Y.W.C.A. (Women and Christian Activism) Derneği binası, Fransız St. Joseph’s Koleji ve birkaç Fransız Okulu’nun yandığı, toplam mali kaybın muhtemelen 60 milyon dolara ulaşacağı değerlendirmesi haber içinde konu ediliyordu.

16 Eylül 1922 tarihli *The NYT*, yine *The Chicago Tribune*’den alıntı yaparak aktardığı İzmir kaynaklı “İzmir’deki Hasar 200 Milyon Dolar”⁸² başlıklı haberinde, İzmir’in beşte üçünün küller içinde olduğunu ve bu sabah en az 300 000 insanın, Amerikan, Rum ve Ermeni mahalleleri alev alev yandığı için evsiz kaldığını bildiriyor ve mali kaybın, 12 milyon doları Amerikalıların olmak üzere, 200 milyon dolara yakın olduğunu ifade ediyordu.

---

⁸¹ *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül Atina kaynaklı haber)

⁸² *The New York Times*, 16 Eylül 1922

İzmir'den *The Sunday Express'e* Malta üzerinden gönderilen bir telgraf haberini konu alan 17 Eylül 1922 tarihli *The NYT* ise haberde, yangın sırasındaki ekonomik kayıplarla ilgili olarak çeşitli rakamlar vermektedir. Habere göre, büyük yangının sonucu olarak, İzmir'deki ticari kayıp, bütün raporlarda vurgulandığı gibi muazzamdı ve yabancıları büyük boyutta etkiledi. Görünüşe göre bütün ticari bölge, kocaman eşya mağazalarıyla birlikte yanıp yok oldu. Haber şöyle devam ediyordu; "*Levantenlerle ticaret yapan İngiliz firmalarının üyeleri, zengin Rum ve Ermeni tüccarlarının çoğu iflasla yüz yüzyken, sonuçların kendileri için vahim olacağını söylediler. En zor durumda olanlar arasında, kurutulmuş meyve, halı, tütün ve pamuk eşya tüccarları gelmektedir. İzmir İngiliz Ticaret Odası Sekreteri M. C. Vittie'nin The Daily Express'e anlattığına göre; İngiliz sermayesinin 40.000.000'den fazlası İzmir ve çevresinde battı. Kurutulmuş meyve ürünününün kaybı daha da ağır olacak. Mevsimin ihracatı henüz başlamıştı. Ürün, ortalamaların üzerindeydi ve yaklaşık 100.000 ton ürün ihraç edilmeyi bekliyordu. Eğer yangın ile kaplanan bölgenin hesabı doğru ise, bunların hepsi yandı.*"⁸³

---

⁸³ *The New York Times*, 17 Eylül 1922 (16 Eylül Londra, Associated Press haber ajansı kaynaklı haber)

20 Eylül tarihli *The NYT*, “İzmir Yangını’nun Zararı Yaklaşık 150.000.000 dolar - Amerikan ve İngiliz Uzmanlara Göre Bu Zararın Sadece 60.000.000 Doları Sigorta Kapsamında” başlığıyla duyurduğu ekonomik kayıplarla ilgili haberinde, bu ticari zarar rakamlarının Amerikan ve İngiliz sigorta uzmanlarının tahminlerine göre belirlendiğini, İngiliz sigorta şirketlerinin yangının kaybının en ağır bölümünü yükleneceklerini ve Amerika’nın ticari kaybının sigortalanmış en büyük kısım olarak 12 milyon dolar civarında olduğunu tahmin edildiği bildiriliyordu. Haberde ödemelerle ilgili olarak ortaya bir sorun çıktığı belirtiliyor ve devam ediyor; “Kayıplara, yangın nedeniyle veya savaş riski ile yok olma temelinde ödeme yapılıp yapılmayacağı gibi çok önemli bir soru ortaya çıktı. Bazı mal sahipleri, sigorta poliçelerini her iki duruma göre yaptırmışlardı. Bazı mal sahipleri ise sadece bir duruma göre poliçeye sahiplerdi. Müttefikler ve Amerikalı otoriteler, yangın başladığı zaman Türk kuvvetlerinin şehri tam olarak ele geçirip geçirmediğini ve sivil Türk Yönetimi’nin faaliyete geçip geçmediğini veya büyük yangının Kemalistler tarafından bir savaş eyleminin direkt sonucu olup olmadığını tespit etmeye çalışıyorlar”.

Geri Dönüş

“1400 İtalyan İzmir’e Geri Döndü”⁸⁴ başlıklı haber ile, İzmir’de yaşananlardan sonra artık Türk yönetiminde yaşamın normale dönmeye başladığını gösteren bir gelişme, 27 Aralık 1922 tarihli *The NYT*’de yer alıyordu. Bu haberde, yangından sonra İzmir’den ayrılan 1400 İtalyan mültecinin, İzmir’deki evlerine tekrar yerleşmek üzere, İtalya’nın Brindidi limanından gemiyle İzmir’e yola çıktıkları bildiriliyordu.

Sonuç

Büyük İzmir Yangını ile ilgili olarak dönemin Amerikan Basınında çıkan haberler, görüldüğü gibi tek kaynağa dayanmayan, muhtelif kaynaklar kullanılarak hazırlanmış haberlerdir. Aslında bu durumun, yayımlanan haberlerin objektifliği konusunda olumlu bir gösterge olması gerekir. Ancak burada, yangının kim tarafından, ne maksatla çıkarıldığı, yangının söndürülmesi faaliyetleri, Türklerin şehri ele geçirdikten sonra gayrimüslim halka davranış tarzı, aynı şekilde mültecilere davranış tarzı ve mültecilerin limandan

---

⁸⁴*The New York Times*, 27 Aralık 1922 (26 Aralık Brindidi, İtalya kaynaklı haber)

tahliyesi sırasında diğerk ülkelerin faaliyetleri ve yaklaşımları gibi konularda birbiriyle çelişen haberler olduğu görölmektedir. Yangının ilk günlerinde, Türk Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nden olumsuz etkilenen özellikle Yunan ve İngilizler tarafından yayımlanan Atina ve Londra kaynaklı haberlerin önyargı içerdiği ve yangının Türkler tarafından çıkarıldığı iddialarına ağırlık verildiği, ancak ilerleyen zaman içerisinde durum netleştikçe özellikle Fransız ve Amerikan kaynaklarınca bu iddiaların dayanaksız ve mantıksız olduğu şeklindeki haber ve yorumların arttığı gözlemlenmektedir.

Burada gözden kaçırılmaması gereken önemli nokta, haberin doğruluk derecesini tespit edebilmek için, haber kaynağının güvenilirliğini ortaya koymak gerekliliğidir. Nitekim burada kullanılan Türklerle ilgili önyargılı haberlerin kaynakları irdelendiğinde, bu kaynakların güvenilirliği konusunda şüphe yaratacak konular olduğu görölmektedir. Bunların en açık şekilde görünen ve maalesef Türkleri yangınla ilgili sorumlu gösteren tarihçiler için de güvenilir kaynak olarak kabul edilen örnek, dönemin İzmir Amerikan Konsolosu George Horton'un açıklamaları ve konuyla ilgili 1926 yılında yayınlamış olduğu ve Türklerin kastedildiği *"The Blight of Asia*

(*Asya'nın Belası*)⁸⁵ adlı kitaptır. Horton'un yangınla ilgili olarak İzmir'den ayrıldıktan sonra yapmış olduğu açıklamalardaki çelişkiler, bu çalışmanın bazı bölümlerinde ortaya koyulmuştur. Konsolos Horton gerek basına yaptığı açıklamalarda, gerekse kitabında *"üniformasız Türk askerlerini Amerikan Konsoloslugu'nun yanında benzin dökerken gördüğünü"* söylemektedir. Oysa İzmir'deki Yakındoğu Yardım Kuruluşu özel temsilcisi Mark O. Prentiss'in Amiral Bristol'a hazırlayıp sunduğu ve daha önceki bölümde ayrıntıları açıklanan, ancak burada konunun önemini vurgulamak bakımından son bölümü yinelenen raporunda Prentiss'in *"Ülkedeki haber ajansının, 'Türklerin, Amerikan konsolosluginun etrafına benzin dökerken görüldüğü' söylemi dikkatimi çekti. Çoğu zaman ben de konsolosluk binasının civarında bulunuyordum, ancak hiç benzin görmedim.*

Güvenilir tarihçilerin dikkate değer buldukları bir başka gerçek de, İzmirli çok az insanın yangın esnasında ve devam eden günlerde, Türklerin yangından sorumlu olduklarına inanmalarıydı. Türklerin yangının söndürülmesi için sıradan bir önlem olarak ihmalkarlık yaptıkları açıktı. Hepimiz açıkça gördük ki trajik bir

---

⁸⁵Kitabın orijinal adı, *"An Account of the Systematic Extermination of Christian Populations by Mohammedans [Turks] and of the Culpability of Certain Great Powers; with the True Story of the Burning of Smyrna"* dır. 1926 yılında New York'da basılmıştır.

şekilde yangına müdahalede de yetersiz kalmışlardır. Ama ne Türk askerlerinin ne de Türk sivillerin kasten yangın çıkardıklarına, ya da şehrin yok olmasını istediklerine dair hiç bir kanıt bulamamıştım. Kanıtlar farklı bir yeri işaret ediyorlardı”⁸⁶ ifadesi Konsolos Horton’un görüşlerini desteklememektedir. Ayrıca Türk kaynaklarına göre Horton, yangın başlamadan iki gün önce 11 Eylül Pazartesi günü, Prentiss’e göre de 13 Eylül Çarşamba sabahı erkenden İzmir’i terk etmiştir. Yangının 13 Eylül öğlen saatlerinde Ermeni mahallesinde başladığı bilindiğine göre, Horton’un yangın başladığında ve devamında olayları görme ve tanıklık yapma olasılığı yoktur. Oysa Horton, yangını bizzat görmüş şekilde olayları anlatmaktadır. Gazetecilikten diplomatlığa geçmiş olan Horton’un diplomatlık kariyeri de tarafsız bir tanık olması konusunda kuşku uyandıran bir konumdadır. Atina ve Selanik’te konsolosluk yapan ve Yunan işgali sırasında da İzmir Konsolosu olan George Horton, Yunan asıllı bir Amerikalı olan Catherine Sacopoulo ile evlidir. Dolayısıyla gerek mesleki, gerekse özel yaşamında Yunanlılarla bu kadar yakın ilişki içerisinde bulunan bir diplomatın, böyle

---

⁸⁶ *The Turkish Times*, Sept. 1, 1998; Housed in the Library of Congress – Bristol Papers Collection Under the Following Classification: Bristol, General Correspondence, Container, (November – December, 1922 & January – February, 1923).

kritik bir konuda da tarafsız, objektif bir tutum sergilememiş olması sürpriz olmamalıdır.

Yunan ordusunun 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgalleri sırasında, bu orduyla beraber hareket eden Osmanlı Devleti'nin vatandaşı Rum ve Ermenilerin, Yunan ordusunun Anadolu içlerine ilerlemesi ve müteakiben Sakarya ve Büyük Taarruz sonrası kaçışlarında Yunan askerleriyle birlikte yaptıkları ve yaktıkları, Anadolu insanına çektirdikleri hepimizin malumudur. Ancak Amerikan basınında yapmış olduğumuz araştırmada bu yapılanlar hakkında yeterli ve ayrıntılı bilgiye ve habere ulaşmada pek başarılı olmadık. Konuyla ilgili olarak Prof. Justin McCurthy'nin ifadelerini hatırlayınca da bunu yadırgamadık. McCurthy; *"Müslümanların uğradığı kayıpların tarihsel önemine rağmen, bu kayıplara ders kitaplarında değinilmez. Bulgarların, Ermenilerin ve Rumların uğradığı kıyımları anlatan ders ve tarih kitapları, Türklerin uğradığı aynı tür kıyımları anmamışlardır"*⁸⁷ diyor. Bunun nedenini de çok açık yüreklilikle açıklıyor. Çünkü Türk tarihine bakan geleneksel tutumda Türk'e biçilen rol farklıdır. Hala Amerika ve Avrupa'da tarih kitaplarında sürüp gelen yaklaşımda Türk, asla kurban durumunda olmaksızın, hep asan kesen kimliğiyle

---

⁸⁷ Justin McCurthy, age, s.2.

gösterilmektedir. Bundan dolayı Anadolu'da Türk halkına yapılanlar göz ardı edilerek, kendi öz malı olan İzmir'i işgalcilerden kurtaran Türk insanına, işgal ordusuyla işbirliği yaptıkları için kendilerinden hesap sorulacağı düşüncesiyle kaçan ve kaçarken de şehri acımasızca yakan Rum ve Ermenilerin suçunu yüklemek, geleneksel tutumun bir eseri olarak görülmektedir, Türk'e biçilen rol budur.

Bu konuda son sözü Amerikalı yazar ve savaş muhabiri E. Aleksander Powel'in 1923 yılında konuyla ilgili olarak söylediklerine bırakmak sanırım en uygun hal tarzı olacaktır:⁸⁸ *"Şu anda toplumun hata ve yanlış anlamalarını anlayabiliyor ve tolerans gösterebiliyorum, çünkü sistemli bir şekilde aldatıldığını bilme şansı yoktu. Ancak Türklere iftira politikasına sarılıp, adil düşünen pek çok insana göre haksızlığı ortaya çıkan Türk karşıtı suçlamalara sütunlarında yer veren gazetelerin hiçbir bahanesi olamaz. Bunun örneklerinden biri 1922 Eylül'ünde İzmir'in yakılmasıdır. Birleşik Amerika'da bu olayı, daha Türklerin tarafından olayı dinlemeden Türklere mal etmeyen önemli gazete yok gibi bir şeydi. Oysa Amerikalı, İngiliz ve Fransız şahitler ve bir Fransız araştırma komisyonunun ifadelerine göre, İzmir'in, şehir Türklerin*

---

⁸⁸ E. Alexander Powell, "The Struggle for Power in Moslem Asia," The Century Co., New York & London (1923), pages 32-33.

*eline düşmesin diye Rum ve Ermeniler tarafından yakıldığı ortaya
çıkınca, kaç tane gazete Türklere büyük bir haksızlık yaptıklarını
söyleme cesaretini gösterdi?"*

KAYNAKÇA

1. Gazeteler ve Dergiler

The Nation

The New York Times

The Hartford Courant

The Times

The Turkish Times

Los Angeles Times

Chicago Tribune

Exchange Telegraph

2. Makaleler ve Kitaplar

ARI, Kemal, *Üçüncü Kılıç*, Zeus Kitapevi, İzmir, Eylül, 2010.

ERDAL, İbrahim Erdal, "Amerikan Arşiv Belgelerine Göre İzmir'in Boşaltılması ve Rum Göçmenlere Yardım Konusu", *Karadeniz Araştırmaları*, C. VI, S. 21, Bahar 2009,

GÖKDEMİR, Oktay, "Fransız Kaynaklarının Işığında 1922 İzmir Yangını", *ÇTTAD*, VI/15, (2007/Güz), s.s.19-38

HORTON, George, *The Blight of Asia (Asya'nın Belası)*, "An Account of the Systematic Extermination of Christian Populations by Mohammedans [Turks] and of the Culpability of

Certain Great Powers; with the True Story of the Burning of Smyrna", New York, 1926.

KIRIŞMAN, Mustafa, "Fransız Basınında İzmir Yangını Üzerine Bazı Değerlendirmeler", ÇTTAD, X/22, (2011/Bahar), s.s.77-93.

POWELL, E. Alexander, "The Struggle for Power in Moslem Asia," The Century Co., New York & London, 1923.

YILDIRIM, Vehbi Emre, "İngiliz Basınına Göre İzmir Yangını ve Göçmenlerin Durumu", Doktora alıŐması, Dönem Ödevi, 2010.

EKLER

SMYRNA WELCOMES KEMAL PASHA'S ENTRY

***Crowds Parade Under Gorgeous
Decorations—Victor Threatens
Death to Looting Soldiers.***

SMYRNA, Sept. 11 (Associated Press).
—Mustapha Kemal Pasha, leader of the Nationalists, entered Smyrna yesterday. The town was gorgeously decorated, and the victorious chief was acclaimed by hundreds of thousands of people. Kemal delivered a long speech, in which he urged all his compatriots to refrain from excesses and keep ever to the front the good renown enjoyed by the Turkish nation.

The demonstrations organized in his honor excelled in brilliance those at the landing of the Greeks in Smyrna; every available piece of red cloth had been used to decorate the shop windows and carriages. Big crowds paraded, carry-

---

BRITISH WARNING TO FRANCE.

**London Chronicle Says She Must
Choose Between Entente and Kemal.**

LEAGUE ANSWERS KEMAL.

**No Belligerent Dispensed From Ob-
serving Rules of War.**

DELHI CABLES TO TURKS.

**Moslem Population Rejoices in Vic-
tory and Threatens British.**

The New York Times

ONLY RUINS LEFT IN SMYRNA

**Fire Has Swept the City
Proper and Is Raging
in Suburbs.**

AMERICANS GIVE SOLE AID

**Naval and Relief Forces Grapple
With Task of Succoring
200,000 Christians.**

SAILORS RESCUED HUNDREDS

**But Were Forced to Turn Back
Thousands Who Swam in
Darkness to Our Warships.**

SMYRNA, Sept. 16 (Associated Press).
—Smyrna no longer exists. The fire, which has been raging for three days with unabated fury, has swept the city and is extending to the suburbs. Only blackened masonry and a small vestige of the Turkish quarter remain.

***Naturalized Americans Missing in Smyrna ;
Native Americans Safe, Admiral Bristol Cables***

WASHINGTON, Sept. 14.—Fourteen naturalized Americans are missing in the fire that is sweeping Smyrna following upon its capture by Turkish Nationalists, according to a cablegram received at the State Department tonight from Rear Admiral Bristol, American High Commissioner at Constantinople. The message said that all the native Americans in Smyrna were accounted for.

Admiral Bristol stated that the great fire, which began yesterday afternoon and was still in progress today, had wiped out the entire European quarter of Smyrna. The fire, according to his dispatch, began in the Armenian quarter. The American Consulate was destroyed. All the foreign war vessels in the harbor are crowded with refugees.

Admiral Bristol said his information came from Captain Arthur J. Hepburn of the American destroyer fleet at Smyrna.

The situation, serious enough with the growing hordes of refugees facing starvation as a result of the Greek debacle, has been greatly aggravated by the holocaust, Admiral Bristol stated. In an earlier dispatch today he informed the State Department that there were 300,000 refugees in Smyrna with practically no food and little prospect of receiving any. The earlier dispatch described the situation as "appalling."

Tonight's dispatch stated that all the warships in the harbor had been pressed into service to take care of refugees, without being able to accommodate anything like the horde of starving people who had fled into the city in advance of the Kemallists. Effort is being made by the foreign war vessels in the harbor to relieve the situation by sending refugees to other points where they can be reached by relief agencies. The Admiral reported tonight that three destroyers had been sent from Smyrna to other points with refugees, two to Piraeus and the third to Salonika. Most of the refugees are Greeks, though there are other nationalities among them. These destroyers will make return trips for other refugees.

The New York Times

TURKS WHET SABRES TO TERRIFY SMYRNA

**Irregulars Sharpen Swords on
Pavement Within Hearing of
Refugees Herded on Quay.**

OUR BLUEJACKETS ON GUARD

**100,000 Christian Fugitives Are
Awaiting Disposition—Highest
Praise for the Americans.**

CIVIL GOVERNOR APPOINTED

**Turks Begin Clearing Bodies From
the Ruins—Food and Sanitary
Problems Serious.**

Copyright, 1922, by The New York Times Company.
Special Cable to THE NEW YORK TIMES.

SMYRNA, Sept. 18.—Calm has followed panic in ruined Smyrna. Under the promise of more ships coming to take them away, the remaining 100,000 Christian fugitives have become reassured.

The New York Times

SMYRNA FIRE LOSS NEAR \$150,000,000

***Only \$60,000,000 of It Covered
by Insurance, American and
British Experts Estimate.***

SMYRNA, Sept. 19. (Associated Press).
—American and British insurance experts estimate the total property loss in Smyrna at \$150,000,000, only \$60,000,000 of which is covered by insurance. British underwriting companies will bear the brunt of the loss. The American property loss is placed at about \$12,000,000, the greater part insured.

The New York Times

**SMYRNA BURNING, 14 AMERICANS MISSING;
1,000 MASSACRED AS TURKS FIRE CITY;
KEMAL THREATENS MARCH ON CAPITAL**

OUR CONSULATE DESTROYED

**Fire Starting in Armenian
and Greek Quarters
Is Sweeping City.**

BELIEVED A TURK REPRISAL

**300,000 Starving Refugees in
the City Are Thrown Into
a Panic.**

OUR MARINES FIGHT FLAMES

**But Brigade of Allied Soldiers
Is Unable to Stop Spread—
Italy Rushes Ships.**

SMYRNA, Sept. 14 (Associated Press).
—A fire of serious proportions is sweep-
ing Smyrna.

HASTEN EVACUATION OF SMYRNA HORDES

Turmoil and Panic Accompany
Embarkation of Refugees,
Which Ends Sept. 30.

DRASTIC RULES PROCLAIMED

Mark O. Prentiss Praises Turks'
Part In Policing the Throng—
250,000 Persons In Need.

By MARK O. PRENTISS,
Special Representative of the Near East
Relief in Smyrna.

Copyright, 1922, by The New York Times Company.
By Cable and Wireless to The New York
Times Company.

SMYRNA, via Constantinople, Sept. 26.—The Greek Committee of Athens is co-operating splendidly in the evacuation of refugees from Smyrna, having chartered approximately fifteen ships and allocated the ferry service to

---

FRENCH EXONERATE TURKS.

**Foreign Office Denies Kemalists Set
Fire to Smyrna.**

PARIS, Sept. 26 (Associated Press).—
The French Foreign Office in an official
statement published today confirmed the
news from Constantinople that General
Pelle, the French High Commissioner in
that city, and Admiral Dumesnil, the
commander of the French forces in Near

RELIEF MAN TELLS TRAGEDY

**Mark O. Prentiss Cables
Account of Sacking and
Firing of City.**

FLAMES DROVE ALL TO QUAY

**Pitiful Spectacle as Thousands
Perished in Fire or Plunged
to Death in the Sea.**

OTHERS DOOMED TO STARVE

**Being Herded Into Devastated
Interior Where There Is No
Food—How Americans Aided.**

By MARK O. PRENTISS,

**Special Representative of the Near East
Relief in Smyrna.**

**Copyright, 1922, by The New York Times Company.
Special Cable to THE NEW YORK TIMES.**

CONSTANTINOPLE, Sept. 17.—This is the story of the destruction of Smyrna between the time of my arrival as the Greek troops were leaving and the day I was obliged to depart.

The New York Times

200,000 IN SMYRNA HOPELESS OF RESCUE

**Three Destroyers in Harbor, but
Their Crews Must Do Guard
Duty Ashore.**

TURKS ABDUCT CHRISTIANS

**Suicide by Drowning Becomes
Commonplace—Hundreds of
Bodies Floating in Harbor.**

CONSTANTINOPLE, Sept. 18 (Associated Press).—All the Americans who have returned to Constantinople from Smyrna depict the situation as one of inconceivable horror. Nearly 200,000 distracted and cowering refugees remain in the city and environs, imploring to be saved. Their cries remain unanswered because there are no ships to rescue them.

The New York Times

TRAGEDY OF SMYRNA AS GREEKS SEE IT

Their Point of View Set Forth
by the Editor of Atlantis, the
Greek Daily Here.

HE BLAMES FRANCE CHIEFLY

But Says America, by Failure to
Recognize Constantine, Con-
tributed to the Disaster.

By ADAMANTIOS TH. POLYZOIDES,
Editor of Atlantis.

For three years and three months Smyrna, with an area of Asia Minor covering 116,000 square kilometers, with a population of 3,000,000 souls, has been under Greek occupation and Greek administration.

400,000 REFUGEES IN WORSE PLIGHT

**Greek Revolution Completes
Chaos in Centres Where Smyrna
Outcasts Have Gathered.**

MUST HAVE FOOD AT ONCE

**Turks' Time Limit to Remove Chris-
tians Expired Yesterday—Americans
Evacuated 74,000 in Two Days.**

**CONSTANTINOPLE, Sept. 29 (Asso-
ciated Press).—**Wireless dispatches to
the American Embassy and reports re-
ceived by The Associated Press from
Smyrna, Saloniki, ~~P~~ ~~osto~~ and the
islands of Mitylene and Chios show that
thousands of refugees are in danger of
perishing if assistance does not arrive
promptly.

The New York Times

DEMANDS AMERICA ACT ON NEAR EAST

**Bishop Cannon Tells Hughes
"God Will Hold Us Respon-
sible for Inaction."**

WANTS REAL PARTICIPATION

**Contends That We Could Have
Prevented Outrages and Could
Even Now Prevent War.**

By EDWIN L. JAMES.

Copyright, 1922, by The New York Times Company.
Special Cable to THE NEW YORK TIMES.

PARIS, Sept. 30.—"Almighty God will hold our Government responsible for its inaction." This was the keynote of a cable sent to Secretary Hughes today by Dr. James Cannon, Junior Bishop of the Methodist Episcopal Church of the South, who was representative of

The New York Times

WOMAN PICTURES SMYRNA HORRORS

**Dr. Esther Lovejoy, an Eye-
witness, Tells of Terrible
Scenes on the Quay.**

SHE ASSAILS NEUTRALITY

**Declares It a Crime for the World
to Lack the Means to Prevent
Such Outrages.**

Copyright, 1922. by The New York Times Company.
Special Cable to THE NEW YORK TIMES.

PARIS, Oct. 8.—An ugly picture of the cruelty of the Turks in forcing the evacuation of Greeks and Armenians from Smyrna is painted by Dr. Esther Lovejoy, an eyewitness, who arrived in Paris this morning. Dr. Lovejoy is

ALLIES WILL LAND FORCES TO MAINTAIN ORDER IN SMYRNA

**Belief That Greek Reverses Are
Irreparable Moves Them to
Common Resolution.**

WE ARE SENDING WARSHIPS

**But Washington Makes It Clear
That They Are Only to Pro-
tect Americans.**

GREECE SEEKS AN ARMISTICE

**England Sounds France on the Sub-
ject—Greeks Report a Victory
on Brusa Front.**

**CONSTANTINOPLE, Sept. 5 (Asso-
ciated Press).—The Allies appear to be
agreed that in view of the Greek de-
feat by the Turks it is necessary for
them to land naval and infantry forces
in Asiatic Turkey for the protection
of their nationals and to maintain
order.**

MISS MILLS BLAMES TURKS FOR THE FIRE

The Near East Relief yesterday made public a cablegram from Miss Minnie Mills, dean of the American College Institute at Smyrna, which was destroyed. Her cablegram said:

"I believe that the true conditions of Smyrna have been misrepresented in the American press. The brutal massacre by regular Turkish soldiers and officers of the regular army, carried out under the eyes of allied battleships, was one of the most degrading situations of modern history.

"Thousands were killed and looting and rape occurred on a wide scale. There is indisputable evidence that the Turks set the fires which destroyed all the Christian quarter. Only a small proportion of the population escaped. The remainder, deprived of bread and water, at the mercy of the army, were massacred.

"Only American relief and strong action by some civilized government can stop the terrible slaughter. Refugees on Greek Islands are exposed to starvation and disease."

A committee of business men has been formed here to co-operate with the presidents of the Near East Jewish societies in this city in the relief of the Jewish population at Smyrna. Leon Schinasi, chairman of the board of the Importers and Exporters Insurance Company, and connected with several tobacco companies, is treasurer, and a fund of \$50,000 is sought for the assistance of 65,000 Jews in Smyrna. Edward Valensi of 41 Beaver Street is chairman of the committee.

The New York Times

**ESCAPES SMYRNA,
HERE AS STOWAWAY**

***Greek, Saved by American Sail-
ors, Saw Parents Killed
by Turks.***

Constandinos Skatziris, a Greek, 27, a refugee from Smyrna, saved by sailors from the United States destroyer *Litchfield*, arrived here yesterday from Naples as a stowaway on the steamship *Guglielmo Peirce*. He told immigration inspectors that his parents had been slain before his eyes, but that his sister, whose

The New York Times

WASHINGTON ACTS FOR SMYRNA RELIEF

**State Department Cables Ad-
miral Bristol to Join Allies in
Shaping Plan for Emergency.**

TO MAKE NO COMMITMENTS

**Our Participation Will Extend
No Further Than Giving Aid
—No Hand in Politics.**

WASHINGTON, Sept. 15.—Official ac-
tion was taken by the Harding Adminis-
tration today for the relief of refugees
in Smyrna and other parts of Asia Minor
when Rear Admiral Bristol at Constan-
tinople was instructed by cable by Act-
ing Secretary of State Phillips to con-
sult with his allied colleagues and their
military and naval representatives at
Constantinople in drawing up and sub-
mitting immediately a "joint and com-
prehensive plan for the Smyrna emer-
gency."

STAMBOUL THE CRY OF TURKISH TROOPS

**Mark O. Prentiss Sees Cavalry,
Perfectly Equipped, Marching
North From Smyrna.**

REFUGEES' PLIGHT IS WORSE

**But Arrangements Are Now Be-
ing Completed to Evacuate
All the Greeks.**

**By MARK O. PRENTISS,
Special Representative of the Near East
Relief in Smyrna.**

Copyright, 1922, by The New York Times Company.
By Cable and Wireless to THE NEW YORK
TIMES.

**SMYRNA (via Constantinople). Sept.
23.**—Upon insistent representation, the
Turkish officials have agreed that Greek
ships may enter Smyrna harbor and
evacuate all Christians except men of
military age, provided the ships carry
other than the Greek flag. They have

The New York Times

WORK OF AMERICANS UNDONE BY THE TURK

**Bishop Cannon Tells of Millions
Spent to Succor 60,000
Christian Orphans.**

SCORES FRENCH ATTITUDE

**He Asks Why Washington, Which
Saved Cuba and Western Europe,
Cannot Act in the East.**

Copyright, 1923, by The New York Times Company.
Special Cable to THE NEW YORK TIMES.

PARIS, Oct. 1.—Bishop James Cannon, of Virginia, who went to Constantinople to confer with the relief workers concerning the conditions prevailing and needs to be supplied, spoke today in high terms of the great work which philanthropic America—unofficially altogether—is doing in relieving the suffering in the Near East.

SMYRNA EVACUATION PRACTICALLY FINISHED

***Only 500 Refugees Remain to Be
Taken Today — American
Navy Saved 180,000.***

WASHINGTON, Oct. 7.—Dispatches to the Navy Department report that the evacuation of Smyrna has been practically completed. The commander of the battleship Utah cabled that the efforts of the American sailors had been praised by all nations represented in the Near East. The American navy took out of Smyrna no less than 180,000 of the total 220,000 persons removed since the terrible fire which destroyed the city.

A dispatch from Rear Admiral Mark L. Bristol, the American Commissioner at Constantinople, quotes this report from American Consul Barnes at Smyrna, dated Oct. 5:

"Evacuation of Smyrna completed. Last 500 to be embarked Oct. 8. Two hundred and twenty thousand evacuated through Smyrna and neighboring ports since the fire, 180,000 of which were evacuated by American naval forces and American Disaster Relief Committee, assisted by British naval forces.

"Turkish authorities unofficially releasing all persons of Greek and Ottoman birth held as prisoners of war who claim American citizenship, even though the act of naturalization is not proved. Thirteen released to date and being sent to Athens, where their claims will be investigated.

"Civil government officials effectively functioning, order and security established, railways operating and banks open."

The New York Times

**ASSERTS ATROCITIES
IN SMYRNA CONTINUE**

**Dr. Esther Lovejoy Describes
Systematic Robbery and Out-
rages by Troops.**

---

100 BIRTHS AMONG VICTIMS

**Babies Dying From Exposure—De-
parting Refugees Stripped of Their
Remaining Valuables.**

CONSTANTINOPLE, Oct. 2 (Associat-
ed Press).—"The cries of the Christian/
refugees of Smyrna for water and food
are met by a Turkish lash," said Dr.
Esther Lovejoy of New York, Presi-

OCCUPATION OF SMYRNA.

Points in an Unpublished Report of an American Eyewitness.

To the Editor of The New York Times:

Some time since you were good enough to comment upon an article of mine throwing some doubt upon the extravagant tales of Turkish atrocities in the Near East, and particularly of the recent occupation of Smyrna. I have recently received an astonishing corroboration of my suspicions that the reports sent here were colored by propaganda.

An American gentleman resident in Smyrna was present during both the entry of the Turks and the subsequent fire. He establishes the following points, stated briefly:

1. The civilians attacked the Turkish soldiers with hand grenades.
2. The Greeks had formed some association whose members were pledged to fire the city if the Turks came in.
3. Regular Turkish troops assisted to check disorder.
4. The total casualties, including those who insanely boarded crowded boats and capsized them, were around 1,200.
5. The area of the fire was about three-quarters of a square mile.

Now if the critical reader has followed me so far, and smilingly commented upon my use of the phrase "American gentleman," instead of boldly giving the gentleman's name, I will reply that there should be no need for that, since the gentleman in question was requested by the United States representative in Turkey to prepare a report of what he saw and all that happened. He did so, and sent it in, and the authorities at Washington presumably have a copy of it. His report corroborates that of G. Ward Price, the English war correspondent.

So I feel justified in asking why so much fuss is being made of Turkish atrocities and why such a report as described above, from a competent American resident, is not published.

New York, Dec. 26, 1922.

The New York Times

TURK ATROCITIES TOLD BY BRITISH

**Refugees Reaching Malta Were
Eyewitnesses of Terrible
Deeds at Smyrna.**

HOST OF WOMEN VICTIMS

**Fire Was Set to Hide the Evi-
dence of Crimes, It Is
Asserted.**

LONDON, Sept. 20.—The Daily Telegraph's Malta correspondent has obtained a statement of the events at Smyrna from Roy Treloar, son of Sir William Treloar, and a Director of Eastern Carpets, Ltd., at Smyrna. Treloar, who arrived at Malta with more than 700 British refugees aboard the Bavarian, said:

RESPONSIBILITY AT SMYRNA.

MUSTAPHA KEMAL, if a man of sense, could not have wished to destroy Smyrna. It was a rich and valuable city, and it was in plain sight of all Europe, where misbehavior could be seen by everybody. There is

evidence that the Turkish high command tried to prevent excesses; also evidence that it failed. Mr. MARK PRENTISS in his dispatches to THE TIMES has reiterated that the responsibility was divided. Bombs were thrown by Greeks and Armenians when the Turks entered the town, and the Turkish troops had already been excited by the devastation of the back country by the retreating Greek army. The result was, according to correspondents on the spot, that several hundred persons had been killed, and the Christian quarters had been pretty thoroughly sacked, before the fire started.

There seems to be no doubt that it started in the Christian quarter, and dispatches have reported the eyewitness testimony of a number of Americans whose judgment, integrity and impartiality are well known, that Turkish soldiers and officers were seen setting fire to buildings. KEMAL could not control his troops. Not the prudent intention of the commanders but the ungovernable passion of the army was the decisive factor, the proof that the Turk is still the Turk.

The French Foreign Office, however, has issued an official report that the Turks did not set fire to buildings, and that there is no evidence that the Turks were in any way responsible for the damage. This ought to be read with interest in Berlin. It is a conclusion which could have been reached only by preferring the testimony of members of an invading army to that of local civilians and neutrals, and by holding that the excuse "Man hat geschossen" covers all imaginable sins. If those doctrines were to be generally accepted, much of the French claim for damages against Germany would have to be thrown out of court.

The New York Times

**TURKS TO GIVE SMYRNA
REFUGEES MORE TIME**

***So London Hears, but Evacuation
From That Port Was Reported
Stopped Monday.***

LONDON, Oct. 3 (Associated Press).
—The Turkish Nationalists will extend the time for the evacuation of refugees from Smyrna, says Reuter's Agency.

SMYRNA, Oct. 2 (Associated Press).
—Embarkation of the Greek and Armenian refugees from Smyrna has been stopped by the Turks, the time limit set by Mustapha Kemal Pasha having expired. Approximately 300,000 persons have been evacuated, and those remaining will be deported to the interior, whether men, women or children.

SMYRNA NOW FACES PLAGUE AND FAMINE

Prentiss Says 250,000 Need
Food, and He Fears Number
Will Double in Two Weeks.

TURK NATIONALISM AFLAME

Want All Greeks and Armenians
Deported—Our Missionary
Work Is Not Desired.

By MARK O. PRENTISS.

Special Representative of the Near East
Relief in Smyrna.

Copyright, 1922, by The New York Times Company.
Special Cable to THE NEW YORK TIMES.

CONSTANTINOPLE, Sept. 18.—I have arrived here on the destroyer Litchfield with 500 orphaned refugees from Smyrna. I find that the civilian population in Constantinople is extremely nervous and panicky. Exaggerated stories are increasing the danger of a serious stampede with the approach of the Turkish Army.

The New York Times

\$10,000 SENT TO SMYRNA.

**Near East Relief Will Apply It in
Evacuating Refugees.**

CONSTANTINOPLE, Sept. 16 (Associated Press).—The Near East Relief today sent \$10,000 to Smyrna aboard the steamer Asia for the purpose of chartering all available shipping to evacuate the refugees there, whose plight has been intensified by the destruction of relief supplies in the Smyrna fire.

In response to urgent appeals from 30,000 Christian refugees in Rodosto, the American relief organization has dispatched the steamer Daphne with further supplies for them.

The Greek Patriarch has entreated all Greeks to subscribe generously for the relief of the half million refugees, declaring the entire Greek population of Asia Minor is threatened with extermination.

The New York Times

STILL EMBARKING SMYRNA REFUGEES

Turks Have Granted No Extension of Time, But Americans Continue Their Work.

LONDON, Oct. 1 (Associated Press).—According to Government advices, the Turks have not replied to the request for an extension of the time for the removal of the refugees from Smyrna, which ended at midnight Saturday, but the embarking of refugees continued today, showing that the time limit had not yet been put in operation.

SMYRNA, Oct. 1 (Associated Press).—Another fire broke out in the residential quarter of Smyrna today and destroyed twenty-five buildings.

It is reported that several Armenians, fearing they would be blamed for the fire, threw themselves into the flames.

HUGHES URGED PEACE, WARNED ON CRUELTY

Reply to Bishop Cannon Shows
Representations Made to
the Kemalists.

IS AVOIDING ACTS OF WAR

American Interests Protected,
but Intervention Held Con-
trary to Public Wish.

WASHINGTON, Oct. 2.—The attitude of the American Government toward the situation in the Near East was announced tonight by Secretary of State

Hughes, in an official cablegram to Dr. James Cannon Jr. of Blackstone, Va., Bishop of the Methodist Episcopal Church South, who has been making a first-hand investigation of the Near East situation.

The New York Times

**SAVE 20,000 AT SMYRNA
UNDER AMERICAN FLAG**

***Our Navy Is Striving to Help
Rescue the 40,000 Remain-
ing Refugees.***

SMYRNA, Sept. 28 (Associated Press).
—Ten Greek-owned vessels steamed into
the harbor tonight under the protection
of the American flag and took off 20,000
refugees and victims of the fire. The

American navy under Rear Admiral
Bristol is striving valiantly to save the
remainder, who number not less than
40,000.

YIELD TO THE TURKS NOW, SAYS PRENTISS

**Near East Relief Agent Declares
Only Immediate Evacuation
Can Avert Massacre.**

ALLIES AT TURKS' MERCY

**"Will Be Forced Out" of Capital
if They Fight—8,000 Victims
Marked for Death.**

PARIS, Nov. 11 (Associated Press).—
"Turkey for the Turks" is the slogan
which the Turks gave as their watch-
word to Mark O. Prentiss, special rep-
resentative of the American Near East
Relief, who was sent by headquarters
to make a survey of the work in the

Orient and who has just reached Paris
from Constantinople after going through
the Smyrna fire. He is returning to
the United States to report on the future
possibilities of refugee work.

The New York Times

1,400 Italians Return to Smyrna.

BRINDISI, Italy, Dec. 26.—Fourteen hundred Italian refugees who left Smyrna after the fire have sailed from this port for Smyrna again to take up their residence there.

THE
Nation.
150
INSTIGATING PROGRESS DAILY

Dr. Turgay Bülent Göktürk, 1961 yılında İzmir’de doğdu. Kara Harp Okulu, Kara Harp Akademisi ve Silahlı Kuvvetler Akademisi’nde eğitim gördü. Kurmay subay olarak TSK’nın çeşitli birliklerinde karargah subayı ve komutanlık görevlerinde bulundu. Kara Harp Akademisi ve Azerbaycan Harp Akademisi’nde (Baku) öğretim görevlisi olarak çalıştı. Kıbrıs’ta Kurmay Albay olarak 28. Tümen Kurmay Başkanlığı ve KKTC Güvenlik Kuvvetleri 1. Alay Komutanlığı görevlerini yapmayı müteakip, 2007 yılında kendi isteği ile TSK’dan emekli oldu.

İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi’nde tamamladığı doktora eğitiminde, tez çalışmasını “1974 öncesi Türkiye’nin Kıbrıs politikalarındaki vizyonu ve uygulamaları” konusunda yaptı. 2009 yılında merhum Rauf R. Denktaş’ın önsözünü yazdığı, “Enosis’in Doğuşu ve Düşünmeden Eyleme Geçişi-1931 İsyanı” isimli kitabını yayınladı. Muhtelif makale ve bildirileri bulunan Dr. Göktürk, 2008 yılından beri Doğu Akdeniz Üniversitesi Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi Başkanlığı (Gazimagusa/KKTC)’nda öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Dr. Turgay Bülent GÖKTÜRK

Amerikan Basınında
İZMİR YANGINI 1922

İstanbul, 2016

Tarihçi
Kitabevi

Tarihçi Kitabevi Yayınları • 91

Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakoğlu

Kapak ve sayfa tasarımı
Çağlar Yalçın

Birinci baskı: Şubat 2016, İstanbul
Boyutlar: 13,5 x 21 cm
Sayfa sayısı: 160

ISBN: 978-605-4534-84-5

Baskı ve cilt
İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri
Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8 Yenibosna
BAHÇELİEVLER-İSTANBUL
+90 (212) 496 11 11
Sertifika no: 10614

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan
kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
Sertifika No: 17618

Moda Caddesi No: 104/A Moda/Kadıköy-İSTANBUL
Tel: 0216 418 68 86
GSM: 0530 370 74 11
www.tarihcikitabevi.com
info@tarihcikitabevi.com

Dr. Turgay Bülent GÖKTÜRK

Amerikan Basınında
İZMİR YANGINI 1922

İstanbul, 2016

Carhçi
Kitabevi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
GİRİŞ.....	11
AMERİKAN BASININDA YANGIN ÖNCESİ.....	13
FRANSIZLARA İNGİLİZ UYARISI.....	17
YANGINLA İLGİLİ HABERLER VE İDDİALAR.....	19
YUNANLILARIN GÖZÜYLE İZMİR'DE TRAJEDİ.....	27
MARK O. PRENTİSS'İN İZLENİMLERİ “Bir Şehrin Yok Oluşunun Hikâyesi”	33
MÜLTECİLERLE İLGİLİ HABERLER VE İDDİALAR	42
AMİRAL BRİSTOLA GELEN TELGRAF VE AMERİKAN GÖRÜŞÜ	71
DİNSEL BAKIŞ AÇISI VE PİSKOPOS JAMES CANNON	74
DR. ESTHER LOVEJOY'UN İDDİALARI	84
ANADOLU HALKININ DURUMU.....	90

YANGININ SORUMLULUĞUNUN TÚRKLERDE OLMADIĞI GÖRÚŐÚ	91
TİCARİ KAYIPLAR	108
GERİ DÖNÜŞ	111
SONUÇ	112
EKLER	117
KAYNAKÇA	153
DİZİN	155

ÖNSÖZ

9 Eylül 1922 tarihi; özgürlüğü ve bağımsızlığı için yola çıkan Türk Ulusu'nun Mustafa Kemal'in gösterdiği hedef doğrultusunda zaferle taçlandığı bir gün olması nedeniyle, Türk Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nda özel bir yere sahiptir. İşte bu önemli olayın, Türk Ordusu'nun İzmir'i yeniden ele geçişinin hemen dört gün sonrasında, 13 Eylül'de meydana gelen ve yabancı kaynaklarda Büyük İzmir Yangını (Great Fire of Smyrna) olarak adlandırılan felaket, İzmir'in tüm ekonomik, sosyolojik ve fiziksel görüntüsünü değiştirmiştir. İzmir'in Türk ve Yahudi mahalleleri dışındaki üçte ikisinin yanması ile sonuçlanan bu olayın ne şekilde başladığı, günümüzde bile tartışılan, üzerinde incelemeler yapılan bir konudur. Bu konuda Amerikan arşiv belgeleri, Fransız kaynakları ve basını ile İngiliz basını araştırmacılar tarafından incelenerek, soru işaretlerine yanıt aranmıştır. Bu çalışmada da dönemin Amerikan basını, özellikle de o dönem konuya özel ilgi gösterdiği görülen *The New York Times* gazetesi temel alınarak incelenmiş ve İzmir Yangını ile birlikte yangın sonrası İzmir'in ve mültecilerin durumuyla ilgili Amerikan basını yorumlarına ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Konuyla ilgili Amerikan gazete arşivlerinin taranması sonucu elde edilen yangın ve sonrası ile ilgili haberlerin Türkçeye tercümesinde, herhangi bir yanlışlığa meydan

vermemek adına özel ilgi gösterilmiş ve farklı kişiler tarafından teyidi sağlanmış, direkt alıntılarda “Constantinapolis, Smyrna” v.b. yer isimlerinin orijinal metine sadık kalma adına tercümesi yapılmamıştır.

Doktora eğitimi sürecinde başladığım çalışmanın bu noktaya gelmesinde beni yüreklendiren değerli hocam Prof. Dr. Kemal Arı’ya, İngilizce haber metinlerinin tercümesi konusunda yardımcı olan oğullarım A. Serkan ve M. Sercan Göktürk’e ve her zaman olduğu gibi bu çalışmamda da desteğini esirgemeyen eşim Süheyla Göktürk’e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

9 Eylül 1922, Türk Ulusal Bağımsızlık Savaşı için çok önemli bir tarihtir. Bu tarihin önemini 10 Eylül’de İzmir’e gelen Mustafa Kemal, Hükümet Konağı’nda yaptığı konuşmada “*Bu başarı ulusundur*” sözleriyle nitelendirmiş ve Türk ulusu ile onun kahraman ordusuna şu mesajı yayınlamıştı; “*Büyük ve necip Türk Milleti! Akdeniz, askerlerimizin zafer şarkıları ile dalgalanıyor. Anadolu’nun kurtuluş zaferini tebrik ederken sana İzmir’den, Bursa’dan, Akdeniz ufuklarından ordumuzun zafer selamını da takdim ediyorum.*”¹

Bu tarihin öneminin sadece Türk ulusu için geçerli olmadığını da Pakistan lideri Muhammed Ali Cinnah’ın 11 Eylül 1922’de Londra’da yaptığı konuşmadan anlama olanağı buluyoruz; “*Ne bizi ne de her kıtada yaşamakta olan esir ve mazlum milletleri bundan sonra tutamayacaksınız. Mustafa Kemal ve Türkler ki kendileri için hazırlanan tabutu istilacıların başlarına geçirmişlerdir, şimdi dünyada başına tabutlar geçirilecek başkaları da benzer sonuçlara hazırlanmalıdırlar.*”

İşte bu önemli olayın, Türk ordusunun İzmir’i yeniden ele geçişi için hemen dört gün sonrasında, 13 Eylül’de meydana gelen ve yabancı kaynaklarda Büyük İzmir Yangını (Great Fire of Smyrna) olarak adlandırılan felaket, İzmir’in

1 Kemal Arı, Üçüncü Kılıç, Zeus Kitapevi, İzmir, Eylül, 2010, s.294.

tüm ekonomik, sosyolojik ve fiziksel görüntüsünü değiştirmiştir. Ermeni mahallesinde birden fazla yerde aynı anda başlayan yangın yaklaşık dört gün devam etmiştir. O dönemin şehir merkezi olan bugünkü Fuar Alanı'nın bulunduğu bölgenin tamamen tahrip olması, bir başka ifadeyle İzmir'in Türk ve Yahudi mahalleleri dışında üçte ikisinin yanması ile sonuçlanmıştır. ABD'nin İzmir başkonsolosu George Horton'un “*Selanik'te konsolosluğum sırasında Bulgarlar ve Almanlar tarafından bombalandım ve resmi kariyerim süresince fırtınalı çok denizaltı ve yangın deneyimlerim olmuştur ama ben hayatımda Smyrna (İzmir) Felaketi kadar bir yıkım görmedim*” ifadeleriyle nitelendirdiği bu olayın ne şekilde başladığı konusundaki tartışmalar, birçok akademisyenin Amerikan arşiv belgeleri³, Fransız kaynakları⁴ ve basını ile İngiliz basını⁵ üzerinde araştırma yapmalarına gerekçe olmuştur.

2 NYT, 20 Eylül 1922 (Atina kaynaklı haber)

3 İbrahim Erdal, “Amerikan Arşiv Belgelerine Göre İzmir'in Boşaltılması ve Rum Göçmenlere Yardım Konusu”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 21, Bahar 2009,

4 Oktay Gökdemir, “Fransız Kaynaklarının Işığında 1922 İzmir Yangını”, *ÇTTAD*, VI/15, (2007/Güz), s.s.19-38

5 Vehbi Emre Yıldırım, “İngiliz Basınına Göre İzmir Yangını ve Göçmenlerin Durumu”, Doktora Çalışması, Dönem Ödevi, 2010.

AMERİKÂN BASININDA YANGIN ÖNCESİ

Türk Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'ni diğer Batı ülkelerinde olduğu gibi Amerikan basını da yakından takip etmekte idi. Yunan ordusunu Anadolu'dan atarak 9 Eylül'de İzmir'e giren Türk ordusunu ve bu ordunun başkomutanı Mustafa Kemal'in 10 Eylül'de İzmir'e girişini "*İzmir, Kemal Paşa'nın Girişini Karşıladi*"¹ başlığıyla okuyucularına duyuran 12 Eylül 1922 tarihli NYT, haberine "*Milliyetçilerin lideri Mustafa Kemal Paşa dün İzmir'e girdi. Şehir mükemmel dekore edildi ve yüz binlerce insan tarafından zaferin şefi ilan edildi*" ifadeleriyle devam ediyor ve Mustafa Kemal'in resimlerini taşıyan büyük bir kalabalığın kırmızı bayraklarla süslenmiş dükkân vitrinleri ile arabaların bulunduğu bir ortamda, birçok kişinin yaşamı boyunca unutamayacağı bir geçit töreninin yapıldığını yazıyordu.

Şimdi Türk ordusunun zaferinden söz eden gazete, yaklaşık iki yıl önce, 5 Temmuz 1920 tarihindeki yayınında, "*22 Haziran'da Mustafa Kemal Paşa'nın Ulusal Güçleri'ne (Kuvva-i Milliye) karşı başlatılan Yunan saldırısı, güneyden gelen Yunan birlikleriyle Cuma günü Marmara'da Bandırma'ya çıkan birliklerin 2 Temmuz'da Balıkesir*

---

1 NYT, 12 Eylül 1922 (11 Eylül 1922, İzmir kaynaklı haber)

Ömerköy'de birleşmesiyle sona erdi. 15 gün süreceği öngörülen bu harekât, ulusal güçlerin ezilmesiyle on bir gün içinde başarıyla tamamlandı”² ve “Yunanlılar İzmir'in yaklaşık 100 mil kuzeydoğusunda bulunan Balıkesir'in işgal edilmesinden önce yapılan savaşta Türklerin zayıtının 2,500 ve esir sayısının da 1,600 olduğunu, halkın kendilerini Balıkesir'de hoş karşıladığını iddia etmektedirler. Türk ulusalcılarının Yunanlıların hızlı ilerleyişi karşısında cesaretlerinin kırıldığı görülmektedir”³ şeklindeki haberleriyle, San Remo'da hazırlanan ve Paris'te Osmanlı temsilcisi Tevfik Paşa'ya imzalatılan Sevr taslağının kabul edilmesini sağlamak amacıyla İtilaf devletlerince ileri sürülen Yunan ordusunun 22 Haziran 1920'de başlattığı harekâtın başarısını duyuruyordu. Gazetenin bildirdiği Yunan ileri harekâtı sonunda direnme gücü kalmayan Osmanlı devleti Sevr'i kabul ediyor, ancak gazetenin yukarıda “Yunanlıları hoş karşıladığını” iddia ettiği halk ile “cesaretlerinin kırıldığını” belirttikleri

2 NYT, 5 Temmuz 1920 (4 Temmuz 1920 Atina kaynaklı haber)

3 NYT, 5 Temmuz 1920 (3 Temmuz 1920 İstanbul kaynaklı haber)

KAYNAKÇA

Gazeteler ve Dergiler

The Nation

The New York Times

The Hartford Courant

The Times

The Turkish Times

Los Angeles Times

Chicago Tribune

Exchange Telegraph

Makaleler ve Kitaplar

ARI, Kemal, *Üçüncü Kılıç*, Zeus Kitapevi, İzmir, Eylül, 2010.

ERDAL, İbrahim Erdal, “Amerikan Arşiv Belgelerine Göre İzmir’in Boşaltılması ve Rum Göçmenlere Yardım Konusu”, Karadeniz Araştırmaları, C. VI, S. 21, Bahar 2009,

GÖKDEMİR, Oktay, “Fransız Kaynaklarının Işığında 1922 İzmir Yangını”, ÇTTAD, VI/15, (2007/Güz), s.s.19-38

- HORTON, George, *The Blight of Asia (Asya'nın Belası)*, "An Account of the Systematic Extermination of Christian Populations by Mohammedans [Turks] and of the Culpa-bility of Certain Great Powers; with the True Story of the Burning of Smyrna", New York, 1926.
- KIRIŞMAN, Mustafa, "Fransız Basınında İzmir Yangını Üze-rine Bazı Değerlendirmeler", **ÇTTAD**, X/22, (2011/Bahar), s.s.77-93.
- POWELL, E. Alexander, "The Struggle for Power in Moslem Asia," The Century Co., New York & London, 1923.
- YILDIRIM, Vehbi Emre, "İngiliz Basınına Göre İzmir Yangı-nı ve Göçmenlerin Durumu", Doktora Çalışması, Dönem Ödevi, 2010.

DİZİN

A

Adams, 52.

Amerikan Kadınlar Hastanesi, 84.

Amerikan Kadınları Hıristiyan Birliği, 62.

Atlantis, 27, 30.

B

Barnes, Maynard B., 58, 103.

Bekir Sami, 29.

Bristol, Mark L., 7, 23, 42, 45, 68, 70, 71, 72, 73, 91, 96, 97, 103, 113, 114.

C

Cannon, James, 7, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 83.

Carden (Amiral), 29.

Casey, 68.

Cenova, 85.

Chlos, 67.

Christie, Jean, 62.

Cinnah, Muhammed Ali, 11.

Ciraolo, 46.

Clafin, 53.

Covo, Archer J., 87.

Crosdy Bach, 108.

D

Dafni, 55.

Davis, Clafin, 34, 53, 98.

Denikin (General), 30.

Desprey, Franchet, 29.

Dotsoh, 68.

Dumesnil, 94.

E

Edsall, 36, 51, 58, 60, 67.
Exchange Telegraph, 49, 50,
153.

F

Farrere, Claude, 29.
Fethi Bey, 41, 66.
Fisher, E. M., 58, 60, 61, 62.
Franklin-Bouillon, Henry,
29.

G

Gaulis, Berthe George, 29.
George, Lloyd, 30, 102.
Gilliam, Florence, 105, 106.
Greek Daily, 27, 30.
Grescovich, Paul, 97.

H

Halide Hanım, 29.
Haskell, 106.
Hepburn, Arthur J., 34, 35,
42, 45, 97, 103.
Horton, George, 12, 23, 48,
62, 113, 114.
Hrisostomos, 75.
Huges, 75.

I

Iron Duke, 57.
İsmet Paşa, 105.

J

Jacob, E. O., 58.
James, Edwin L., 7, 74, 75,
76, 77, 79, 81, 83, 106,
107.
Jaquith, H.C., 53, 56, 68,
69, 80.

K

Kazım Paşa, 35, 101.
Kilkos, 54.

L

Lachlan, Mc., 57, 58.
Lamartin, 43.
Lawrence, 53, 55, 58, 60,
97.
Litchfield, 38, 56, 65, 87,
101.
Los Angeles Times, 66, 83,
153.
Lovejoy, Esther, 7, 84, 85,
86, 87, 89.
Lowe, Stephen E., 45.

M

Maine, 92, 93.
 Manhattan Island, 68.
 Manola, John, 48, 49.
 McCurthy, Justin, 107.
 Merrill, 54.
 Mills, Minnie M., 21, 22.
 Minary, 92.
 Montagu, 30.
 Moss, Arthur, 105, 106.
 Mustafa Abdulhalik, 15.

N

Northcliffe (Lord), 30.
 Nurettin Paşa, 15, 48, 52.

P

Park, James Loder, 106, 107.
 Parker, 92.
 Pelle, 94.
 Perry, 90.
 Phillips, 71.
 Pierre Loti, M., 29.
 Polyzoides, Adamantios Th.,
 27, 28, 29, 30, 33.
 Pontus, 28.
 Post (Dr.), 20, 98.
 Powel, E. Aleksander, 115.
 Prentiss, Mark O., 7, 26, 33,
 34, 35, 36, 37, 38, 39,

40, 41, 48, 60, 63, 64,
 96, 103, 113, 114.

Propontis, 66.

R

Reading (Lord), 30.
 Rhdes, John B., 61.

S

Sacopoulo, Catherine, 114.
 San Remo, 14.
 Schinasi, Leon, 23.
 Sevr, 14.
 Simpson, 20, 23, 44, 58, 60.
 Skatziris, Constandinos, 87,
 88.
 Somilas, 96.
 Standard Oil, 58.
 Stephenson, A.B., 93.
 St. Joseph's Koleji, 108.
 St. Louis, 45.

T

The Hartford Courant, 25,
 52, 153.

V

Venizelos, 57.
 Vittie, M. C., 109.

W

Walters, 56.

Washington, 23, 42, 69, 71,
78, 79, 91.

Whittal, Donald, 92.

Winona, 46, 49, 56.

Wolleson, 97.

Y

Yakın Doğu Kurtarma Ekibi,
98.

Yusuf Kemal Bey, 29.

Z

Zafiru, 75.